

ԱՐՄ

Արևիկ

Կրթական
բնակարան
պրակտիկ

Բ Ո Վ Ա Ն Դ Ա Կ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Կոնգակ Վեհ. Գարեգին Կաթողիկոսի Մեծի Տանն Կիլիկիոյ.	երես 145
ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ	
— Պաղեստինը՝ երեկ եւ այսօր (Ա).	147
ԿՐՕՆԱԿԱՆ	
— Հայաստանեայց եկեղեցին (10).	Ե. Վ. Տ. 152
— Ժամանակին հետ.	Ե. Վ. Տ. 154
ԲԱՆԱՍՏԵՂԺԱԿԱՆ	
— Արիւն եւ հուր.	Եղիվարդ 157
— Խորին խորհուրդ.	Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ 162
— Մեռելներու.	Պ. ՅՈՒՆԱՊ 163
ԱՌՕՐԵԱՅ ՀԱՐՑԵՐ	
— Միտք եւ Սիր.	Յ. ՓՇԱԿԱՆ 164
ԵՐԱԺՇՏԱԳԻՏԱԿԱՆ	
— Մրաժեռութեան պատմութիւնը.	ՕՆՆԻԿ ՈՒՂՈՒՐԼԵԱՆ 169
ԳԵՐԱՏՄԱՆԻԻ Ս. ԱՍՈՒԱԾԱԾՆԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԻ Եկեղեցիին ողորումը.	
	ԽԲԳ. 172
Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԵՆ	
— Տրտմ եւ արիւնոս օրերու պատմութիւն.	174
— Հեռագիր Ս. Էջմիածնէն.	178
— Նամակներ եւ Պատեօնագրեր.	179
— Արքայական նուիրատուութիւն Ս. Արողոյս.	188
— Ամսօրեայ լուրեր.	190

Բ Ա Ժ Ն Ն Գ Ի Ն

ՍԻՈՆԻ Տարեկան բաժնեգրինն է՝ բոլոր երկիրներու համար՝ ԱճԳԼ Շիին 10

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՆԽԻԿ Է

Հասցէ՝ *Rédaction de la Revue Arménienne SION*

Patriarcat Arménien, Jérusalem-Palestine

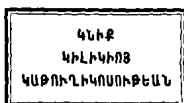
Մ Ի Ո Ն

ԻՔ. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

1948

ՄԱՅԻՍ-ՅՈՒՆԻՍ

ԹԻՒ 5-6

**ՓԱՐԵԳՐԷՆ ԾԱՌԱՅ ՅԻՍՈՒՍԻ ՔՐԻՍՏՈՍԻ ԵՒ ԿԱՄՕՐԷ
ԱՍՏՈՒԾՈՅ ԵՒ ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՄԻ ԱԶԳԻՍ ԵԳԻՍԿԱԳՈՍԱԳՅՏ ԵՒ
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՄԵՍԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿՈՑ, ՇՆՈՐՀՔ, ՍԷՐ, ԻԱՂԱՂԱՌԹԻՒՆ
Ի ՏԵՌԱՆԷ ԵՒ ՀԱՅՐԱԳԵՏԱԿԱՆ ՈՂՋՈՅՆ Ի ՄԷՆՋ**

ԱՄԵՆԱՅՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴ ԵԳԻՍԿԱԳՈՍԱՑ, ԹԵՄԱԿԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹԵԱՆՑ ԵՒ
ՀԱՌԱՑԱՑԵԱԼ ԺՈՂՈՎՐԴԵԱՆ

Սիրելի՛ք ի տէր,

Առօրեայ կեանքին, ուրախութիւններին և յաղոութիւններին ընթացա-
կից են, երբեմն, և ծանր փորձութիւններ և նեղութիւններ՝ այդպիսի ժամա-
նակ է, որ երեւան է զայիս ազգի և հասարակութեան բարձր առաքինութիւն-
ները եղբայրական սիրոյ և զոհողութեան: Պաղեստինի մէջ յառաջ եկած կա-
ցութեամբ, մեր զաղութն այնտեղ ենթարկուած է նիւթական և բարոյական ծանր
փնտնելի և զրկանքների. առաքելային խօսքն է՝ «Եթէ վճանայ ինչ մի ան-
դամն, վճանան ամենայն անդամն ընդ մնա»։ Երբ մեր ժողովրդի և հաւա-
տացեալների մի հատուած ենթարկուած է փորձութեան և նեղութեան, չենք
կարող անտարբեր մնալ և մենք, որ միեւնոյն եկեղեցու և ազգի ամբողջու-
թեան մասն ենք:

Երուսաղէմի Հայոց մեր սրբազան եղբայրը Տէր Կիրեղ Պատրիարք իւր
20 Մարտ 1948 թուի զրուցեամբ նկարագրում է այն ծանր վիճակը, որին
ենթարկուած է երուսաղէմի և միւս կեղբոնական քաղաքների հայութիւնը:
Ինչպէս պատմական հին շրջաններում եկեղեցիների և վանքերի հովանոոս տակ
պատսպարուել են նեղութեան օրերին մեր ժողովրդի մասերը, այսպէս էլ
այսօր, բնականաբար, տեղական հայութիւնը հաւաքուել է երուսաղէմի հինա-
ւորըց Աթոռի շուրջը, ժամանակաւոր ապաստանութիւն գտնելու համար: Առ
այժմ Վանքի պարիսպների մէջ հաւաքուած են 1800 հոգի, եօթ հարիւր հոգի
էլ դուրսը, Վանքի մէջ եղած բոլոր շէնքերը լցուած են, ժողովրդի մի մասը

պատասպարուած է անցքերի կամարների և պատերի տակ, որոնց համար ստիպուած են ազատ տեղերում փայտէ խրճիթներ շինել, բացօթեաներին ներս առնելու համար: Սպասուում են դարձեալ հարկւրաւոր ընտանիքներ, որոնք հեռանալ կարող չեն և դէպի Վանքը պիտի դիմեն:

Ամենադժուար խնդիրներէց մէկն էլ այդ մեծ բազմութեան սննդեան խնդրին է, որ բարձր սղութեան է հասել և դժուար է ձեռք բերել: Հասկանալի է, թէ ի՞նչ կացութիւն է ստեղծուել այն ընտանիքների համար, որոնք ապրում էին իրենց առօրեայ աշխատանքներով կամ արհեստներով, իսկ այժմ անգործ են հանգամանքներ ըրմամբ: Փոքր ի շատէ ունեւորներն էլ հեռացել են դրացի երկիրները, Կիպրոս, Լիբանան և Սուրիա:

Ո՞վ պէտք է այնտեղ ֆառացած բազմութեան օգնութեան հասնէ: Երուսաղէմի Աթոռը, ի հարկէ, կատարել է և պիտի կատարէ իւր հնարաւորը, բայց, տարաբաղդաբար ինքն էլ ազատ չէ ֆառացել նիւթական մեծ ֆառաներից: Նորա հասութեաբեր երկու մեծ կալուածները հրկիզման են ենթարկուել կամ ֆառուել, որի հետեւանքով Վանքն էլ նիւթականի նեղութեան մէջ է: Գեթսեմա-նիի Աստուածածնի վանքը լցուել է յորդ անձրեւներից յառաջացած հեղեղի ջրով և տիկմով, ոչ միայն հինաւուրց սրբազան յիշատակներ և ֆառորդներ ոչնչացնելով, այլ և նիւթական մեծ ֆառաներ պատճառելով: Վանքը պիտի նորոգուի և Աթոռը հազարաւոր ոսկիների ծախսելիք ունի, թէ՛ Յունաց հետ եղած բաժինների և թէ՛ մեր ուրոյն մասերի նորոգման և կարգաւորման համար: Մեր սրբազան եղբօր նամակը պատուիրեցինք թերթերի միջոցով մատչելի դարձնել հասարակութեան, մանրամասնութիւններ այնտեղից կ'իմանաք:

Կը տեղականաբ յոյնպէս, որ Ս. Պատրիարքի նախագահութեամբ կազմուած է հոգեւորականներից և աշխարհականներից Խնամակալութիւն, որ տեղացիներից և մանաւանդ զրոյց ստացած օգնութեամբ պիտի աշխատի մեղմել խեղճութիւնը և ազատել թանկագին կեանքեր:

Այստեղ եւս, Սրբազան Պատրիարքի նամակն ստանալուց յետոյ, Կեդրոնական Վարչութեան և հասարակութեան առաջաւոր ներկայացուցիչներից մի Յանձնաժողով կազմեցինք, որի գործը պիտի լինի անմիջապէս եղբայրական օգնութեան հանգանակութիւն սկսել. առաջարկում ենք Մեզ ենթակայ, Գամա-կոսի, Հալէպի և Կիպրոսի թեմերին եւս, իրենց առաջնորդների նախագահութեամբ նման եղբայրական օգնութեան յանձնաժողովներ կազմել և գործի անցնիլ, արդիւնքը յայտնել զրաւոր Մեզ, անմիջական չարաբերութիւն սկսելով նաեւ Կեդրոնական Յանձնաժողովի հետ Պէյրութի Առաջնորդարանի միջոցով: Յանձնաժողովներ ձևուենքը պիտի լինին ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ՀԱՅԵՐԵՆ ԵՂԱՌԱՐԱՆԻ ԿԱՆ ՕԳՆՈՒԹԻՒՆ:

Օրհնում ենք յանուն Աստուծոյ այս բարի և եղբայրական օգնութեան գործի մէջ բոլոր աշխատաւորներին և նուիրատուներին:

Շնորհ Տեառն եղիցի ընդ ձեզ:

ԳԱՐԵԳԻՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ

Տօւաւ կոնդակս յայի մարդեղութեան Տեառն

1948 Ապրիլի 24 եւ թուականութեանն

Հայոց ՌԹՂԷ, յիւրիկաւ:

Թիւ 35

ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻՆԿԻՈՅ

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ՊԱՂԵՍՏԻՆԸ՝ ԵՐԷԿ ԵՒ ԱՅՍՕՐ

(ՀՈԳԱՏԱՐՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐՋԱՒՈՐՈՒԹԵԱՆ ԱՌԻՅՈՎ)

Ա.

Քաղաքական թերթ մը չէ Սիռնը, և հետեւաբար իր բանաձեւումներն ու մերձեցումները քաղաքական նկարագիր չեն կրնար ունենալ: Եթէ կ'ընդունինք ույս վերնագիրը, առիկա իր պատմական նշանակութեան համար է լոկ, ժամանակի այդ հասկացողութեան և հետեւանքներու մէջէն մօտենալու մեր պաղեստինահայ ժողովուրդի կեանքին և անոր պարզած վիճակներուն:

Սակայն պատմականօրէն որպէսզի կարելի ըլլայ արդարացնել խորագիրը, անհրաժեշտ է պատմութեամբ դիտել իրողութիւնը: 1895ին Փարիզի հանրային զբօսավայրերու մէջ, ուր քով քովի կուգային զանազան թերթերու թղթակիցները, անոնց մէջ կարելի էր հանդիպիլ ամէն օր, հազիւ քառասունը լրացունքած, սեւ աչքերով, գանգուր մօրուքով, գեղեցիկ սեմական տիպով մարդու մը՝ որ Հերցէլ կը կոչուէր, թղթակիցը *La Nouvelle Presse Libre de Vienne* հանդէսին: Այս մարդն էր որ զազափարը ունեցաւ Պաղեստինի մէջ ունենալու կտոր մը հող, հոն առաջնորդելու համար Մովսէսի ցրուած հօտը, որպէսզի անոնք կարենային ունենալ մարդկային այն կարելի խաղաղութիւնը, հանդիստը, արժանապատուութիւնը, և մանաւանդ ինքզինքնին իրազործելու կարելիութիւնը՝ նման ուրիշ ժողովուրդներու:

Հերցէլ իր կարգին ունեցաւ Մովսէսի տեսիլները, իր շրթները վարժ էին իր հօտը հմայող բոլոր գործիքներուն, և սակայն ժամանակները տարբեր էին, և Սիւրայի անապատը շատ աւելի ընդարձակ էր այժմ ու Փարաւոնի երկաթ կառքերը աւելի ուժեղ և արագ: Սակայն Հերցէլ միայն երեւակայող մը չմնաց, անկազ դրեց իր գիրքը, տարածելու համար իր զազափարը Իսրայէլի մնացորդներն մէջ, որոնք նախորդ պատերազմի վերջաւորութեան իբրեւ ճշմարիտ աշակերտներ Հերցէլի, Սիռնիս անուան տակ, պահանջեցին որ Պաղեստինը անգլիական պաշտպանութեան ներքեւ դրուի: Լոնտոնի մէջ այս պահանջը սիրով ընդունուեցաւ, և Պալֆուր, Արտաքին Գործերու նախարարը Անգլիոյ, ըրաւ յոսնուն իր կառավարութեան յայտարարութիւն մը՝ որուն համաձայն կը ճանչնար Պաղեստինը իբրեւ ազգային տուն Հրեաներու: Այս պարագան շատ բնական է, հաճելի պիտի չթուէր արաբ աշխարհին, որուն ևս խոստում կը տրուէր ապագայ կազմուելիք արաբ մեծ պետութեան մը, կամ պետութիւններու:

Միւս կողմէն այս շրջանին Արաբիոյ մէջ կ'ապրէր Շէրիֆ Հիւսէյնը, նախկին Երեսփոխանը Կ. Պոլսոյ Ապաիւլ Համիտի կառավարութեան, Համաշ-

խարհային պատերազմի սկզբնաւորութեան՝ ան լքեց գերմանացիները և եղաւ դաշնակիցներու հետ, և ստացաւ Հիճազի թագաւոր տիտղոսը, քաջալերուած և պաշտպանուած քօլօնէլ Լօրէնսէն, որ այդ շրջանին, շնորհիւ իրեն ընծայուած վստահութեան և իր մեծ ազդեցութեան, կը յորշորշուէր «անթագ թագաւորը Արաբիոյ»:

Շէրիֆ Հիւսէյնի և Լօրէնսի մտքին մէջ, ստեղծել էր արաբական քանի մը թագաւորութիւններ, Սիւրիոյ, Իրազի, Անդրյորդանանի, Հիճազի, Հիւսէյնի զաւակներուն համար անշուշտ: Էմիր Ֆէյզալը պիտի ըլլար թագաւորը Դամասկոսի, Էմիր Ապտուլահն Անդրյորդանանի, Էմիր Ալին Հիճազի: Սիւրիոյ մէջ սակայն Ֆրանսացիք խանգարեցին ծրագիրը և Ֆէյզալն ու իր յաջորդները յետոյ թագաւորեցին Պաղտատի մէջ: Արաբական վերոյիշեալ թագաւորութիւններու մէջ Անդրյորդանանը կը թուէր թէ չէր ստացած իր արդար բաժինը, և անոր պետը իրաւունք ունէր մէկ աչքով Սիւրիոյ և միւսով Պաղեստինին նայելու, ապագայ մեծ թագաւորութեան մը երազով:

Այդ երազը նոյնքան վառ կը մնար նոյնպէս Իպն Սաուտի երեւակայութեանը մէջ, որ յաջողեւ էր կարճ շրջանի մէջ իշխել բոլոր անապատի ցեղերուն, և Հիճազի: Հակառակ հերետիկոս մը ըլլալուն, պատկանելուն համար մաքրակրօն վահապիտներու աղանդին, որոնց արզիւտած է խմել, ծխել, նուազ ունկընդդել, սուրբերու գերեզմանին վրայ ազօթել, ինչպէս նաև անհրաժեշտ չէին նկատեր ուխտագնացութեան երթալ մարգարէի գերեզմանին, ան կը մնար իշխողն ու պահապանը իսլամութեան մեծագոյն սրբավայրին:

Իպն Սաուտ սակայն ճարպիկ և զօրաւոր անձնաւորութիւն մըն էր, յետոյ ինք բախտը ունեցաւ որ իր հողերուն մէջ զտնուէին բազմաթիւ քարիւղի հորեր, որոնք պատճառ դարձան որ ինք ամերիկեան ընկերութիւններէն ընդունի տարեկան մեծաքանակ գումարներ, անոնց շնորհիւ կազմակերպելու զօրաւոր բանակ մը, որ ցարդ արաբական երկիրներու ամենէն կատարեալներէն կրնայ նկատուիլ: Անոր եւս չի պակսիր երազը մեծ ու միացեալ արաբիա մը ունենալու:

Միւս կողմէն Պաղեստինի ծովեզերեայ մասերուն վրայ, տարիներէ իվեր հրեայ ներգաղթիցները, շնորհիւ իրենց ստեղծած տնտեսութեան, կը կազմակերպէին ուժեղ հասարակութիւն մը, որուն չէր պակսեր ազգային ոգի և ապագայ յառաջագրութիւններ իրագործելու կամքը: Պաղեստինի հրէութիւնը եւս իրեն տրուած խոստումէն անդին կ'երազէ զուցէ՝ Դաւթի նոր թագաւորութիւն մը՝ երիցս սրբազնացած այս երկրի վրայ: Իրականութիւն պիտի գտնե՞ն այս երազները, գիւրին չէ պատասխանը: Սակայն ամէն ինչ կարելի է հազար ու մէկ գիշերներու այս աշխարհին մէջ:

Համաշխարհային երկրորդ պատերազմին, Եւրոպական պետութիւններու կողմէն տրուած այս խոստումները երկու կողմերուն, անգամ մը եւս կը նուիրագործէր արգէն սուր կերպարանք առած ախորժակներն ու մտադրութիւնները: Ֆրանսայի Սիւրիան յորդանանեւիովը՝ Անգլիա իբրև մեծ պարտավճար երկու կողմերուն, իր խոստումներուն մէջ, կ'ենթարկուէր ծանր կացութեան մը: Թէև Սիւրիան և Լիբանան կը վերածուէին անկախ պետութիւններու, որոնք առժամաբար, իրենց օրրանքին մէջ կը պահէին ապագայ մեծ թագաւորութիւններու

երազը: Միևս կողմէն իր վերջաւորութեան կը մօտենար Անգլիոյ հոգատարութեան շրջանը Պաղեստինի մէջ:

Համաշխարհային առաջին պատերազմէն վերջ, երկուստեք տրուած խոստումներուն համաձայն, ինչպէս ըսինք, Պաղեստինի երկու հասարակութիւններն ալ ինքնուրոյն և իշխող ըլլալու մտածումներով նայեցան իրարու և ապագային:

1921-22, արաբ պատգամաւորութիւն մը Լոնտոն կ'երթար, ու հոն կը ֆարաւելի քան տարի մը՝ ստանձնելու համար պաշտպանութիւնը Պաղեստինի արաբներու դատին և իրաւունքներուն: Հոն՝ ի պատասխան իրենց բողոքին Անգլիական կառավարութիւնը իր ձերմակ Գիրքով իրենց կը պատասխանէր թէ՝ Պալէստինի յայտարարութեան համաձայն, Պաղեստին չէր ըլլար Տուն Հրէից, այլ թէ այդ տունը պիտի հաստատուէր Պաղեստինի մէջ: Ժամանակ մը վերջ Ռամի Մաքտոնալտի վարչապետութեան շրջանին, այսինքն աշխատաւորական կառավարութեան օրով, Պաղեստինի արաբ աւագանին նորէն կը դիմէր Անգլիական կառավարութեան՝ բողոքելու համար հրէից ներգաղթին դէմ, սակայն իրենց ձայնը նորէն կը ֆարաւելի, որուն արդիւնքը կ'ըլլար 1929ի արիւնալից բախումը: Յետոյ մասնաւոր յանձնախումբ մը Պաղեստին կուգար խնդիրը քննելու, որը կ'եզրակացնէր թէ երկիրը ի վիճակի չէ ընդունելու այլևս ներգաղթողներ, և թէ արաբ գիւղացիութեան մէկ կարեւոր մասը զրկուած է իր հողերէն, զանոնք հրէից ծախած ըլլալուն համար: Շօյի այս յանձնախումբէն վերջ Պաղեստինի հարցը քննելու համար զրկուեցաւ երկրորդ յանձնախումբ մը, գլխաւորութեամբ Sir John Hope Simpson-ի, այս վերջինը իր տեղեկագրին մէջ կ'եզրակացնէր թէ Պաղեստինի բնակչութեան մէկերրորդը այժմ անհող է, և եթէ երկիրը բաժնուէր միայն արաբ բնակչութեան միջև, հազիւ կրնար իրենց բաւարարել:

Հակառակ այս իրողութեան 1932-35 հրեայ ներգաղթողներու թիւը կը հասնէր տարեկան 20 հազարէն շուրջ 200 հազարի: Մինչդեռ 1919-31 շրջաններուն տարեկան միջինը 7000 չէր անցած: Արաբները իբրեւ բողոք 1936ին ընդհանուր զործադուլ յայտարարեցին և զանազան կեդրոններու մէջ կազմակերպեցին ապստամբական ցոյցեր: Երկիրը որ արդէն զօրաւոր տնտեսութիւն մը չունէր, պարագայ մը որ իր շատ ծանր անդրադարձը պիտի ունենար, եթէ համաշխարհային երկրորդ պատերազմը չգար փրկելու կացութիւնը, որոշ բարձրութեան հասցնելով Պաղեստինի բնակչութեան տնտեսական վիճակը: Այս շրջանին Լոնտոնի կառավարութիւնը դարձեալ Պաղեստին կը զրկէր արաբայական յանձնախումբ մը այս խնդիրները քննելու, որուն տեղեկագրին եզրակացութիւնը կ'ըլլար թէ արիւնահեղութեանց պատճառը այն է որ արաբները անկախ ըլլալ կ'ուզեն և թէ կը վախճան հրէական ազգային տունի մը գաղափարէն, եթէ ներգաղթի այս հոսանքը շարունակուէր մասնաւոր: Իբր լուծում արաբայական յանձնախումբը կ'առաջարկէր Պաղեստինը բաժնել երկու անկախ պետութիւններու, արաբներու և հրէից միջև, առանց անդրադառնալու թէ կարեւոր մաս մը արաբական հողերու և կէսը արաբ բնակչութեան կ'անցնէր այսկերպով հրէից:

Արքայական յանձնախումբի այս որոշումին դեմ արաբական բոլոր երկիրներու ներկայացուցիչները 1937ին Պիւտանի մէջ, Սիւրիական զիւլաքաղաք մը, ժողով մը գումարեցին և մերժեցին այս առաջարկը :

Երկրորդ համաշխարհային պատերազմով, Պաղեստինի խնդիրը ժամանակուան մը համար կը դադրէր այլեւս միջազգային ատեաններու օրակարգ ըլլալէ: Արաբները կ'որոշէին պատերազմի ընթացքին հաւատարմ մնալ Անգլիոյ և կամաւոր ծառայութեանց իրենց մասնակցութիւնը կը բերէին անգլիական բանակին: Անգլիական կառավարութիւնը միւս կողմէն կը կազմէր Պաղեստինի պաշտպանութեան հրեայ բանակը, որ յետոյ իր դերը պիտի ունենար հրեայ ու արաբ ընդհարումներուն մէջ: Հրեաներ և արաբներ Պաղեստինի նկատմամբ իրենց քաղաքական ապագայ ծրագիրներու յաջողութեան մասին, թէ երկրէն ներս և թէ դուրս, կ'ընէին լաւագոյնը իրենց ընձեռելի միջոցներով, հաճելի կարենալ ըլլալու համար նորէն յաղթական դաշնակիցներուն: Պատերազմի վերջաւորութեան, կարեւոր խնդիրներէն մին կը հանդիսանար դարձեալ, Միլիոն Արեւելքի մէջ, Պաղեստինի բաժանման և կամ զայն կառավարելու ձեւի մը հարցը:

Պատերազմի ընթացքին Պաղեստինի արտածութիւնը հարիւրին վաթսուս անուամբ ունեցեր էր, մինչդեռ պատերազմէն առաջ և հարիւրէն տաս էր միայն: Այս գերաճումը 1945էն յետոյ կէս առ կէս պիտի նուազէր, արաբներու հրեաներէն ապրանք գնելու իրենց արդելքին պատճառաւ:

1946 անգլիականիկեան յանձնախումբ մը նորէն ձեռք կ'առնէր Պաղեստինի խնդիրը, և նկատի ունենալով երկրին քաղաքական, տնտեսական և ընկերային պայմանները կը յանգէր այն եզրակացութեան թէ՝ Պաղեստինի մէջ հրեաները պէտք է տիրապետէին արաբներուն և փոխադարձաբար: Թէ Պաղեստին ոչ հրէական և ոչ արաբական պետութիւն պիտի ըլլար, և թէ մանաւանդ հաստատուելիք կառավարութիւնը պիտի ենթարկուէր միջազգային հակակշռի, որուն պարտականութիւնը պիտի ըլլար պաշտպանութիւնը, Սուրը երկրին մէջ, քրիստոնեայ, մահմետական և հրեայ հաւատոյ շահերուն: Այսու, յանձնախումբը կը մերժէր բաժանումը, և կը թելադրէր որ ձեւով մը հոգատարութիւնը շարունակուի, մինչև որ կարելի ըլլար, մօտ ապագային, Պաղեստինի մէջ կառավարութիւն մը կամ կառավարութիւններ ստեղծելու հարցին լուծումը: Յանձնախումբը իր կողմէն կ'ընէր նաև կարգ մը թելադրութիւններ, հողերու գնման և հարիւր հազար հրեայ գաղթականներու անմիջական Պաղեստին մուտքի արտօնութեան շուրջ:

Անգլիական կառավարութիւնը իր անհամաձայնութիւնը յայտնեց, յանձնախումբի այս թելադրութեանց, նկատի ունենալով մանաւանդ ներգաղթողներու պարագան, և արաբական երկիրներու ներկայացուցիչներուն առաջարկեց տեղական ինքնավարութիւններու գրութիւնը երկրէն ներս: Արաբ երկիրներու ներկայացուցիչները մերժեցին այս առաջարկութիւնը, և պահանջեցին պաղեստինեան միացեալ պետութիւն մը արաբ մեծամասնութեամբ, հրեաները պիտի նկատուէին միայն ազատ քաղաքացիներ Պաղեստինի, քաղաքացիական հաւասար և լայն իրաւասութիւններով:

Այս իրադարձութիւններու շրջանին, միւս կողմէն Սիոնիստները կը գումարէին իրենց ընդհանուր ժողովը և կը պահանջէին որ Պաղեստինը ըլլար հրէա-

կան Հասարակապետութիւն, դուռները պէտք էր բաց ըլլային ներգաղթողներուն համար, որոնց հոգը պիտի ստանձնէր հրեական գործակալութիւնը:

Երկու կողմերու այս անհաշտութիւնը հարթելու և ապագայ ընդհարումներու և կացութեան առաջը առնելու համար Անգլիական կառավարութիւնը կ'առաջարկէր իբր երկու շարեաց փոքրագոյն կամ միջին ճամբայ, հնգամեայ քուսիւցիք չըլնա մը, որու ընթացքին պատեհութիւն պիտի տրուէին երկու կողմերուն՝ հասկնալի համաձայնութեան մը զալ Պաղեստինի ապագայ կառավարութեան կազմութեան համար: Անգլիական կառավարութեան այս առաջարկը մերժուեցաւ թէ արաբներու և թէ հրէից կողմէն, որմէ վերջ հոգատար կառավարութիւնը խնդիր յղեց միացեալ ազգերու ժողովին, անոր յանձնելու համար խնդրին բարեոք լուծումը:

Միացեալ ազգերու ժողովը քանի մը նիստերու խորհրդակցութիւններէն վերջ, կը յանգէր վերջապէս Պաղեստինը երկու մասերու բաժնելու որոշումին: Անգլիան տեղեակ երկրի վիճակին և արաբներու մտայնութեան մանաւանդ, վերապահ կը մնար: Հրեաները ուրախութեամբ կը դիմաւորէին «ՄԱԿ»ի այս ելոյթը, իսկ արաբական երկիրները ընդհանուր բոլոր կը բարձրացնէին պահանջելով որ Պաղեստինը ըլլայ միայն արաբական պետութիւն, նման միւս արաբական քոյր պետութիւններուն, դադրի ներգաղթը և հողերու վաճառումը, որպէսզի այդ կերպով զսպուէին հրեաները իրենց յաւակնութիւններուն մէջ, ի մասին Պաղեստինի:

Միւս կողմէն Պաղեստինի հրեաները զոհոնակ «ՄԱԿ»ի այս ելոյթէն, ինչպէս ըսինք, կը կազմէին իրենց անկախ պետութեան վարչակարգը, սրտատրոփ սպասելով հոգատարութեան վերջաւորութեան, յայտարարել կարենալու իրենց անկախութիւնը:

Հոգատարութեան ժամանակաշրջանը, 15 Մայիս 1948, կը մօտենար իր վերջաւորութեան, անգլիական զինուորական ուժերը տակաւ կը դադրէին իրենց պարտականութիւններէն և իրենց զրաւած զինքերը մաս առ մաս կ'անցնէին երբեմն հրէից և երբեմն արաբներու ձեռքը: Երկուստեք ամիսներէ ի վեր ըստեղծուած թշնամութիւնը բազմաթիւ արիւնոտ տեսարաններ ցուցադրելէ վերջ, կը հասնէր իր ծայրակէտին և խնամակալութեան վերջաւորութեան կը սկսէր քաղաքացիական խուլ, արիւնոտ և անխնայ պայքարը: Քանզում, արիւն և թշուառութիւն շուտով կը զսնէին զիրար, ստեղծելու համար այն ողբերգութիւնը որ Պաղեստինին եղաւ և կը մնայ ամիսներէ ի վեր:

Յաջորդ իմբադրականով մենք կ'անդադառնանք պաղեստինահայութեան վիճակին, այս տրտում օրերու մէջէն, և իր ողբերգական ու հերոսական ճիգերուն, ինքզինքը ապրեցնել կարենալու համար բազմաթիւ մահերու ընդմէջէն:

ԿՐԹՆԱԿԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

Լճուած պարտակաւորութիւնը. — Ազգային Սահմանադրութիւնը, ինչպէս յիշեցինք, երկար ատեն մղձաւանջ մնաց, իսկ հաստատուելէն յետոյ ազգային պարծանք նկատուեցաւ: Սահմանադրութեան շրջանը անտարակցաւ զարգացման և յառաջդիմութեան շրջան մը եղաւ մեր պատմութեան վերջի 50 տարիներու ընթացքին: Միւս կողմէն դաւուն պահանջը, միջազգային շփումները, պետական կարգադրութիւնները նպաստեցին որ ան արդիւնաւոր ըլլայ: Մեր ազգային գործերու մէջ, ուրոյն կանոնադրութեան մը պահանջը անհրաժեշտ էր, թէև Հայ ժողովուրդը միշտ վայելած էր ներքին կազմակերպութեան և ինքնուրոյն վարչութեան առաւելութիւնները, իրեն հիմ ունեցած միշտ կրօնական սկզբունքը և կերպարանքը: Միւս կողմէն մեր ժամանակներու ռաւակաւարկան ձգտումները նոր իրաւասութիւններ կը շնորհէին ամենուրեւ, առանց դատակարգի խտրութեան, ինքնուրոյն կարգադրութիւններ, զոր մեր Եկեղեցին իրեն համար միշտ պարծանք նկատած է, նոր կերպարանք մը կը բերէր մեր Սահմանադրութեան, նուիրագործելով և գործադրութեան գնելով ցարդ իրեն սկզբունք միայն ճանչցուած իրողութիւններն ու փափաքները: Սակայն Սահմանադրութեան նախանձախնդիր նարտարապետները մեր աւանդական սկզբունքներէն աւելի՝ ներշնչուած էին ֆրանսական յեղափոխութեան բերած ժամանակի քաղաքական գաղափարներէն, և մեր կրօնական ու եկեղեցական հիմքերու վրայ կաղապարուած համայնքին պիտի տային քաղաքական հաստակութեան մը նկարագիրը:

Դիտելի երկրորդ կարեւոր կէտը այն էր, որ Սահմանադրութեան այս կարգադրութեամբ, երբ մեր ազգային գործերէն որդւ չափով կը ջնջուէր եկեղեցական աւանդական կնիքը, միւս կողմէն պետական տե-

սակէտը թոյլ էր տար որ քաղաքական նոր ձեւ մը կազմուէր, ինչ որ միակ նպատակն էր գուցէ Սահմանադրութեան կազմակերպիչներուն: Իսկ թէ ինչպէս պետութիւնը թոյլ տուաւ ու վաւերացուց Ազգային Սահմանադրութիւնը, որ զայն արտօնող եպարքոսի յայտարարութեան համաձայն քառակուսի անիւ մըն էր, պատուհաս ըլլալու սահմանուած զայն դարձնել ուղղորդուող, ատիկա իր ուրոյն պատճառները ունէր, որ հանդարտութիւն պահպանելու բռնադատեալ զիջողութիւն մը էր միայն, ոչ ալ ժամանակի բերում մը, այլ պետական մեքենայի թուրութեան և անոր ապագայի համար ունեցած հեռահայեաց հաշիւներուն իբր արգասիք եղած երաշխիք մըն էր Հայ ժողովուրդին, որ յետոյ շատ ծանր պիտի կռուէր, ինչպէս պարագաները ցոյց տուին:

Սահմանադրութեամբ մեր Եկեղեցւոյ ազգային նկարագիրը էր որ կը փայլէր, ինչպէս մտածուցին և կը մտածեն սակաւին շատեր, ոչ ալ կ'ապահովուէր անով հանրութեան իրաւունքը, որուն ի հեճուկս երբեք գործած չէ Հայ Եկեղեցին:

Եթէ մեր Եկեղեցին մէկ է մեր հանրութեան հետ, եթէ Հայ Եկեղեցին մեր ինքնուրոյնութեան միակ պաշտպանն ու հովանին է, ասիկա Եկեղեցիին նպատակը չէ եղած այլ անոր մասնակի մէկ հանգամանքը՝ իր գործունէութեան պարագաներէն յառաջ եկած, մերթ ալ ի չգոյշ ուրիշ աւելի ատուկ ազգայնական հաստատութեան մը, զոր հնար չէ եղած սնուցանել քաղաքական դժբախտութեանց հետեւանքով: Սակայն այս հանգամանքը ոչ ժխտումը և ոչ ալ թերացումն է Եկեղեցիի բուն առաքելութեան, որ գերազանցօրէն կրօնական է: Եկեղեցին ազգայնականութեան գործիք մը չէ և պէտք չէ ըլլայ: Անոնք կրնան իրարու օժանդակ դառնալ, սակայն պէտք չէ փոխին իրենց դերերը, ոչ ալ մին միւսին պէտք է ենթարկուի:

Տխուր իրողութիւն է հոս խոտոտվանիլ թէ մեր պատմութեան այս վերջի կէս դարուն՝ մեր Եկեղեցին իբր գործիք ծառայութեան մեր ազգային քաղաքականութեան և տուժեց չարաչար:

Պատմութեան մէջ շատ բնական է, աւելն շրջան ունի իր գաղափարները, զգացումները, կանխակալ կարծիքները, տա-

բաղկոյնները, և իր մեծութիւններուն քով իր տկարութիւնները: Ձէինք կրնար պահանջել Հայ Եկեղեցիէն և եկեղեցականութենէն որ մեկուսացած մնար ժամանակի և միջավայրի ազդեցութիւններէն: Ի վերջոյ Եկեղեցին քարացած աւանդութիւններու, անհասկնալի և անիրատո հաւատոյ կանոնի մը կեղեւը չէ, այլ կենդանի գործարանաւորութիւն մը, որ կը գործէ, կը սնանի և իր կարգին կը սնուցանէ ազգը, տուեալ պայմաններու մէջ: Միւս կողմէն սակայն ժամանակին տրուելիք տուրքը պէտք չէ այնքան շատ ըլլայ, նուազեցնելու չափ ճշմարտութեան լոյսն ու նկարագիրը: Ժամանակ և ճշմարտութիւն, մէկին կամ միւսին գերազանցութիւնը մէկ կողմէն կը ստեղծէ ծանծաղամտութիւն և միւս կողմէն վերացականութիւն: Պէտք է խոստովանել թէ Հայ Եկեղեցին իր դարաւոր խորհուրդին և աւանդութեան անհաւատարիմ, դեղեկոտ և ծանծաղամիտ քաղաքականութեան մը հետեւեցաւ, անգիտակից իր դերին և պարտականութեան, արամադրելով իր բոլոր ոյժերը յանուն ազգութեան եղած ժամանակի ազատագրական ճիգերուն և գաղափարներուն:

Մեր ժողովուրդը իր բոլոր տարբերուն և դասերուն մէջ անհաստատ նկարագիր մըն է ցուցադրեր միշտ, որ առխարխափ իր շահիդը կ'որոնէ, և որ բազմատեսակ գաղափարներու և դատերու՝ միաժամանակ ծառայելու համար պատրաստ անթիւ խումբեր կը ծնի իր ծոցէն: Օր մը կարմիր է, միւս օր հլու հպատակ. երբեմն շատ ազատամիտ երբեմն թունդ պահպանողական: Հակառակ իր մեծ առաքնութիւններուն նմանողութեամբ ընկերաբանական սկզբունքը՝ կեանքի ու կենդանութեան աղբիւր մը եղած է իր մէջ՝ կարծես բնագոյրաբար:

Մեր Եկեղեցին մեր ընդափոխութեան հետ միասին, չկրցաւ լիովին ճանչնալ մեզ կանխող դարը, ճանչնալ «ժամանակին նրժանները»: Անելի ճիշդ, Եկեղեցին չկրցաւ հաւատարիմ մնալ իր հայրերու աւանդութեան և իմաստութեան և իբր ուսուցիչ իր հօտին չկրցաւ գայն վերածել երկիւղած և քաջ ժողովուրդի մը՝ գերազանցօրէն Աստուծոյ պատկանելու, ինչպէս եղած էր ան Սասանեաններու, Արաբներու, Թուրքերու, նոր Պարսիկներու շրջանին, պահպանելով

իր թանկագին գոհարը, քրիստոնէական հաւատքը:

Հայ Եկեղեցին չկատարեց իր պատմական դերը, Աւետարանի և խաչի քարոզը նշեցնելու փոխարէն քահանան իր Մաշտոցը գրկեց միայն, քրիստոնէութեան սուստակասպաս պաշտօնեան կամ ծխակտարը դառնալու համար, իսկ վարդապետն ու եպիսկոպոսը բռնեցին և ուսումնասիրեցին Ազգային Սահմանադրութեան կանոնագիրքը լոկ: Այս ընդհանուր իրողութեան մէջէն եթէ միայն դիտենք կացութիւնը, մեր մտքին կը պարզուի տեսարանը բազմաթիւ իրողութեանց իբր արգասիք լքուած այս պարտականութեան, որ ուրիշ բան չէ բայց կրօնական ապաստում մը, որոնք մեծ մասով կուգան կը կապուին հայ պարտազանց հոգեւորականութեան հետ՝ իրենց ամբողջութիւնն առնելով: Ձեռք ուրանար էլ միաձնի, Արմաշի և Երուսաղէմի ճեմարաններուն կատարած գործը, և կարգ մը յարգելի անհատականութեանց դերը: Սակայն այդ հաստատութիւններն ալ չունեցան այն ներուժ կրօնական ոգին, որ ժառանգութիւնն էր մեր հին մեծ վանքերու, որոնք իբրեւ լուսաւորութեան վառարաններ կանգնած՝ Միջին և Նոր դարերու ընթացքին՝ կրցին նշուել հայութեան համատարած մարմնի գանազան մասերուն վրայ, փարատելով անոր ինչպէս մտքի այնպէս ալ սրտի խաւարը:

Ի. դարու մեր կղերը սակայն ծանծաղամտօրէն մտածեց թէ գիտութիւնն ու քաղաքակրթութիւնը հակառակ է կրօնին թէ զանոնք հաշտեցնելու համար անհրաժեշտ է կատարել պահանջուած զիջումը, առանց մտածել կարենալու թէ ինչ որ սուրբ է և նուիրական, ինչ որ բանաւոր է Աստուածային և չընաղ զգացումներու ազդակներով կրնայ աղնուացնել մարդը, անիկա տեսական է միշտ, ոչ գիտութիւն կը մաքառի անոր դէմ, ո՛չ քաղաքակրթութիւն կրնայ գայն ընդունիլ. ու անիկա պէտք է ըլլայ ամէն ժամանակի համար մեր կրօնը, մեր բարոյականը, մեր դրօշը, մեր հոգին:

Եթէ դարաւերջիկ հայ եկեղեցականութիւնը գիտնար ու կարենար, նման իր մեծ նախորդներուն, բովանդակ հայութեան դէպի այդ ուղղութիւնը արեգդիմով ճամ-

բուն վրայ կանգնել տալ իր հոգեւոր ու մտաւոր կրթարանները՝ գտնել տալու իր գաւակներուն «ծածկուած գանձը»։ ու եթէ այդ ներշնչումով ուզէր խօսիլ իր հովիւին ու զինուորին, իր մեծին ու պզտիկին, անտարակոյս որ մենք չէինք անհամանար, և գուցէ չգտնուէինք այն անփառունակ կացութեանը մէջ որուն կը պատկանէինք այսօր։

Հայ եկեղեցականութիւնը, որ անգլային պատմական անցեալ բոլոր մեծ շարժումներու մէջ միշտ ռահվիրայի դեր կատարած էր, վայելելով Երզնայից յաւիտենական օրհնութիւնը գալիք բոլոր սերունդներու, դժբախտաբար երկիւն և այսօր իր քոյուքիւնը հազիւ զգալի բրաւ։ Հակառակ իր ունեցած պատասխանատու դերին, մեր անգլային, եկեղեցական, կրթական, բարոյական և վարչական գործին մէջ ոչ թէ հետեւակ, այլ զբոլակիւր պարտ էր ըլլալ։

Պատմական մեծ իրողութիւններէն մին է, որ քաղաքակիրթ բոլոր անգիւրու վերածնունդեան շարժումը սկսած է կրօնա-եկեղեցական բարենորոգութեան շարժումէն ետքով։ Մեր եկեղեցականութիւնը այդ առաջին մնաց իր կրօնարական գերին մէջ, ըստ պատելով տակաւին մինչև այսօր որ ոչ եւրեղեցականները կատարեն եկեղեցւոյ ներկատմամբ այդ գործը։

Ակներէն է այսօր սա իրողութիւնը, թէ Հայ ժողովուրդը ներկայիս կազմակերպուելէ աւելի կազմալուծութեան կ'երթայ, վասնզի եկեղեցին որ երկար դարեր պահպան հրեշտակն ու զօղակալը հանդիսացաւ Հայ ժողովուրդին, այլևս կենդանութեան քիչ նշաններ ցոյց կուտայ և տակաւ կը թրեանայ ստանձնելու իր պատմական գերին ամբողջական պատասխանատուութիւնը։

Մեր եկեղեցին կէս գար է նստած իր Պրոպատիզէի եզրին, կը սպասէ ինչ գիտեր ինչ բանի։ Ո՞վ պիտի գտնէ ինչ անարթ թէ մեր եկեղեցին կրօնական և անգլային անյետաձգելի պարտականութիւններ ունի, որոնց իրազորման համար գուցէ վաղը շատ ուշ է, և վերջապէս մի պիտի ձերբազատէ զմզմ այն անխառն անտարբերութենէն որ կ'ամլացնէ մեր հոգին՝ որ կը ջլատէ մեր ուժերը սուրբ և նուիրական գործերու և ձեռնարկներու ի խնդիր։

(10)

Ե. Վ. Յ.

ԺԱՄԱՆԱԿԻՆ ՀԵՏ

Յիսուս դարձեալ զայրացեալ ընդ միսս իւր, զայի զերեկոյան 66. և երայ մի, եւ վեմ մի եղեալ ի վերայ նորա։ (ՅՈՒԷ ԺԱ. 38)

Պահը որուն նկարագրութիւնը կը կազմեն յայտուողը, ամենէն ախրոր պահերէն մին է անտարակոյս մեր Տիրոջ կեանքին։ Իր բարեկամը մեռած էր։ ու ինք ճշնշումին տակն էր վիշտի մը՝ որ կը բխէր իր հոգիէն, որ կուգար մեռնողի քոյրերու նկատմամբ ունեցած իր խղճահարութենէն, ու մահաւանդ մարդկային կեանքի ողբերգութենէն, վասնզի մահը լոյսին մէջ կը բերէր կեանքի տալ կողմը։ Հեռեւաբար կարիլ չէր ոչ Յիսուս այս ցաւին մէջ կեցած՝ չտեսնէր մարդկային կեանքի ցաւին ծովը։ Եւ որուն մտիքն էր բաց գերեզմանը իր բարեկամին։

Այս տեսարանը մեր միտքը անգամ մը եւ կը տանի կեանքի խորհուրդին։ Կեանքը ուրախութեան թէ ոչ տրտման տեսարան մըն է բոլոր ժամանակներու մարդուն առջև բացուող։

Դարերով սերունդներ իրարու հարց են տուել յայտ մասին, իւրաքանչիւր դար անտարակոյս ունեցեր է իր ուրոյն պատասխանը, ու սակայն խնդիրը մնացեալ է անլուծ։ Ձկայ կեանքի մէջ աւելի երկարատեւ և ավելի պայքարը քան այն որ այս հարցին շուրջ կը մղուի յոռետեսներու և լատեսներու միջև։ Եւ անց գոհացուցիչ եզրակացութեան մը յանգիւն։

Յիսուս, կեանքի այս հարցին առջև կը կենայ, որքան անտեսածօրէն, նոյնքան և մարդկային, և ասորի զիրար ջերն հարասներ իր ինչպէս Տիրոջ այնպէս ալ մեր մտածումն մէջ։ Իր կեանքը, ճշնշումէն մինչև մահ եղաւ լուսաւոր և մութ պահերու շարք մը, յոյսերու և երգչներու, խանդավառութեան, ինչպէս նաև խուճկներու, և լաւաձանքի, մահուան և սակայն վերջնական յաղթանակի տեսարանը։

Սակայն երբ մօտէն դիտենք մեր Տիրոջ կեցուածքը՝ կեանքի այս այլազան և զիրար երեւութապէս հակասող պատահարներու ընդմէջէն, պիտի տեսնենք թէ կեանք

քի այս իրադարձութիւնները միութեան մը կը վերածուին իր մէջ, և անոնք զիրար չեն հալածար այն ցաւազին մտածումով, որ մարդերու կեանքի մէջ այնքան յաճախազէպ է, որ մարդերու կեանքին յատուկ է:

Կեանքը ոչ մութ անել մըն է ոչ ալ լուսաւոր ու ծիծղուն առուակ մը, այլ զիրար լրացնող և բացատրող իրողութիւն մը: Սկսող պէտք չէ մոռնալ որ Յիսուսի բոլոր նեղութիւններն ու տրտմութիւնները իր մէջ կը վերածուին ուրախութեան, իտէպի, մեծութեան և Յիսուս գիտէ թէ բարին կը կանխէ չարիքը, և ի վերջոյ յաղթանակով կը յաղորդէ անոր: Աստուած անկի զօրաւոր է քան Սատանան, իմանք կը խորհին նոյնիսկ թէ ի վերջոյ բարին և չարը նոյն բաներ են էապէս: Զարը անկատար, ի լի-նելութեան հղող բարին է: Սակայն այս մտածումին առջև դժուար կրնայ հաստուիլ քրիստոնեայ միտքը: Երկու ճշմարտութիւններ ստոյգ են, որոնք չեն հակասեր աւետարանի սկզբունքներուն, բարիի և չարի նկատմամբ. առաջին թէ անոնք սկիզբ և ձև կ'առնեն մարդկային կեանքի նոյն պարագաներէն, հետեւաբար նոյն և նման պատճառներէ կը բխին ուրախութիւնն ու վիշտը: Երկրորդ թէ կարելի է չարը բարիի վերածել իր արդիւնքներուն մէջ, այսինքն ցաւը վերածել ուրախութեան սերմի, և նոյնիսկ մեղքը ընել դուռ սրբութեան: Այս տեսակէտով ուշագրաւ է Մագդաղի-նացի Մարիամի պարագան: Մարդիկ յոյս կտրած էին իրմէն, այսինքն անոնք որոնք չուէին բաւական յոյս և հաւատք: Ան Յիսուսի եկաւ, և Յիսուս մտածեց թէ այն զգացումը որ զինք մեղքին էր առաջնորդած կրնար իր մէջ վերածուիլ յաղթանակի և եռանդի, գէպի բարին, այս մեծ զգացումով Յիսուս թողութիւն շնորհեց անոր: Մանապաղատ ևս տկար հոգիներ միայն կեանքի մին կամ միւս երեսի վրայ կը բնակին, մեծ և առողջ հոգիներու մէջ տիրութիւնն և ուրախութիւնը զիրար ամբողջացնող և բացատրող իրողութիւններ են: Յիսուսին համար չկայ ուրախութիւն որ իր մէջ չուենայ տիրութեան ոյժը, և չկայ տրտմութիւն որ չուենայ ուրախութեան կարելիութիւն: Յիսուս իր երկրաւոր կեանքին մէջ չտեսաւ ու չըբաւ

բան մը՝ ուր այս երկու զգացումներն ու վիճակները ներկայ չըլլային և կամ իրաւրու չյաջորդէին: Օրորոցն ու գերեզմանը իր նայուածքին առջև իրարու կը յաջորդեն և զիրար կը բացատրեն իբրև կեանքի երկու երեսները: Նոյնպէս գերեզմանը իր մտքին առջև տիրութեան խորհրդանշան մը չէ լոկ՝ այլ գալիք ուրախութեան մը սկիզբը, ապագայ կեանքի մը նախադուռ: Եւ այս իրողութիւնը որքան Աստուածային նոյնքան մարդկային է: Մենք մեր աւտո-նայ կեանքին մէջ կը մխիթարուինք մեր տրտմութիւններու պարագային, վտանգներու և մահուան առջև, մտածելով միշտ կարելի և գալիք ուրախութիւններու: Սակայն այս տրամադրութիւնը մարդուն մէջ գերազանցօրէն Աստուածային է: Մեղքն ու չարիքը կրնան աշխարհի մէջ բնակիլ, բայց աշխարհը Աստուծոյ կը պատկանի:

Աշխարհը իր տրտմութեան և ուրախութեան շրջանները ունի, եղած են դարեր՝ ուր մարդկային պատմութեան էջերը լեցուն են եղած արիւնով, ցաւով և ողբերգութիւններով, եղած են նոյնպէս շըբջաններ ուր մարդիկ փորձած են մոռնալ այդ բոլորը, վերածելով իրենց կեանքը լոյսի և ուրախութեան հանդէսի մը: Մարդ-կութիւնը կրցաւ ունենալ վերածնութեան դարեր, որովհետեւ անկէ առաջ ունեցած էր Միջին դարերը, ունեցաւ Քրիստոնէութեան չըջանը, վասնզի անկէ առաջ ունէր հեթանոսութեան խաւարը:

Հին աշխարհի, նոյնիսկ որոշ չափով Հին կտակարանի պատմութեան մէջ, կեանքի այս երկու երեսները չուին այն սերտ և սեռն մերձաւորութիւնը, զորս նոր կտակարանի մէջ այնքան ակնբախ է: Այդ է պատճառը անտարակոյս որ նոր կտակարանը իրական ու կատարեալ կեանքի գիրքն է: Ով կրնայ ըսել, օրինակի համար, թէ Անա-ռակ Որդիին պատմութիւնը տրտմութեան թէ ուրախութեան պատմութիւն է, և կամ Ղազարոսի պարագան մահուան թէ անմահութեան տեսարան է:

Հետեւաբար մէկ կողմէն պէտք չէ անտարբեր ըլլալ կեանքի բոլոր բերումե-րուն նկատմամբ, քոցելով իր աչքերն ու տեղանքները, միւս կողմէն պէտք չէ նուա-ռիկ կեանքի ցաւերէն եւ յուսահատիւ-նեաւ պէտք չէ թողունք որ կեանքի այս

երկու ծայրերը իրարմէ հեռանան: Հարըստութիւն ու աղքատութիւնը, յաջողութիւն ու ձախորդութիւնը, վիշտն ու բերկրանքը, չարն ու բարին պարտին մասերը կրեցմէլ նոյն կեանքին և զգան մշտական ներկայութիւնը իրարու: Աստուծոյ այս աշխարհին մէջ պէտք է ըլլանք ոչ անտարբեր և ոչ ալ յուսահատ: Մեր սիրտերը կրնան ճշուիլ ցաւին մասններուն տակ, միւս կողմէն սակայն մեր ոտքերը պէտք է փախչին գերեզմանի մութէն, վասնզի Աստուած ամենազօր է և մարդը անմահ, վերջը կեանքին արտաթիւնն է ալ ուրախութիւն: Կերեզմանին քարը կրնայ զլուրի և մեռեալը յառնել: Մոռիկ անոր որ այս կեանքին մէջ միայն արտաքին և ցառունի, վայ անոր որ ամէն կարգի տրամուրդն է իր տեսնելու յոյսին ծիածանը:

Յիսուս ուր որ ալ ըլլաւ, ինչ պարագաներու տակ ալ որ գտնուէր՝ իր շրթունքներուն ամենէն ընտանի խօսքերէն մին էր «քաջալերուէ»: Իր գոտահութիւնը՝ Իր Հօրը վրայ, Իր անսահման յոյսը ապագայի նըկատմամբ, Իր այն գիտալցութիւնը թէ՛ ինք իր կեանքը սպաս է գրեթէ մարդոց երջանկութիւնն և բարիքին համար, զինք կ'ընեն ամենէն երջանիկ և ուրախ մարդը:

Նոր Կտակարանը որ Յիսուսի հոգիին գեղեցիկ արտայայտութիւնն է, աշխարհի ամենէն ուրախ գիրքն է: Իւրաքանչիւր էլլ անոր, բարեբաստիկ կամ տխուր պարագաներու մէջէն, միշտ ունի ուրախութեան խրախոյսի շեշտը: Անշուշտ թէ Նոր Կտակարանին մէջ բաւական ողբերգութիւն կ'այ գտնուի կարենալու համար ամենէն տրամոտիք գիրքը, հակառակ ասոր ամենէն ուրախ գիրքն է ան, վասնզի այս ուրախ գրքին և կրօնքին ետին կը կանգնի ուրախ անձնաւորութիւն մը: Յիսուսի բերկրութեան պատճառը կը համապատասխանէ բարոյական այն մեծ օրէնքին թէ ամենէն երջանիկ մարդը անոնք են որոնք ամենէն շատ բան կ'ընեն երկրի վրայ ուրիշներու համար: Միայն մեծ հոգիներուն յատուկ է այս ուրախութիւնը: Պօղոս Առաքեալը ուրիշ է իր զարհուրելի նեղութիւններուն մէջ. «Միեւն կ'ուրախանանք մեր փորձութիւններուն մէջ», կ'ըսէ ան, վասնզի ստեղծ և նուիրական գործի մը համար է որ կը կրուին անոնք:

Միայն ուրախ հոգի մը կը սիրէ մանուկները և անոնց միամիտ և անհոգ ընկերութեան մէջ կը գտնէ հանոյք և բերկրութիւն: Ուրախ հոգիները միայն կը սիրեն բնութիւնը, ինչպէս սիրեց Յիսուս, դիտելով փոփոխական օդի նշանները մաւա իրիկուան մը ամպին մէջ, կամ նախելով շուշաններուն որոնք կ'ածին, աւելի գեղեցիկ քան Սողոմոնը իր բոլոր փառքով, Ուրախ հոգի մը միայն կրնայ ունենալ այն անսահման լաւատեսութիւնը ապագայի նկատմամբ և կարեկցութիւնը մարդոց տկարութիւններուն համար: Ուրախ հոգի մը միայն կրնայ մօտենալ մեղաւոր, հիւանդ և թշուառ մարդերու բժշկելու և քաջալերելով զանոնք կեանքի փորձութիւններուն գիմաց: Ուրախութիւնն ու տրամոտիւնը իրարու օտար և հակառակ չեն. երկուքն ալ կուգան նըրազգածութեան միեւնոյն կարողութենէն, զգայնութեան նոյն մակարդակէն՝ զոր հոգին կ'արտայայտէ Աստուծոյ և աշխարհի ներգործութեամբ: Ովկիանոսը որ իր անհուշ տարածութեան և խորութեան մէջ ունի ամենի փոթորիկներ, ունի նաև խաղաղութեան այնպիսի վիճակներ զորոք ոչ մէկ չճակ կրնայ ունենալ: Այն վայրերը ուր մեծ փոթորիկները կը ծագին նոյն այդ տեղերու մէջ է որ մեծ անգործութիւններ կ'արդատուորին: Երկու վիճակներն ալ կը պահանջեն հոգեկան նոյն ընդունալութիւնները: Յիսուսի ուրախութեան յառնախ արդիւնք է իր մեծ տխրութեան, ծիրանի գօտիի մը նման որ կը կազմուի նախընթաց փոթորիկի մը և անձրեւի կաթիլներէն ամպերուն վրայ: Տաղանապը իր մէջ անգերազանցելի պէտք է եղած ըլլայ, վերջի վերջին, վերնատան մէջ, քայքայ իր ուրախութիւնը անսահման է: «Քաջալերուեցէք, կ'ըսէ Ան, եւ յաղթեցի աշխարհը»: Անիկա կրնար դիմադրել ամէն բանի, զորս մարդիկ և պարագաները կրնային առթիւ և տակաւին ունենալ ուրախութեան աղբիւրներ: Ան անյաղթելի հոգի մըն էր, այս էր պատճառ անտարակոյս որ իր սիրելի բարեկամին գերեզմանին առջև և անոր քոյրերու արցունքներուն մէջէն, տրտում բայց ուրախ շեշտով որ կ'ըսէ, «Ղազարոս մեռաւ, և Ծա ուրախ եմ վասն ձերոյ»:

ԲԱՆԱՍՏԵՆԾԱԿԱՆ

ԱՐԻԻՆ ԵՒ ՀՈՒՐ՝

Բ.

Երկնք երկին եւ երկիր
 Երկնք եւ ծիրանի ծով,
 Երկն ի ծովուն ունեւ
 Զկարմրիկ եղեգնիկն:
 ԽՈՐԵՆԱՑԻ

Համայնական այս աւերին
 Ու արիւնին դիմաց կանգուն,
 Զերթ եղեգնիկն,
 Հազար մահով դեռ չըմեռած
 Կը դիմանաս ժողովուրդ իմ,
 Գրլուխդդ հեց տառապանքի
 Անհուն խաչին,
 Ու սրբիդ սուր,
 Բըռնած բաժակն արցունքներուն
 Եւ արիւնին:

Կ'իյնան ռումբեր
 Շուրջդ ու հեռուն,
 Ու կը պայթին հրազէններ
 Բոց բոց, վէրք վէրք,
 Արեւուն դէմ, աստղերուն հետ:

Բոցեր անհուն վայլակնային
 Զայնքուն մէջ երկրասասան
 Կը պատռուին ու կը մեռնին:
 Ըսես երկինքն ըլլար քակուած
 Իր մասերէն,
 Դուրս պոռթկալու
 Զայնով կըրակն այդ անաւոր:

Գիշերն անհուն թեւ պատանքի,
 Արիւնամած,
 Գըմբէթն ի վառ.

Սուրբ Յակոբի
 Կըսո՞ր կըսո՞ր կը խորհակուի:

Կ'իյնան ռումբեր,
 Ու կը պայթին հրազէններ,
 Տանիքներուն, կամարներուն,
 Գաւիթներուն մէջ սրբազան
 Մենասանին,
 Ուր ծըլարած լուռ կը ճըսկեն,
 Հազար մահով դեռ չըմեռած
 Մանուկ ու ծեր կին ու աղջիկ:

Ու կը բացուի ճրասանդին
 Սիրք կարմիր, սիրք երկաթ,
 Դրանդին դէմ եկեղեցւոյ
 Եւ կամ բակին՝
 Ու կը դողան կամար ու պատ
 Ծածկ ու երդիք:
 Եւ կը սարսիմ
 Հոգիները մեծ ու պըզտիկ,
 Ճիչն ու աղօթք
 Բոլոր բոլոր հասակներուն
 Իրարու մէջ իրարու հետ:

Յետոյ ուրիշ, ուրիշ ձայներ,
 Միշտ բացըրփիկ լոյսի մէջէն,
 Յետոյ ուրիշ յետոյ ուրիշ,
 Կարծես նուազ մ'այլուրային

ԵՂԻՎԱՐԴԻ ԱԿԵՊՊՈՒՄԱ խորագրով նոր գործէն մաս մը՝ որ կ'անդրադարձէ վանքին մէջ ասպատան զօած
 ժողովուրդին սիւնակը, Պաղեստինի դէպքերու ընթացքին:

Ձոր ածելին հովին վրայ
Անեսն ձեռներ :

Կ'իյնան ռումբեր
Ու կը պայթին հրազէններ,
Ապահով ո՛չ մէկ ապաստան.
Ռումբ մ'աւելի կ'արծէ այլեւս
Քան թանգարան :
Նըժարին մէջ գազանացած
Այս աշխարհի որդիներուն,
Թանկ կը կրճռէ կապարն անարգ,
Քան մարդերու կեանքն ու պահու,
Կաթողիկէն ու ապարանք :

Կ'իյնան ռումբեր,
Յօրինելու,
Լոյսի, ձայնի, արիւններու
Հանդէս մ'անհուն, անպարագիծ :

Կը պրլուի մանուկն իր մօր,
Մայրն ամուսնոյն,
Ու կը կանչեն զիրար բոլոր
Առանց ձայնի ու նայուածքի,
Մէկուն գանկէն
Շառաւիղով մը արիւնի,
Միւսին կողէն, սրունգներէն
Աղբերացող մահուան գիւնին :

Կին մը ահա գեղահասակ,
Տաւեր ինչպէս աղբիւրին տակ,
Մարմնէն արիւնը հոսելով :
Մանուկի մը փոփկն անոր
Գանկն է պատեր :
Պատի կուսիւն կը դողդըղայ
Արիւնին մէջ
Ծեր մը զրոգոյն,
Իր շրթներուն բառն է սառեր,
Անէ՛ծք, աղօթք,
Մարդ չի գիտեր :

Բայց կը պայթին հրազէններ,
Կ'իյնան ռումբեր,
Անոնց ռիթմին տակ հրացայտ

Ժիր ու կրտսիչ պարմանիներ,
Թեւերուն՝ խաչ,
Մահուան հանկէն դես կը խըլեն,
Մահուան մօտէն անցած կեանքներ :
Մինչ կը տեղայ կը ծաւալի,
Մահուան թելով,
Կարկուտն անհուն
Կապարներուն,
Ու ձայնն անանց անպատելի
Կրտսէ թանձր սարսափի :
Ու շուրտած բազմութիւններ
Իրար վրայ իրարու դէմ,
Քար են կրտսեր դէմքերն ամէն :

Քիչ մը անդին,
Նեղմայրակի մ'ապաստանին
Հոյն անձրնօր կարմիր խաչի,
Կէս գիշերուան անեղ ժամին,
Արցունք արցունք, ժրպիտ ժրպիտ,
Կը հանդերձէ
Նօրէն բացուող վէրքը հայուն :
Կը դարմանէ իրմէն անդին
Վէրքն օտարին,
Վէրքն արաքին ու հրէին :

Վէրքը անոնց՝
Որ դեռ երէկ
Մեր մարմինէն առաջ բացին
Վէրքը անբոյժ մեր սիրտերուն,
Երբ ծակեցին կապարներով
Դուռն հիմաւորց
Մենասանին,
Անարգելով կարգն ու արգելք,
Եւ օրէնքները սրբազան
Խալիճներուն,
Խոստումին մէջ մեծ մատենան
Իրենց ցեղին :

Վէրքը անոնց՝
Որ դեռ երէկ, դարանակալ,
Կը սրէին թուր ու դաշոյն
Ծարաւ արեան, ծարաւ ինչիւն
Դըժբախտ հայուն,

Ու շունական հայույններով
Կոչելով զայն՝
Ռոման խաչին :

Ո՛վ աննըման, անպատմելի
Հայ պատմութիւն,
Տարբեր որուն զիրն են զբեր:
Մենք դարհրով ենք կարգացեր
Գիրն այդ կարմիր,
Խորաններուն դէմ խարոյկին,
Լիներուն մէջ արիւններուն,
Շիրիմներու անգութ փարին :

Ո՛վ աննըման, անպատմելի
Կեանքը հայուն,
Ինքզինքն ըրած իրմէ անդին
Եւ իրմէ վեր,
Լուռ պատարագ
Եւ ապրելու անպատմելին :
Հոս ես նորէն,
Փրշուր փրշուր,
Հարուածին տակ հակասագրին
Պլուած փեշին փու աստըծոյդ՝
Կամարներուն տակ սրբազան
Գրիսաղիի :
Հոս ես նորէն,
Ռումբերու տակ եւ անտէրունջ
Շունին, զայլին, աւազակին,
Գինովն ուժին փու արիւնին :

Ո՛վ աննըման, անպատմելի
Հայ պատմութիւն .
Ս.հա նորէն
Բացուող փոսեր,
Երկարելու տարանն անհուն ,
Մեռելներուդ,
Կրակ համբիշ արիւնափամ
Ձաւկըներուդ,
Արեւելէն մինչ արեւմուտ :

Հոն այն մըքին կամարին տակ,
Ձուրկ արեւու լոյսէն անգամ
Եւ անդազադ,

Տես կը հանգչին հազար վերով
Մեռելներ նոր,
Իբրեւ պատանք արիւնքաթախ
Շապիկն է լոկ իրենց ուտին .
Այնպէս անուշ ու այնպէս փողոց,
Ողջերուն հետ ողջերուն փով :
Կեանքի մահուան եղբայրութիւն :

Հոս է անհա սիրտ մը սրդու,
Որ դեռ երէկ,
Երազի կոյս ծառին ներքեւ
Ձիւնասերեւ,
Իր շրթներուն կը դողողդար
Համը հրգօր այս աշխարհին,
Ու իր անուշ նայուածքներէն՝
Լոյսն իր սրտին
Կ'աղբերանար ու կը բաշխուէր,
Հոգիներուն հետու , մօտիկ :
Այժմ իր հոգին՝ թրուչուն սրտում,
Կապոյտին տեղ կըսցած
Յաւը դեռ չապրուած
Տարիներուն,
Ո՛վ գիտէ թէ ուր կը շրջի,
Ս.ռանց իր մօր տալու կուրծքին :

Հոն՝ այժ մը մօր,
Որ չէ փակուած
Հասակին դէմ
Իր մանկիկին :

Քիչ մը անդին
Ոսկեպրտակ զրլուխ հարսի,
Հազիւ կապած նարոջ սուրբ
Հայ կիներուն,
Աչներուն մեղք՝
Եւ արգանդին հազար երազ :

Այսպէս է զիրն մեր ամենուն,
Գիրը հայուն,
Ո՛վ աննըման
Ձարհուրելի հայ պատմութիւն :
Բայց արդար է կեանքը հայուն,

Փուռէն ելած հացին պէս տափ,
 Զոհողութեան ակօսներէն,
 Արիւն արիւն, իրսինքն իրսինքն
 Իրար հիւսուած,
 Ինչպէս բաժակն երկնակնիք:
 Իմաստն անուշ գեղեցկութեան
 Այս ամենուն,
 Աւրը արեան,
 Աւրը հայուն,
 Որ իրարու կը շողկապէ
 Սիրսերը մեր,
 Ինչպէս որան խաւիւղագեղ,
 Իրարու հաւտ ընծայելով
 Բոլոր կամքեր,
 Սեւ աղէտի թաթին մերքեւ:

Ու հեղեղին դիմաց ցաւին
 Ու զորկանքին,
 Անոնք բոլոր,
 Սիրսերն իրենց ըրած սեղան
 Եղբայրական,
 Փաստը Տրւին անա մորէն
 Ազնուական իրենց արեան:

Ու դեռ անդին,
 Տանիքներուն, դարպասներուն,
 Երիտասարդ ու պարմանին
 Զէն ի ձեռին,
 Տես կը կենան
 Ընդդէմ գողին, աւազակին,
 Ընդդէմ բոլոր վրասնգներուն
 Գիշերասող,
 Ժանիքն որոնց
 Միտ հանդիման է կարկառուութեւ,
 Հայու ինչքին ու արիւնին,
 Հայու պատուին:
 Երիտասարդ ու կորովի,
 Հաւտ կը մային
 Մահուան աչքին,
 Կեանքներն իրենց ըրած վահան
 Ու աւտանակ,
 Մահուան մեքին ու խաւարին:

Ու դեռ հեռուն,
 Երդիքներուն տակ ապահով,
 Ցամաքներէն ծովէն անդին,
 Հարազատներն մեր արիւնէն,
 Արցունք, արցունք,
 Տես կը դրկեն բաժինն արդար,
 Քրտիկներովն իրենց շահուած:
 Վէրքիդ համար մորէն
 Բացուած,
 Կը պատահասեն
 Գինի ու ձէթ:

Ամենէն վեր, ամենուն դէմ,
 Կը թեւածէ վանքը կախարդ,
 Հագած մորէն գէն ու ասպար
 Ընդդէմ բոլոր չարիքներուն.
 Բռնած բաժակն իր զրմբէթին
 Խաղաղութեան,
 Այժմ լեցուն
 Արիւնովն իր զաւկներուն:
 Ո՛վ անըման
 Հայ պատմութիւն:

Արիւնին դէմ, խաւարին մէջ,
 Վանքն անասան,
 Երկնի վրայ ձեռուած վահան,
 Նետներուն դէմ, ռումբերուն տակ
 Ան կը մընայ,
 Իբր անկործան ոգին անուշ
 Ողջ հայութեան:
 Ան կը մընայ տապանն հրգոր
 Ընդդէմ բոլոր արիւններուն՝
 Ընդդէմ մահուան:
 Թեւերուն տակ որդեգորով
 Ողջ ենք բոլոր,
 Ինչպէս երբեմն այն օրերուն,
 Երբ վանքն հայուն
 Տապանն էր սուրբ,
 Ընդդէմ սուրին ու կըրակին,
 Ընդդէմ մահուան:

Վանքն հայկական,
Ցեղի մը մեծ ու դարաւոր
ձիգը հուժկու,
Կամարներուդ մէջ թափ կ'առնեն
Սըլացքն անհուն
Երկինքներուն:

Ու խորանիդ առջեւ վառող
Կանթեղին պէս,
Կը հրկիզուին, կը պըլպըլան,
Տըրփի տըրփի եւ լոյս առ լոյս,
Կեանքներն անուշ
Բեկորներուն փու հարազատ,
Ունձնիւր անոնց՝
Մէկ մէկ ճըրագ,
Եւէկ փանդաժ հայութեան քան,
Ունձնիւրն անոնց՝
Մէկ մէկ պատուար
Ու ապաստան,
Նորանորոգ վաղուան յոյսին
Ու երազին,
Հայու կարմիր հայրենիքին:

Կ'իյնան ռումբեր,
Մօտիկ, հեռու,
Ու կը պայքին ճըրագէններ.
Վանքը կախարդ,
Ուննուն վաճան,
Սիրս անկործան,
Միշտ բաբախող
Դըժոխքներու կնճիռին դէմ,
Ձարիներուն ընդդէմ բոլոր,
Երեւելի անբերելոյ:

Ու կը բացուի
Թեւն հըրաւքին
Միտքերուն մէջ,
Եկեղեցւոյ զըմբէթին տակ
Սուրբ ծերունին,
Պարիսպներուն՝
Համակ ներմակ,
Ձինն ու ասպետը հինաւորց,

Մեր սըրբազան
Հէփեսթներուն:

Դըմբէթին տակ
Սուրբ ծերունին,
Դաւազանով աղամանդէ
Տես կը բախէ,
Երկինքներու կապոյտ դրան.
Աղետեղու՝
Նաղաղութիւն ու բարութիւն
Վըրան արեան հեղեղներուն,
Ու ձայներուն մահասարսուտ
Մութ սիրտերուն,
Ձաւկըներուն իր հարազատ:

Այսպէս կ'ըսէ
Տեսիլքն անտուտ,
Յօրինելու ահա նորէն
Հըրաւքն հայուն,
Կեանքը որուն հըրաւք ինքնին,
Յաւիտեանէ մինչ յաւիտեան:

Ու կը պատմեն,
Երկու ծերուկ, երկու մանուկ,
Ս.կանցն որոնց՝
Վարժ է ձայնին երկինքներու,
Սիրտն որոնց՝
Որոնց անմեռ
Հըրաւքներու:

Ու կը պատմեն,
Երկու ծերուկ, երկու մանուկ,
Թէ գիշերուան անեղ ժամուն,
Շերն այդ հըրաւք,
Կը ճընչեցնէր արցունք, արցունք,
Ժըպիտ, ժըպիտ,
Ձանգակները Սուրբ Յակոբի.
Ինչպէս իրենց մայր կորուսող
Աստղերը լուռ,
Ինչպէս զաւակն իրենց թաղող
Ձեփիւրներ սուրբ:

Կը հընչէին,
Տըռփ տըռփ, կաթիլ կաթիլ,
Անեկրային,
Ձանգակները Սուրբ Յակոբին,
Բանալու նոր բարիքներով
Ճամբան արեւ,
Ուրախութեան եւ արիւնի
Մեծ խորհուրդին:

◆◆◆

Ա.կեղդամա՛
Հընձանին մէջ արիւններուդ,
Ծոցն ալօսին քու հողերուդ,
Հայ արիւնին
Կոթեր են միշտ շիրտ մաքուր,
Եւ ու հիմա,

Հողերուն մէջ քու արիւնոս
Ու սըրբազան,
Կ'իյնան ահա,
Իբրեւ արիւն իբրեւ նըշար,
Խորհուրդին դէմ զոհողութեան
Ողջ հայութեան:

Ա.կեղդամա՛
Իցիւ թէ ա՛հ
Արիւնն անհուն
Ժողովուրդիս տառապահար,
Խաղաղութեան բանար իր թել,
Փոթորկին դէմ այս անսահման,
Կրակներուն՝ երկրակործան,
Մաքամաքուր
Ձերք ծիածան:

ԵՂԻՎԱՐԴ

Խ Ո Ր Ի Ն Խ Ո Ր Հ Ո Ւ Ր Դ

Պիտի դառնան օրերն այսպէս կըծկելով թելը մեր կեանքին,
Պիտի խոցուինք միշտ պատահելն, ապաւինինք յոյսին կըրկին,
Մինչեւ օր մը, մօ՞տ թէ հեռու, մերին արեւն ալ խաւարի,
Ու մեր սրտին կըրակը բորբ չըլագեցած մինչեւ մարի:

Մեզմէ յետոյ հազար ձեռով կեանքը պիտի ծաղկի նորէն,
Մարդիկ պիտի խընդան ու լան եւ անցնին հոյն համբաներէն,
Փռի դառնայ երբ սիրը մեր, սա արեւը բարի ու պերճ
Իր կըրակը պիտի թափէ ուրիշներու սրտերուն մէջ,

Որ նոր սէրեր ու նոր իղձեր ու նոր երգեր հիսուսին նորէն
Ու ուրիշներ, իրենց կարգին, իրենց երազը օրօրէն...
Յետոյ մեզպէս անցնին խաբուած, բայց աշխարհէն այս անյագուրդ...
Ազօթ, անէծք իրար խառնած, կեանքը մընայ խորին խորհուրդ:

Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

Մ Ե Ռ Ե Լ Ն Ե Ր ՈՒ Ս

Ես ալ յոգնած, գիշերէն, դէմն իմ փորուող, լեռնացող...
 Քաղել սակայն, աննահանջ եփս բանակը հսկայ
 Հողէն յառնող յուշերուն, վրան արիւնն իրենց ցող:
 — Ես մեռելոց՝ զոր թաղել չիւիտէ ոչ մէկ քահանայ:

Խօլ կիրքերով սրտիւն, վրաս երկինք մ'անսահման,
 Ու պարն առջիս զարգացող մեր հիմաւուրց բոցերուն,
 Որոնք բուռ բուռ ու թեւ թեւ սրէ ի սիրս ամբարձան,
 Ու թափեցին նորակերտ խորհուրդն իրենց սարսրոուն:

Դուք մեռելներն իմ աղուոր:

Երէկ ներկան էիք դուք, իմ մեռելներս աղուոր,
 Այսօր արդէն ապագան՝ որուն համար դուք մեռաք.
 Որուն համար մենք նորէն կրնանք մեռնիլ ամէն օր,
 Ըսպասումին մէջ անհուն գալիք պայծառ օրերուն:

Սրբերը ձեր արեան սերմ, թող ալ համբուն իմ բացուիմ,
 Ու երազներն իմ ամէն այցուիմ բեկրեկ շողերէն,
 Ինձ օգնութիւն — ով հայրեր, կ'ուզեմ ձեր ձայնը կրկին,
 Զի ես անցորդն եմ մասաղ, ուխտերն արփս՝ ձեր ամէն:

Դուք մեռելներն իմ աղուոր:

Երուսաղէմ

Պ. ՅՈՒՆԱՊ

ԱՌՈՐԵԱՅ ՀԱՐՑԵՐ

ՄԻՏՔ ԵՒ ՍԻՐՏ

ՄԵՐ ՕՐԵՐՈՒ ՀԱՐՑԵՐՈՒՆ ԱՌՋԵՒ

Մէկը մեր օրերու հարցերէն,

— հաւկարուքիւնը բարձր եւ սոսր ժողովուրդներու: Աւելի քան քառորդ դար, սա տարազը, իր անհոռ հաստութեամբը, իրմով զբաղեցուց ոչ միայն թանձրագոյն ուղեղները, այլեւ բարձրագոյն ներութեան մեծանորով պարտուած իմացականութիւնները: Այո՛ւ, Իրարու չեն զուգահրուիր ներքին եւ Սաքսոնը: Բայց չէ՞ք ըսեր թէ ո՛ր: Այսինքն հակադրութեան յատակ ծառայող տարրերը կը պահուին անփոփոխ ու արդիւնքները կը մատուցուին հպարտ սոփիստութեամբ մը: Նեկրոն չի մտածեր, ինչպէս Նորվեկիացի Իպսէնը: Օ՛, չքեղ կաստեղ: Բայց հարցուցած ունի՞ք թէ ինչպէս կը մտածէ Նորվեկիացի թղթագործարանի մը հաստակեկ զբամաւոր վարիչը:

Յետոյ, որքան սուղ ստիպուեցան վաճարիլ գինը այդ ձրի տարազին, բարձր եւ ստոր ժողովուրդները, սրտառու թշուառութեան մը մէջ իրարու հաւասար: Շոգեհաւ ներկողը, 1940ի Յունիսին, Բարիդի էյֆէյլէն կը պատգամէր աշխարհի խորունկ ցաւով թէ ճմեծ ժողովուրդ մը պիտի ըլնալնուէր, մեծ կայսրութիւն մը պիտի կործանէր, Անգլիացիները աւելի չփչկաթեւորէր ան այդ օրերուն քան Նեկրոն: Սինկափուրի անձնատուութիւնը Խորհրդարանի բեմէն կործանած ժողովականներուն գուծող վարչապետը, Նիպփոններու արժեւափին վրայ հաւասար էր Բուլղանգիոյ բնիկներուն: Ահա մեծ եւ ստոր ժողովուրդներու մաքսմաքիման:

Ու խորհիլ որ մերձաւորապէս դարու մը կեանքը կայ այդ տարազին ետին: Ու եթէ այդ դարը բարոյականին վրայ կը մնայ ստժոյն, իմացականին վրայ իր նմանը չէ արձանագրած պատմութեան տուարներուն:

Ամենէն չքեղ անունները գրողներու, գիտուններու, նոյնիսկ գիւնուորներու: Ամենէն սրբազան անձնագոհութիւնները, պարզ մարդէն մինչեւ բարձրագոյն մտքերը: Ու նոյն ատեն ամենէն անկարելի բռնակալութիւնները, անըմբռնելի սպանդները, որոնց զետեղումը մեր հասկացողութեան պարունակին տակաւին չէ յարգուած: Սոսր եւ բարձր ժողովուրդներու հակադրութիւնը այս հասկացողութիւնը կարելի ընծայող ստորին դեղագիր մըն էր, եւ է տակաւին: Իրաւոր, բառերը տարազները հրեմն տարօրինակ բախտեր կը պարզեն: Մտածեցէ՛ք քաղաքակրթութեան ասպարէզը (տարեկացին առումով) կէտաւորող չքեղ ցուցատախտակներուն, կրօնական հրաշագործ պետերու անուններով գլխահեղ, կամ հզօր գլուհներու փառքերուն յայտարար: Հիմա՛ հրջանկութեան, լաւ եւ առատ սնունդին, ազատ մտածումի նշանաբաններով:

Մարդկութեան հարկւր միլիոն արժող տարազը.

— բարձր եւ սոսր ցեղերու ճեմութիւնը շնական, շահապաշտ, էապէս սպաքարոյ (amorale) զառաժմում մըն է, գրական տպաւորապաշտութենէ մը, ատուն մը շատ փրշառուած, այսօր թրեական՝ մանաւանդ դերման եւ եսմէի տեղեկարներներու հետաքրքրի հաւաքումներով, աշխարհի ամէն մասերէն որպիս կերպարանքովը նոր, թարմ, տարաշխարհիկ տպաւորութիւններու: Այդ հաւաքումներուն հալին անշուշտ ոգի են խայծը, խթանը, ինքնատիպը, որոնց մատուցումը զանգուածներուն կարծես զուգահեռ կը զարգանայ սիմբոլային, 1780ի ձօտերուն, Փրանսացիք, Նորութիւն եւ շարժում ներարկելու համար գրական իրենց սպառումին — միտքերը կը հակէին գէպի անտեսակներ, ընկերայինը, իմաստասիրականը — հնարեցին գրական exotisme որ անզգաղ կիներու երեւակայութեան եւ արկածախնդրի երիտասարդներու զգայարաններուն կը հրամցէր Պոլ եւ Վերգիլիններ, Ռեմկներ... 1850ին, գրական ըստպառումէն վեր, դուրս ուրիշ արտոժակ մը պատճառ է որ Պարսկաստանի Փրանսական դեսպանատան մէկ պաշտօնեան, կոմս մը, Թեհրան, փողոցներու երեսին իր աչքերուն պարզուող սովորական, հասարակ տեսա-

բաններու շուրջ տպաւորութիւններ որսալու արարքը երեւակայէ համամել ընկերային, ընկերարանական ալ նշմարանքներով, հպատակելով թերեւս չըջանին գերագոյն թելադրանքներուն, երբ անդին, իր մայր հայրենիքին մէջ մարդկութեան ճակատագիրն էր դրուած նորոգման . . . Եւսին, կոպիւնոյի գիրքը ոչ ուղղակի պատասխան մըն է 1840ի Phalmitère ներու յաւակնութեանց, ոչ ալ Ալյապէս հոսեցաւ Զրապետը քերթուածին մեկնումի նշան մը։ 1840ի Խրոփիսները լուրջ էին, ազգային արհեստարաններ հաստատել տալու չափ Բարիլ, էնկատինի լեռներուն մէջ ցնորակոծ ներշնչումով մը Զարհագրութեան պատգամով հեւանդը պարկեշտ յիմար մըն էր արդէն որ կ'ատէր մանաւանդ գերմանները։ L'essai sur l'inégalité des races-ին հեղինակը իր գիրքը կազմած է Թեհրանէն առանց բաժնուելու երբ, այդ Թուականներուն Տարվին, գրելու համար Մարդուն եւ ցեսակներուն ծագումը անբուական էր Զուած Ասիան ու անցած Ովկէանիա, թիւ թիւ չափելով բոլորովին կոյս հողերու երեսին խկապէս ստոր, այսինքն զարգացման նախնական աստիճաններուն վրայ տարուբեր ժողովուրդներու անհաւասարութիւնը։ Դեպքանատան փողոցարդի պատուհանէն նեղ լիկ հրոպարակները խուզակող մարդու մը փողոցային իմաստասիրութիւնը մը հրաշքին միջամտութեամբ 50-60 տարի վերջը (1903ին Անգլիացի մը կը նորոգէ կոպիւնոյի իմաստասիրութիւնը, հիմը դնելով գերման — արիական գերազանցութեան առասպելին, այնքան նման ան միւսին որ 1920էն վերջ դատախազ Մինասեան մը լատակերտեց մեր վայելումին . . . , ամբողջ ազգերը մեղմէ առերեւոյժ) ճարայ պիտի հարթէր գերազանց ցեղերուն emphase-ին ու ասկէ ալ գերման գերազանցութեան առասպելին որ Եւրոպայի եւ առաջ կը խորտակէր մանաւանդ գիւտին հնարիչին ցեղային հպարտութիւնը։ 1940ի Ֆրանսային վրայ, Հիթլերի գիրքին մէջ (Իմ պայմար) արդէն վրտարուած արիական փառքէն, Անգլիոյ որակուած մը վրայ, հիմը դնելով գերման պարտքին առաջին յօդուածն էր յայտարարելը։

Սոփիստութիւն անշուշտ այսքան ժպիրին քննադատութեամբ մը հերքել ծանրածանր փաստեր, առ ու ան յաճախ խնդրական, գրեթէ միշտ ինքնաբաւ տեսութիւններու ամբարձումին կամ խորտակումին ի սպասու Աշխարհի բոլոր ցամաքներէն որքան առատ են ու արամադրելի մեր տեսութեանց ի պաշտպանութիւն՝ վկայութիւններ ստորածին ժողովուրդներու իրականութիւնէն։ Թիւնն ու անողոք ճակատագրէն։ Հիմա մարդկութեան իմացականութիւնը կեցողուն ու Ամերիկան քանի մը քրիստոնէութեամբ անտառով մը բաժնուած կ'ապրէ նախաբնակ հեղիկէն։ Պոնտաֆորթ ու Կոկորդիլու հեղիկը ու լայնագոյնի եւսինքն ծագելի է հաւասարութեան եզրեր նկատել։ Հողի կտորի մը, ջուրի երեսի մը անջըպետը չէ անշուշտ հեղինակը առ անհեթեթութեան։ Նոյնն է պատկերը մոնկոլին եւ նիբրոնին, առաջինը իր վարիսներէն մէկուն բերանով ինքզինքը գերազանց ցեղերու շարքին ամբարձած, ուրիշ վարիսներուն վրայ տափաստանէն բաժնուելու հիմնովին անտարմադիր, անկէ գոհ ու անով պայմանաւոր, երկրորդը 1942ին ինքզինքը երկնային խաղաւորութեան մը երկրաւոր ասպարէ յայտարարող եւ Ասիան ու խաղաղակամը արդէն իրեն պագնական կաշուած մուրհակագրող, ճերմակները նետելով Եւրոպայի միկանոցին (souricière, ինչպէս կ'ախորժէին հեգնել արեւմտեան մշակոյթին քիւ մը փակ, նեղ, պղտիկ աւազանը)։ Առանց անալիզի սքեգալի, զորնաւ այսպէս զուգակշռել ցեղերու անհաւասարութիւնները։ Սոփիստութիւն, առկայն, արիական գերազանցութեան մը վարկածը ամբարպնդելու սիրոյն, բոլոր երկրորդներուն իմացականութիւնը որակելու փորձը՝ հասարակաց յայտարարող մը։ Ու Սոփիստութիւն սոփիստութեանց այդ անհաւասարութիւնը արտահանել արեւանդութեանց թորումներով, ինչ զգոյն էր Բըրլին շարքերի փորձառութիւնը։ Ու արեւելի քան յուզիչ անկումաւոր կործանումը երբ իրենց անյաղթ բանակները գտան հրունկին տակը մէկուկէ միկոնոց նիբրոններուն։ Խորհրդարանի բռնէն Անգլիոյ վարչապետը Սինկաբուրի անձնատուութիւնը երբ որակեց Անգլիոյ պատմութեան գերագոյն աղէտը, չէր մտածեր անշուշտ արեւան

գրութեանց գերազանցութեան: Ո՛ր կը տարբերին իրարմէ Չըրչիլն ու . . . Կանտին: Հարցուցէ՛ք թայց եղէ՛ք զգոյշ պատասխանը մտածելէ, մանաւանդ բառերով լուծելէ այս գիծէ յաւակնութեանց գծախտ առեղծուածները: Չեմ ինչներ ետ, նախապատմական դարերը մինչև, երբ մշակոյթները իրենց կրկէս, աւազան ունէին այսօրուան աւազաթաղ կամ ստոցասոյջ ամայքները երկրագունտի հիւսիսային կամ հարաւային գօտիներուն: Կը յիշեմ, իբր փաստ մը սա ճակատագրական հարուածներու ռոնք կը գործեն անհաշուելի շրջումներ, ամերիկացի երկրաբանի մը չարաշուք մէկ վարկ մանրադիտային ճճիներէ ոյրոնց պատեաններուն գիտելոյսը, օր մը պիտի յայտնէր բարձրանալ այնքան որ փակուէր Ֆլորիտայի ջրանցքին մուտքը ընդդէմ Կըլիֆ-Սթրիմի ջերմ ջուրերու խաղացքին: Այդ պատեաններուն յօրինած ամբարտակը պիտի մղէր ետ հսկայական գետը Մեքսիկոյի ծոցէն պոռթկացող, առնուազն պիտի յաւըողէր անոր արդի ուղեգիծը ենթարկել շեղումի, փոփոխութեան Ազլանտեանն ի վեր ու գուք պիտի ունենայիք ձեռք եւրոպան, անոք ամենէն բարձր մշակոյթին օրօսըն . . . փոխակերպուած Սիպրիայի, Կրօնէնանտի: Անգլիան Գամշաթքայի բաւրեխառնութեամբ քանի որ չայնութեան նոյն գիծերուն միջև կ'իյնան երկու երկիրները: Արեւմտեան մշակոյթին մեծ կրկէսը ճիւղներու ներքև, անայց ու մեռել: Եւ, առանց չարաշուք մարգարէ մը ըլլալու, հանգիտօրէն, կը խորհիմք բնական ուրիշ ազգակի մը: Բնականաւ որքան անհակա-կշռելի, Կըստմ մը, երկրի կռակէն ոսկորի մը, չերան մը ոտքերուն տակէն սահելը իր պատեանագոյնին, սակայն ծաւալուն երկրաշարժ մը որ հողերը ամալէր, տունները փոխացնելով և ծովերը ցամաք նետելով կամ ցամաքի մեծ կտորներ փոփոխելով, ու սակե քանի մը տասնեակ միթրի վրայ վերիվաբէր ցամաքներու արդի կերպարանքը: Այս ազգակներէն որ և է մէկը ի դօրու է, ստեղծանք իր միջամտութեամբ այսօրուան Հասարակածը, այսինքն հոտ տիրող իւրիշայական գրութիւնը փոխադրելու Անգլիա և Սիպրիան քշելու . . . Քոնգօ, Ռոստոխ և այլն: Այն ասե՛ն: Օրուան մշակոյթով այնքան նպարտ անկա-Սաքսոնները, մի-

ջերկրեանի ցեղերը, իրենց արեան աշնու-կանութեան բոլոր մագաղաթներով և իւրենց իմացական avoner-ին բոլոր քնարական փառքովը երեք սերունդ վերջ ինչ չգեղ զուլունք, պիւսեմքներ, պսնկունք պիտի դառնային: Թեհրանի փողոցներուն մէջ, 1850ին ստոր, հասարակ դիտուած ու գատուած ցեղը հազար տարի առաջ արեւելքի գերագոյն մշակոյթը կը մարմնացնէր: Աւազին հատիկը, որ քաղաքակրթութիւնի կը փոխէ: Զուկի մը լեարդը, հակիթները ռոնք կայսրութիւն մը կը ստեղծեն (եղան գերմաններ որոնք սիրեցին անգլիական կայսրութիւնը Ռիկկայի կայսրութիւն անուանել): Վտակի մը եղբայրն խաղցող տղու մը գտած սև քարը - հանքածուխ - հեղինակէ է արեւմտեան ճարտարութեան տին և նովին մեղօք՝ արեւմտեան նոր մշակոյթին: Ու Միջին Արեւելքը, իր անհուն աւազուտքերովը ես չեմ որ կը կանչեմ քաղաքակրթութեան, քանի որ հողին ներքև սև կրակէ կ'ապրէ հեղուկ իր մարմնովը . . . Վաճը: Ո՞վ կ'ընայ արգիլել մարդոց կարողութիւնը որպէսզի երեւան չգան նորանոր գաղտնիքներ, մէկ բոպէէն միւսը աշխարհ մը հիմնայատակ քանդող: Ու Ե՛վ՝ մանաւանդ երաշխաւորող թէ այդ գիւտը պիտի գայ եանքիներու ճարտարութեան տական ամբաւ միջոցներէն: Ահա ազգերու պատրանքներուն կարելի մէկ պատկերը, որուն իրականացումը ժամանակով ալ չի ճշգրտիր: Որսացէ՛ք երկու նոր ճառագայթ, միջոցէն որոնք կ'անքը կարող ըլլան կեցնելու: Ու կը վերջանայ ձեռ ամբարտաւանութիւնը, մշակոյթը, աստվադարութիւնը, համայնավարութիւնը: Երկու պատերազմներէն վերջինը ինչ սուղ գնեց հերքումը ցեղային գերազանցութեան առասպելին:

Դառնութեամբ, ամօթի, կսկծազին զգացումներով յիշել տակաւին բոլորովին թարմ իրողութիւններ որոնց մէջ մարդակութեան, քաղաքակրթութեան փառքերը իրենց մեծաշնորհ յայտարարող ժողովուրդներ որքան անփառունակ, արգաստեղի եկան դուրս, փորձութեան, հարաւ կ'ըսեն՝ քննութեան դաշտին և իրենց յաղթանակներուն (որոնք այնքան մեկան, հպարտանք, ամբարհաւան մեծամտութիւն էին արժան)

պարծանքները մուրացկանի գրգռեալի մը նման կախ իրենց ուսերէն: 1940ին իր երկիրը թշնամիին լքող սպարապետ մը երեք հարիւր տարիներ առաջ իր գերի ինչպէս իր կնոջը գուժող թաղաւորին լուրը տառացի կը կրկնէր երբ կը հեռաձայնէր Ֆրանսայի թէ փրկուած է պատիւը թէ է երկիրը կորստած: Երէկի մեծ ազգը, որ երեք հարիւր տարիներէ ի վեր ինքզինքը «արդեամբք» և իրաւամբք մշակոյթին, քաղաքակրթութեան ախոյեանը, բոլոր բարձր ապրումներէն բոքրակամիսը ու բոլոր աշներակն աւարքներուն, զոհարբութեանց հայրենիքը կը դաւանէր, չեսելու համար մարդկութեան հայրենիքը, ինչ անուր տառապանքով — քանիններ, Ֆրանսայի մեծագոյն գաւազներէն իրենք զիրենք սպաննեցին Բարիզի անկումին օրը — իր պատմութեան բոլոր ոսկենիւղ մագաղաթները, իր արուեստին բոլոր հպարտութիւնները նետեց թշնամիին մոյկերուն: Այլ է եւս խօսելու ներքին լայն անբարոյութենէն, գործակցական թշուառութենէն, ինչպէս վեց միլիոն առուստութեամբ մը անհուն գէժ գրուող մագիլներէն օրոնք դիմադրութիւնը չը ստեղծեցին անշուշտ անով այսօր փառաւորուելու, այլ վկայելու մարդոց յաւիտենական մեծութենէն, նոյնիսկ ստորածին կամ ստորնացած ժողովուրդներու անայց հարստութիւններէն բոլոր մը այսպէս իրաւ, անդիմադրելիօրէն կարելի:

* *

Աւելորդ չէ, թերեւս անգամ մըն ալ հոս յիշել որ

— Իմ նպատակը չէ քաղաքական, բնկերային, հոգեբանական վերլուծման մը կշիռը գործադրել 1945էն առդին ու անկէ առաջ մեր ամենուն աչքին փռուող անօրակելի, անմարդկային նուաստացումներուն, նուաստութիւններուն, բարձրօրէն կնճռտեալ հաշիւներուն, խաղերուն դիւանադէտներէ, և կամ յաղթական ու պարտեալ ժողովուրդներու կողմէ այնքան նենգութեամբ, անգթութեամբ ու հաւառք քննիւմով գործադրուած ոճիրներուն: Այնքան թիւ երկու պատմագրման յաջող ու զոյգ տարիներ աշտ ամենուն մէջ մեղ անմատչելի կատարելութիւն, բարձունքի հասած

են արդէն: Մեր շրջանին, ասոնք ամէնը տեսնելու և զատելու ընդունակ Աստուածութիւնը — ապառ էք զայն անուանելու քրիստոնէայ կամ մարդկային խղճմտամբ — դարու վրայ անդուլ յարձակումով մը մատնած ենք նահանջի ու պատուած բոլոր մուրհակները որոնցմով կը գնէինք չափ մարդոց ախորժակներուն: Դուք, ինչպէս ամենալը արգահատելի, ծիծաղելի չէին, երբ միլիոններու արեամբը գնուած յաղթական մը մարդիկ կը շահագործեն մարդասպան ժողովուրդներ պաշտպանելու և հիւշական ռումբով կը սպառնան արդարութիւն աղաղակող զոհներուն, լաւ է լեզուն քաշել, առնուազն՝ կարճ ընել:

Իմ ընելիքս, ուրեմն

— Մեր օրերու հարցերէն ամենէն աւելի իմ ժողովուրդը շուարանքի մատնողներուն մօտենալ սովորականէն տարբեր չափերով, դիտողութիւններ, նկատողութիւններ արձանագրել օրոնք զիրք, քարոզ, քէն կամ քարիւղ չհտան: Ձեռն ալ գործածելու տարբեր, յաւակնուող կրթանքներու պատկանող բայց այսօր ամենին ու չափին բերին ծամոց տարազներ: 1910ին քաղաքական իմաստասիրութիւն, տնտեսական մասերի լիզմ կորակուէին հասարակ դասախօսութիւններ, ինչպէս հասարակ պարտաւը կը բարձրացնէին իմաստասիրութեան ժխտումներուն: 1930ին հայ մտքի հսկաներ հուշակուեցան բառերու վրայ լաւ յաղաղացներ երբ մտածելու պարկեշտ աւարքը կը գնէին գունագեղ կտաններու խանձարութումին: Ու լրագրողի կտորներ, բոլորի ըստ ամենայնի, մեր թէ օտարներուն մէջ, իմաստի հարցերու վրայ գիրքեր կը յօրինէին, պրօբլէմի թեթեւութեամբ, յանգստութեամբ, լրբութեամբ:

Դարձեալ:

— յաւակնութիւն, պարկեշտութիւն, հետեւակնութիւն, ինքնատպութիւն, ծանծաղութիւն, խորութիւն՝ բառեր, երբ կը գործածուին ծածկելու իմացապէս միշտ անպարկեշտ արարքներ, լռելու, այսինքն անգիտելու, և կամ հակառակէն, նետելու բռնելու, իսկապէս քաղաքական ախորժակներ, անլրջութիւն փառախնդրութիւն քղաքակրթու: Բացէք կարճ բռնուած գա

վերագրումներուն ներքին ծալքերը մեր ինչպէս օտարներուն համար: Դուք դժուարութեան մէջ պիտի չըլլաք հաստատելութէ որքան քիչ կ'ըսեն իմ բառերը, օրինակ երբ կը ձգտին պարզել նորաշխարհեան անհուն ու ինքնատիպ կեզծիքը Ամերիկացի միսիոնարներուն կամ զօրավարներուն որոնք աստուածութեան կամ քարիզի, օհմոգրասիի կամ համայնավարութեան ճամբաներով կը սրբագրեն, կը սրբագործեն մեզ մորթողները, անուր չնականութեամբ մը մեզ դատապարտելով արքայութեան կամ ամբաստանութեան թափոն, մեզ մորթողները այդ առաքինութեան կամ ոճիրին մշած ըլլալու: Գիտեմ թէ մեր ողորդ, բողոքը այնքան նորոյթէ ինչպէս ձանձրոյթներ են օտարներուն չափ մերիններուն ալ ականջներուն: Մեր օրերու հարցերուն այս է սակայն ճակատագիրը: Ու մշակոյթէ մշակոյթ անցքերը փոխանցման երեւոյթներ ունին իրենց յատուկ: 1815ին մենք կը գտնենք մեր օրերուն համազօր երեւոյթներ: Աւելի վար, Պոլսոյ առումը Թուրքերէն մեկնակէտն է ուրիշ մշակոյթի մը: Ու աւելի վար, մինչև Հոլովմայնցիները, Հելլէնները: Բոլորին համար ալ հասարակաց ինչ որ այսօր մեզ այնքան կը զարմացնէ, — նոր տարրերուն հոգեկան արժողութիւնը, այնքան քիչ, գէշ, նուազ բայց որ մէկէն կը դառնայ անգիմարելի: Խորհեցէ կործանող կարգերուն առնուազն dignité-ին, ու կործանարարներուն ահաւոր զոհակոտեան, մշակութային բոլոր տագնապներու ընթացքին: Ու պիտի մեղմանայ ձեր մտատանջութիւնը: Պլինիոս մը, քրիստոնեաները նկարագրող թուղթի մը մէջ կը պատմէ իր անկարողութիւնը հասկնալու այդ մարդոցմէն պարզօրէն ձերքները, այնքան անոնք դուրս էին պատուական հոլովմայնցի գրողին մտայնութենէն: Ու մօտեցուցէք փաստը մեր օրերու կոմսերուն, զօրավարներուն, նախագահներուն, աշխարհի բախտը վճռող ծերակուտականներուն և երեսփոխաններուն, բոլորը կարծես իրարմէ նախանձախնդիր իրենց հայրերուն, մեծ հայրերուն առնուազն անհանգստութիւնը հերքելու մերժելու անարդարութեան արարքներու առջև: Այն Խորհրդարանին մէջ ուր կէս դար առաջ թուրքերը կ'որակուէին իրենց արդար վերագործներով:

այսօր ոչ իսկ ճիշդ մը կը համարձակի բարձրանալ այս անգամ հսկայ եղեռնագործութեան մը գէշ բողոքելու:

• •

Օժտւած և ճեղքահագուրկ, առնուազն սակաւաճեցող ժողովուրդները իրարու հակադրող քաղաքական սուսուլ քան սուս փեսա, առնուազն նենգ, կեղծապարիտ սա մտածողութիւնը որ եղած է գրական ինքնատիպութեան մը պարունակէն, ինչպէս էր սկզբնաժառգ օրերուն և զարձած սկսող մշակոյթին ամենէն ընդվզեցողի խաբեարայութիւնը, իմաստութեան, նիւթապաշտ փաստերու ծանր ճնշումովը պաշտպանուած: Որ կը փառասիրէ պատրանքները մորթած ըլլալ, քանի մը առանհակա քաղաքակրթութեանց հաշուեփակը գործադրելու տեսն: Կը պաշտպանէ ինչ որ կարօտ է բայց Ժամանակաշրջանի պատճառով վերադարձնելու համար անտեսներուն մէջ իր տեղին ու կը կարծէ հասկնալ մեր կորանքները որոնք անատունին պատրանքներէն կ'առնեն իրենց ծագումը: Ելքի չեն բաւեր սա անբանապաշտ փառասիրանքները մեզ պաշտպանող փառասիրանքը վերլուծելու:

Կը գոհանամ զիտեղ տալով որ, հարկւումեայ իմացական սա հակամարտութիւնները ունին իրենց զուգահեռ ուրիշ կերպարանք մը, նոր ժամանակներու աւելի քան վայրագ հարկւումեայ պատերազմը, Շփէնգլէրի ճշգրտմով երկերկրւումեայ փողոցում մը, արգիլական հետզհետէ զայրապնդող աւերչութեամբ մը գէնքերով:

Թ. ՕՇԱԿԱՆ

(Շառմալեթի՝ 2)

ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

ԳԼՈՒԽ Բ.

ՄԻՋԵՆ ԴԱՐ

«Երաժշտութիւնը», կ'ըսէ Պղատոն, «աստուածային է իր էութեամբ»։ Արդարեւ երաժշտութիւնը իր թելադրելու հզօր կարողութեամբ և մանաւանդ իր աննիւթականութեամբ, որէն արուեստէն աւելի կըբնայ մարդուն մէջ կրօնական զգացումներ արթնցնել։ Այս է պատճառը խիստ հաւանաբար որ քրիստոնէութեան տարածումով երաժշտութիւնը նոր ուղղութիւն մը առաւ, դառնալով վեհ, աստուածային և խորունկ։ Յունական կրօնքին մէջ որքան ալ մեծ գեր մը ունենար երաժշտութիւնը, մարդակերպ, և հետեւաբար նիւթական աստուածներու նուիրուած կրօնական արարողութեանց մէջ, պիտի չկարենար մրցիլ արձանագործութեան և նման արուեստներու հետ։ Բայց պիտի տեսնենք թէ որքան մեծ կամ իրապէս մեծ է դերը իր այն արարողութեանց մէջ՝ որոնք նուիրուած են «Երկնային թագաւորութեան»։ Եւ պիտի տեսնենք թէ ինչպէս plain-chant անուան տակ ծանօթ երաժշտական սեռը իր բնիկ աստուծոյ շրջանը կը բոլորէ այն տեսակ ժամանակներու մէջ, երբ բարբարոսական արշաւանքները քար ու քանդ կ'ընեն Հռոմէական կայսրութիւնն ու իր քաղաքակրթութիւնը, երբ սովն ու անօթութիւնը անպակաս են ժողովուրդներու մէջ։

Դժբախտաբար քրիստոնէական սկզբնական դարերուն կրօնական երաժշտութեան մասին բաւականաչափ ծանօթութիւններ չունինք։ Ա. Բ. և Գ. դարերու քրիստոնեայ զանգուածը կ'երգէ ամենապարզ երգեր, իրեն համար ամենէն բնական mode-երուն վրայ կառուցուած, և դիւրբժանելի rythme-ով։ Յունական երաժշտութիւնը, իր բարդ գրութեամբ, անձանթ է բնականաբար այս զանգուածին։ Եկեղեցական երգերն ալ անկազմակերպ վիճակի մէջ են։ Կրօնական արարողութեանց ժամանակ կ'երգելին արեւելեան եկեղեցիէն — որ այն

ատեն շատ ճոխ երգեր ունէր և կազմակերպած, կանոնաւորած էր իր պատարաւը — փոխ առնուած երգեր, հեթանոսական շրջանէն մնացած, և նոր բառերու պատաճուած երգեր, և կրօնաւորներուն կողմէ գրուած մի քանի hymne-եր։ Իսկ այս կրօնական մեղեդիները, որ մասնաւոր forme մըն ալ չունին տակաւին, կ'երգուէին առանց գործիական prelude-ի, և միաձայն։

Դ. դարէն սկսեալ և անկէ վերջ, եկեղեցիի հայրեր, իրենց երկրին կրօնական երաժշտութեան բարենորոգիչները կ'ըլլան օրէնքներ պարտադրելով, նոր երգեր գրելով, պատարագը կանոնաւորելով և ճշտացնելով։

Ա. Ամբրոսիոս (Դ. դարուն, Միլանի արքեպիսկոպոս), լատին եկեղեցիին ամենէն մեծ հայրերէն մէկը, կրօնական արարողութեանց մէջ երաժշտութեան դերը կ'ուզէ կանոնաւորել։ Ան յունական բազմաթիւ mode-երէն չորս հատը կ'ընտրէ և կը պարտադրէ, փափաքելով որ եկեղեցական բոլոր երգերը անոնց վրայ կառուցուին։ Ան կրօնական մեղեդիներուն կը պարտադրէ նաև մասնաւոր forme մը և rhythm-ներ։ Ա. Ամբրոսիոսի ընտրած mode-երը կը կոչուին authentic ձայնաշարեր, իրենց dominant-ը հինգերորդ աստիճանին վրայ տեսնելու համար։ (Dorian, phrygien, lydien, mixolydien)։

Երկու դար վերջ, Ս. Գրիգոր առաջին պապը կ'օրինականացնէ նաև չորս յունական ուրիշ mode-եր ևս, ուղեւոր ճոխացնել և զանազանաւորել կրօնական ձայնաշարերը։ (Eolien, hypolydien, hypophrygien, hypomixolydien)։ Ս. Գրիգորի ընտրած mode-երն ալ plagal կը կոչուին, իրենց dominant-ը չորրորդ աստիճանին վրան ունենալու համար։ Ս. Գրիգոր կրօնական մեղեդիները աւելի կը պարզէ, նոր և դիւրին rythme մը կը պարտադրէ, և աշխարհիկ (profane) ու ժողովրդական երգեր ալ կը պատշաճեցնէ պատարագին։ Իր շրջանին գրուած կամ փոխուած երգերը կը կոչուին chants grégoriens։ Ան բոլոր կրօնական մեղեդիները Antiphonarium անուն գիրքին մէջ համափափէ, որպէսզի ամէն տեղ նոյն երգերը երգուին։ Ս. Գրիգոր Հռոմի մէջ երգիլ պարտք մըն ալ հիմնել կուտայ որպէսզի անկէ ելուղները աշխարհի չորս կողմերը տարածեն

chants-grégoriens-ները, կրօնական երաժըշտութեան առաջին և մայր սեռն է chant-grégorien-ը, որմէ յետոյ ծնունդ ապրի առնեն ինչ որոշոր կրօնական սեռերը:

Ճրանաայի մէջ՝ Ս. Հիւէրիուսը (Յ. դարուն) Փուաթիէի արքեպիսկոպոսը՝ կը կանոնաւորէ իր քաղաքին եկեղեցիին պատարագը, և կը գրէ բազմաթիւ hymne-եր: Ճրանաայի առաջին երաժիշտն է Ս. Հիւէրիուսը:

Սպանիոյ մէջ՝ Ս. Իզեաորը Սէզիէի արքեպիսկոպոսը (Ջ. դար) որ Ս. Գրիգոր Ա.ի ալ բարեկամը եղած է, տեսնելով որ Իտալիոյ մէջ ընդհանուր շարժում մը կայ կրօնական երաժշտութիւնը նոր ուղիի մը մէջ գնելու, ինք ալ իր երկրին երաժշտութեան բարենորոգման կը ձեռնարկէ: Ան ոչ միայն կ'աշխատի իր երկրին համար, այլ կ'ուզէ նաև յառաջացնել երաժշտական գիտութիւնը: Ան իր Sentetica de musica գիրքին մէջ նախ կ'ամփոփէ Ս. Ամբրոսիոսի և Ս. Գրիգորի կողմէ գրուած կանոնները՝ յետոյ իր կողմէն ալ կ'աւելցնէ բազմաթիւ օրէնքներ: Միջնադարեան ամբողջ երաժշտական գիտութիւնը՝ Ս. Իզեաորի Sentetica de musica գիրքէն կը բխի:

Ս. Ամբրոսիոս, Ս. Իզեաոր, և մանաւանդ Ս. Գրիգոր Ա. պապը, իր chants-grégoriens-ներով, հիմա կ'ենեն plain-chant անուան տակ ծանօթ երաժշտական իւրաքանչեւ յատկու յատկութիւններ ունեցող սեռին, որ Ջ. դարէն սկսեալ կը դառնայ լատին եկեղեցիին աւանդական երգը: (Մինչև հիմա ալ լատին եկեղեցիներու մէջ կ'երգեն plain-chant-ը):

Plain-chant, բառացի կերպով կը նշանակէ կրօնական ծանր, հանդարտ և լուրջ երգ: Բայց անկա շատ կը տարբերի արդի երգերէն: 1) Plain-chant-ի նօթագրութիւնը հիմնուած է neume-երու գրութեան վերայ: Neume-երը գանազան նշաններ են նախ՝ որոնք կը ցուցնեն ձայնին ելեւէջները պարզապէս: Այս neume-երը ժամանակի ընթացքին կը փոխուին կէտերու, իսկ stave-ի ստեղծուելէն վերջ եղանակները կը նօթագրեն չորս գիծ ունեցող stave-ի մը վրան այդ neume-երը շարելով, առանց բանալիի, և առանց mesure-ներու բաժնելու եղանակները: 2) Ջ. Է. և Ը. դարերուն գոյութիւն ունին diatonic chromatic և

enharmonic կրօնական mode-եր: Բայց զերջը՝ կը վերցունի chromatic և enharmonie ձեւերը և կը պահուի միայն diatonic-ը: Plain-chant-ի mode-երուն tonalité-ն ուրեմն՝ միայն diatonic է: 3) Plain-chant-ի rythme-ը կը ճշգուի նախադասութեանց համաձայն՝ հիթէ երգուած կտորը արձակ է, իսկ յանգերու համաձայն՝ հիթէ առանաւոր է: Plain-chant-ը կ'երգեն այնպէս, ինչպէս որ մենք կը կարգանք արձակ կամ ոտանաւոր կտոր մը: Մինչդեռ արդի երգերուն rythme-ը կը ճշգուի mesure-ներուն բաժանումով, կամ դասական չափին (mètre) rythme-ն ալ կը ճշգուի այսպէս կոչուած longue-երու և grève-ներու համաձայն: plain-chant-ին rythme-ը ուրեմն իւրայատուկ յատկանիշեր ունի:

Diaphonie, Organum, Déchant. — Ջ. դարէն սկսեալ մարդիկ ալ ձանձրացած միաձայն երգեցողութենէն կը ջանան ստեղծել նոր ձեւեր: Diaphonie-ն harmonie-ի առաջին նախաքայլն է — գրուած երկու ձայնի համար — յաջորդական, և նոյն ուղղութեամբ ընթացող հնգահնիքէ և քառահնիքէ բաղկացած: Organum-ը գործիական diaphonie մըն է պարզապէս: (Ժ. դարուն ստեղծուած էր արդէն orgue-ը): Երբ պարզ քննական ակնարկ մը նետենք միջնադարեան diaphonie-ի մը վրան, պիտի տեսնենք թէ անկա հինգ կամ չորս ձայն տարբերութիւն ունեցող երկու յար և նման եղանակներէ բաղկացած է:

Թ. դարուն Hucbald Ֆրանսացի վանական և նշանաւոր երաժիշտը, contrepoin-ի առաջին մանկական նախափորձը կը կատարէ: ԺԱ. դարուն Կի-Տարէցցո իտալացի վանական երաժիշտը, ոչ միայն նօթագրութեան արդի ձեւը կը ստեղծէ (հինգ զծաւոր stave մը և Յաի Յօի և սօլի բանալիները) այլ նաև կը վարդապնէ և կը յառաջացնէ Hucbald-ի գործած հակակէտը, որմէ ծագում կ'առնէ déchant-ը:

Déchant-ը կ'ընդունի մէկ ձայնի դէմ բազմաթիւ ձայներ գրելու ձեւ: մինչ diaphonie-ին գրութիւնը note-contre-note է: Déchant-ի երկու մասերը կրնան իրարու հակառակ օւղղութեամբ ալ շարժի և անոնց ձայնական միջոցները միշտ նոյնը կրնան ըլլալ (հնգահնիք մը՝ վեցեակ մը, քառեակ մը կամ երեակ մը կրնայ յաջոր-

դել) մինչ diaphonie-ին երկու մասերը կը յառաջանան միշտ նոյն ուղղութեամբ և նոյն միջոցներով: (Եթէ առաջին միջոցը հնգական է, մինչև վերջ հնգականները իրարու պէտք է որ յաջորդեն): Յետոյ, déchant-ի մասերը (եղանակները) mesure-ներու բաժնուած կ'ըլլան, մինչ diaphonie-ն mesure չունի: Ժ.Լ. Ժ.Բ. Ժ.Գ. դարերուն ընթացքին մարդիկ ոչ միայն déchant-ը երկու ձայնի համար՝ այլ նաև երեք ձայնի (triplum) եւ նոյնիսկ չորս ձայնի համար (quadruplum) կը գրեն: Ամփոփելով ըսենք թէ diaphonie-ին harmonie-ին՝ իսկ déchant-ն ալ հակակէտին (contrepont) նախաքայլերն են:

Ը. եւ Թ. դարերուն գիտնական երաժիշտներու կարգին պէտք է յիշենք Նաեւ Ալքոնին, Պեռնըլէն, Օրոն, Ժ.Բ. Ժ.Գ. դարերու երաժիշտներուն կարգին՝ Ֆրանքստը Խարի (Միշին դարու ամենէն մեծ տեսաբաններէն մէկը) և Ռօպերտը Սապիրոն: (Իոյլոն ալ Ֆրանսացի են):

Trouvères, Troubadours, Mystères. — Բայց մինչ մէկ կողմէն վաճառանները կը շարունակեն կրօնական երաժշտութիւնը յառաջացնել, վերոյիշեալ գիտնականները կը շարունակեն երաժշտական գիտութիւնը յառաջացնել, միւս կողմէն Ֆրանսայի մէջ, Ժ.Բ. դարուն ծագում կ'առնէ ժողովրդական նոր արուեստ մը: Trouvère կամ troubadour կոչուած մարդիկը, ժողովրդական երգիչներ են — աշուղներ — որոնք իրենց իսկ գրած բանաստեղծութեանց զանազան եղանակներ յարմարեցնելով կը շրջին քաղաքէ քաղաք, գիւղէ գիւղ և կ'երգեն, բազմաթիւ գործիքներու ընկերակցութեամբ:

Troubadour. Ներու երգերը կրնանք բաժնել մի քանի տեսակներու: 1) Troubadour-ները գրեթէ բոլոր ժողովրդական տեսաբարութեանց ներկայ կ'ըլլան, և կ'երգեն

ու կը նուագեն զանազան պարի երգեր: 2) Անոնք, իրենց այսպէս կոչուած dramatic երգերով մեղի կ'աւետեն opéra-ն: Dramatic երգերը, պատիկ ներկայացումներու ձևը ունին, և կ'երգուին երեք հոգիի կողմէ, ու գործիքներու ընկերակցութեամբ: 3) Իրենց երգերը կը բաղկանան նաև pastorale-ներէ (հովուերգութիւն):

Troubadour-ներն են որ կը ներկայացնեն նաև Mystère-ները — կրօնական նիւթ ունեցող զանազան drame-ներ — իրենց սոյլ երգիչներով, երգչախումբերով եւ նուագախումբերով: Անոնք ոչ միայն կ'աւետեն opéra-ն՝ իրենց dramatic երգերով, այլ կ'աւետեն նաև մանաւանդ Oratorio-ն՝ իրենց mystère-ներով:

Ֆրանսացի այս աշուղներուն պատիկ նուագախումբին մասին զաղափար մը տալու համար, պէտք է ըսենք թէ անոնք կը գործածէին 1) քնարը, 2) կիթառը, 3) սրինալը, 4) օպուան, 5) միւզէթը (քօր անկիէի նախնական մէկ ձևը), 6) թրօթէթը, 7) թմբուկներ և ծնծղաներ, 8) և այն ատեն ունի համար նոր ստեղծուած լարային գործիքներէն, երեք տեսակ viole-ներ: Troubadour-ներէն շատեր ծանօթ են աւտենուան երաժշտական գիտութեան՝ և կը դաշնաւորեն diaphonie-ի organum-ի կամ déchant-ի օրէնքներուն համաձայն: (Անոնք մէկ շատեր՝ առողանդ ունենալուն համար՝ եկեղեցականներուն կողմէ կը զրկուին երաժշտական դպրոցներ): Ամենէն նշանաւոր troubadour-ներէն են Կիւլյոմ Տ'աքթէն, Կոթիէ Տ'էրինալ, Բէմպօ Տ'օրանտ: Ֆրանսացի աշուղներու շրջանը կը տեւի երկու դար: (Ժ.Բ. — Ժ.Գ. դարը): Troubadour-ներէն շատ մեծ երաժիշտներ ալ բխած են՝ ինչպէս Առամ — ալ — Զալ, Բերթէն, Լէոն:

ՕՆՆԻԿ ՈՒՂՈՒՐԼԵԱՆ

(Շարունակելի՝ 9)

ԳԵԹՍԵՄԱՆԻՒ Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԻ ԵԿԵՂԵՑԻՆ ՈՒՈՂՈՒՄԸ

5 Յունուար 1948ի գիշերը բացառիկ ու սաստիկ անձրևներէն գոյացած հեղեղները, Գեթսեմանիի ձորին մէջ հաւաքուած, կը խուժէին Ս. Աստուածածնայ տաճարին գաւիթը, և մինչև եկեղեցւոյ մուտքին գաղաթը բարձրանալով՝ կը խորտակէին զայն ու կը լեցնէին տաճարը մինչև առաստաղ:

Ս. Աստուածածնայ գերեզմանի եկեղեցին կը պատկանի Հայոց և Յունաց Ղաթիններն ու Ասորիները իւր հետեակներ Հայոց կրնան պաշտամունք կատարել հոն: Ղաթինները շաքարը երկիցս, իսկ Ասորիները մէկ անգամ միայն, և ունին միւր կողմէն իրենց տրամադրուած պատարաւ գամատոյց զատ զատ սեղաններ:

Գեթսեմանիի Ս. Աստուածածնայ եկեղեցին ամենահին եկեղեցիներէն մին է, կառուցուած Ե. դարուն Մարկիանոս կայսեր կողմէն, շուրջ 453ին:

Ս. Աստուածածնայ գերեզմանի այտ եկեղեցին սկզբնական շրջանին կառուցուած էր երեք այրերու վրայ: Երբ Պարսիկները Ե. դարուն գրաւեցին Պաղեստինը ուրիշ եկեղեցիներու կարգին կործանեցին զայն: Կէս դար վերջ, վերստին կառուցուած էր ան արդէն, ինչպէս շատ մանրամասն կերպով կ'երևի այս պարագան Արզուլի և պիսկոպոսի Ուղեգրութեան մէջ:

Թ. դարու սկիզբը, այս տաճարին մէջ, որ ունէր նաև վերնայարկեր, ու ընդարձակ եկեղեցի մը կը թուի ըլլալ, կ'ապրէին աւելի քան հարիւր կոյսեր, ըստ Նպիփանի վայրու թեան, և ասոնք էին որ կը պահպանէին Տիրամօր գերեզմանը, վանահօր մը հսկողութեան և ուղղութեան ներքև:

ԺԱ. դարուն նորէն կը քանդուի եկեղեցին, հաւանաբար Ոսայկիւններու կողմէն Յրուսաղէմի գրաւման ընթացքին: Եկեղեցին թէև կը կործանէր, բայց Ս. Կոյսին գերեզմանը անաղարատ կը մնար: Godefroy de Bouillon կողմէն Ս. Գաղաթը գրաւուելէն վերջ, Ֆրանկ այս յաղթականը ուղեց քանդուած այս եկեղեցին վերաշի-

նել: 1180ին արդէն աւարտած էր եկեղեցին:

Ինչպէս վերը յիշեցինք, Ս. Աստուածածնայ եկեղեցին ունէր վերնայարկ, ուր վարէն կը բարձրանային այնքան սանդուխներով որքան որ այժմ կ'իջնենք: Ս. Կոյսի գերեզմանը երթալու համար՝ եկեղեցին իր առջև ունէր նոյնպէս ընդարձակ գաւիթ մը, ուր խաչկրաց օրով, թաղուած են քանի մը անուանի իշխաններ: Գաւիթին սեպաւ ձև բարձր պատերը և ամրաշէն հօր աշտարակները կը պաշտպանէին սրբավայրը և վանականներու խուցերը թշնամիներու յարձակումներուն դէմ:

Ճիշդ Գրիգորի Գերեզմանին նման՝ կամարներով և թիւներով զարդարուած էր Ս. Կուսին գերեզմանը, պսակուած ոսկիէ և արծաթէ պատուական նստիչներով: Կամարներն աւստի պատերը ծածկուած էին որմանկարներով որոնք կը ներկայացնէին Ս. Կոյսի կեանքին մեծ առիթները և աւանդական պատմութիւններէն ելուող անհասարանները:

1187ին Սալաէտինի յաղթութենէն յետոյ, եկեղեցին բոլոր մասերը, հիւանդանոց, վերնայարկի բաժինը քանդուեցան և անոնց նիւթերը գործածուեցան քաղաքին պարիսպներուն խրամատները նորոգելու համար: Ս. Կուսին գերեզմանը և աշտարակայ մուտքը, վերակացած ու վաղատուած ամրաշէն, աշտարակներէն և ընդարձակ գաւիթէն, քանդուելէն ազատ մըլդ նացին, բայց ջնջուեցան գերեզմանի շուրջը և պատերուն վրայ գտնուած զարդերը: Քանդուած մասերու հողերը րիզուեցան եկեղեցիին շուրջ: Բարձրացան մինչև տասնհարին պատուհանները, և լուսաւոր եկեղեցին մնաց մօռթի մէջ: Իսկ կեդրոնի ձորին հեղեղները տակաւ հողի տակ պիտի թաղէին եկեղեցիին ստորին մասը: Ահա՛ Տիրամօր գերեզմանի եկեղեցիին այժմու վիճակը: Սակայն այս սրբավայրին վրայ գործուած յաջորդական բոլոր քանդումներու ժամանակ, անաղարտ մնացած է Ս. Կուսի գերեզմանը:

5 Յունուար 1948ի Գեթսեմանիի Ս. Աստուածածնայ եկեղեցւոյ ողողումը աննախընթաց պարագայ մը չի կազմեր սոյն եկեղեցւոյ տարեգրութեան մէջ: Պատմուածքներէն մէկն աւելի պարագաներ կը յիշէ

ուր տաճարը լաւարկայի եղած է ոչ միայն մարդկային վայելագոյնութիւններու, այլ նաեւ բնական աղէտներու: Մեր և Յոյն պատ- ըրարքարանները, ինչպէս յիշեցինք վերը, աղէտէն անմիջապէս վերը սկսած գործի: Նախ պարպուեցաւ Կենդեցին լեւնող ջուրն ու տիւղը: յետոյ փոխադրուեցան եկեղեց-ւոյ ներքին կահաւորումը կազմող բոլոր ա- ռարկաները, որոնց մէկ կարեւոր մասը սա- կայն փնացումի կ'ենթարկուէր այսպէս, իսկ մնացածները կը մաքրուէին, կը սրուէին և կը նորոգուէին, պատրաստ՝ իրենց տե- ղերը դրուելու համար: Ս. Աթոռը հակա- ռակ երկրի տիրող կացութեան և նիւթա- կան իւր անձուկ վիճակին, ոչ մէկ ծախքի առջև կանգ կ'առնէր եկեղեցւոյ տեղանե- րու, օգտակարներու, վարպետներու ևւ գործընկերուն և այլն պիտոյ ճշնորո- ման և հայթայթման համար:

Մեր և Յոյն պատրիարքարանները ա- միսներէ ի վեր խորհրդակցութեան և աշ- խատանքի մէջ են հիմնական նորոգութեան ենթարկելու Ս. Կոյսի գերեզմանին գմբէ- թը, որ փլչելու ենթակայ է, և ցարդ փայտէ պատարագամատոյց սեղանները փոխարի- նելու մարմար սեղաններով: Այս առթիւ երկուստեք փափաք կայ նաեւ կարելի վա- յելութեամբ վարդաբեր եկեղեցին, քրիս- տոնէական այդ ազնաւոր և խիստ ուշա- գրաւ որբավայրին տալու իրեն վայել կեր- պարանքը, որպէսզի հուութեան ու սրբու- թեան դրոշմով օժուի այդ գահար իր վա- յելուէ շքեղութիւնը կարենայ հազնիլ յաշ- այն բազմահազար ուխտաւորներուն և այ- ցելուներուն, որոնք ամէն տարի կը լեց- նեն Ա. Երկրը, յաւիտ և յերկրպագու- թիւն տնօրինական տեղեաց:

Այս առթիւ Նորին Ամենապատուութեան Պատրիարք Ս. Զոր և բովանդակ Ս. Յա- կոբանց զինուորեալ Միաբանութեան շնոր- հակալութիւնն ու երախտիք Տիար Եղուարդ Կիւլպիկեանի և քր ազնուական և բարեւ

սէր գերդաստանի բոլոր սիրելի անդամնե- րուն, Ս. Աստուածածնայ եկեղեցւոյ բա- րեղարդման համար իր իշխանական, հա- զար Պաղատանեան Ոսկիի նուիրատուու- թեանը համար:

Ընդհ. Տնօրէն Տիար Գ. Կիրակոսեան, Ս. Աթոռոյ Սրբական Պատրիարքին գրած իր նամակին մէջ, կը յայտնէ թէ Հ. Բ. Ը. Միութեան փոխ նախագահ՝ Տիար Լևոն Կերտան, Ս. Աստուածածնայ եկեղեցւոյ պաւթիւն և մուտքի դրան նորոգութեան համար Կիւլլապի Կիւլպէնկեան Հիմնա- գրամի վարչութեանէն կրցած է 1000 Անգլ. Ոսկիի համարժէք 4000 Տուրքի նուիրա- տուութիւն մը ապահովել և նորոգ հան- գուցեալ բարերար Յարութիւն Կիւլպէնկե- անի որդին Տիար Եղուարդ Կիւլպէնկեա- նը, հաւատարիմ իր գերդաստանի աւան- գութեան, յանձն առած է, ինչպէս ըսինք, այդ գումարը տրամադրելու Ս. Աստուա- ծածոր եկեղեցւոյ նորոգութեան:

Կիւլպէնկեանները վաղ ժամանակներէ ի վեր կապուած են Ս. Աթոռի իրենց թառ- կագին յիշատակներովը: Իսկ մեր օրերուն երջանայիշատակ Պատրիկ Կիւլպէնկեանը Ս. Աթոռոյ իր Հնծայաւանով և Վսեմ. Գա- լուստ Կիւլպէնկեանը իր Մասեկադարանով, նոր և փառաւոր յիշատակարաններ կոթ- ղեցին ազգային այս օրհնեալ ժառանգու- թեանը մէջ: Եւ ահա անոնց հարադատնե- րէն ուրիշ մը, բարեկրօն Տիար Եղուարդ Կիւլպէնկեան կ'ընէ սրտառուէն այս նոր նուիրատուութիւնը Ս. Աթոռոյ Գեթեմա- նիի Ս. Աստուածածոր եկեղեցւոյ նորոգու- թեանը համար:

«Շուսիի որ ունիցի զաւակ ի Սիոն»:

Այս առթիւ մեր խորին շնորհակալու- թիւնը նշոյնէս Պատ. Հ. Բ. Ը. Միութեան փոխ նախագահ Տիար Լևոն Կերտանի, այս նուիրատուութեան առիթով իր ունեցած մասածուծին և կեցուածքին համար:

ԽԱԳ.

14 Մայիսին Սրուսալիմ քաղաքն ու շքաշահիքը իր հսկողութեան ներքեւ ունեցող անկլիական գինուորական ուժերը կը քառուէին եւ պաշտպանութեան գօտիները կը մնային մէկ կողմէն արաբներու ու միւս կողմէն հրեաներու հսկողութեան տակ, ուրուն պաշտպանութեան կը սկսէր բռնուիլ եւ կառավարիչ պաշտարը երկուսեւ, իրարու ձեռքէն խլելու ռազմագիտական յիշեալ դիրքերն ու գօտիները: Վանհատերն քաղաքին հայ հաւատարմութիւնը որ ցարդ չէր լիւծ իր կայքը, եւ ներքին ուժերը հսկողութեան մը շնորհիւ գիշերային եւ թուրքիստան իր պաշտպանութիւնը կ'ընէր, գինուորական դիրքերու եւ հսկողութեան այս բարձունքին պաշտպանութեան կը մասնակցէր, եւ բովանդակ բընակչութիւնը հազիւ իր անհրաժեշտ առանձնիկ կը լեցունէր, որովհետեւ այդ քաղաքը հրեաներու եւ արաբներու միջեւ սահմանադրութիւն կը վերածուէր:

15 Մայիսին վերջ կը գտնէր անգլիական խնամակալութիւնը, եւ քաղաքի բոլոր գրեթէ անհատներուն եւ սահմաններուն վրայ կը տիրէր պահուիչ զինուորական կառավարչական շտաբներու, ռումբերու եւ մանաւանդ հրթիռներու խմբիւր արդունքն ու որոշողութիւնը եւ մահուան կը մասնակցէր ամբողջութեամբ: Սակայն հալածման եղանակը փոխուեց:

16 Մայիս, Կիրակի օրուն կրկնապէս անուշ առաւօտը կը բացուէր հայոց վանքի մէջ տեղի ունեցող սխուր ու արիւնց տեսարաններուն վրայ: Տեղացող հրթիռներէն եւ ռումբերէն կ'ունենային բազմաթիւ փրահուրներ եւ հանգուներ: Միջազմ Պատերազմի Հայրը անմաք հիմունքներ կասեցնէր քաղաքի իշխանութեանց եւ միջազգային մարմիններ կայացուցչներուն, աղբահանութիւնը անգլիական զինուորական զօրքով, եւ անոր կամարներուն տակ ծուարած խեղճ ժողովուրդին: Սակայն բոլոր հիմունքները կը մնան ապարդիւն, որովհետեւ կեանքի եւ մահուան պայքարը միտք գաղափարած ամբողջին արմատաւորութիւնները կը մնային անզուպիլ:

Կեսօրէն վերջ աւելի բռնուի կերպով կը տարուակալուին այս ընդհարումները եւ կը տեղան դռները: Հայոց վանքը այլեւս անմասնագիտելի եւ դիմելի երկու կողմերու պայքարին, ու այդ իսկ պատճառաւ հրազեններու եւ ռումբերու տեսարարութիւնը անպակաս

իր վրային եւ սահմաններէն: Կեսօրէն վերջ, պատահականօրէն պայքար ռումբի մը զոհ կ'երթան Սահակեանները, այր ու կին միասին:

Նկարագրութեան վեր կը մնայ տագնապն ու յուսահատ վիճակը որ կը տիրէ վանքէն ներս: Գործի վրայ է մեր բովանդակ երթաւորները, որ ամիսներէ ի վեր արդէն իր գիշերային եւ ցերեկային աշխուրհը հրահանգողներուն կը ջանար առաջը առնել վանքէն ներս եւ դուրս եղած բոլոր ներքին անկարգութեանց եւ պատահարներուն: Գործի վրայ է Ս. Արքեպիսկոպոս Գառնի, Հայրիկ Վրդ. Ասլանեան, ի գլուխ կարգապահական մարմինն, որ շնորհիւ իր փորձ եւ կրթիչ գործունեութեան եւ աշխուրհեան ու երկուսեւ կասեցնէր դիմումներուն՝ տասնութիւն պահպանները Հաստատութեան ըստպահանջով վանքէն:

Մայիս 17-18 արիւնքի, սուգի եւ տրտման օրեր եղան բովանդակ Միաբանութեան եւ հայ հասարակութեան համար: Հրեանց կողմէն եղած ռազմականութիւններ վանքին վրայ, թէ իրենց տեսութեան եւ թէ պատճառած վնասներուն համեմատութեամբ՝ իրենց ծայրահեղեան հասան: Այս երկու օրերու ընթացքին կ'ունենային 36 վիրահարներ, որոնցմէ 3ը կը վախճանէին իրենց վերքերու ծանրութեամբ պատճառաւ:

Նորին Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը եւ բոլոր անգամ ըլլալով, արցունքով ու պաշտօնագին, դարձեալ կը դիմէ պատճառ իշխանութիւններուն եւ Միջազգային Կարմիր Խաչի կազմակերպութեան, խնդրելով որ խնայողի այս շարիքը, որուն այժմ գլխաւոր բիրտիքը կը համակրանար հայոց վանքը:

Հոս մասնաւոր յարգանքով եւ երախտագիտութեամբ պէտք է յիշել վանուց Կարմիր Խաչի գործունեութիւնը, երկու տեսերի կազմուած, որ իրենց գլուխը ունենալով Տոքթ. Գրիգոր Տալլեանի եւ Պր. Բիւզանդ Սեմեդեանի մահն փորձ ու պատճառական անձներ, եւ Տիկին Վարդուհի Մարտիրոսեանի եւ Տիկին Խաթուն Գեօրգիւհեանի պէս աղուական հոգիներ, գրեթէ ու ցերեկը իրարու խառնած, արցունքով ու ժպիտով պիտի խնամէին աւելի քան 200 վիրահարներ, որոնցմէ 65ը օտար, եւ պիտի դարձանէին 373Պ խնամքի կարօտ վերքեր:

Նրբ հայոց վանքն ու ժողովուրդը մահուան ճակատագին ու արիւնքին խելայեղ իր

կորուսեցներ կը սգար, անդին մուրին մէջ, կարգ մը բիւր եւ ճենճ նկատուեցնով յերկրում դաւ մը կը պատրաստուէր վանքին եւ մեր ժողովուրդին դէմ: Տակաւին ժամանակը չէ եկած բանալու զայն իր թխուր տարածախիթներուն եւ ծախներուն մէջ, եւ սակայն իրողութիւնն է քե՛ս ան սկիզբը առնել սկսած եր կարգ մը անխիղճ հողիներու մէջ, ու տարածուած ճեւեհն ու չար մթնոլորտին վրայ, եւ գիշերուան, որ չարին ժամն է, կը սպասուէր վար իջնելու համար: Այդ չարիքը տակաւին իր ճանկերը չերկարած մեր հողիին եւ մարմնին, կարգ մը բարի հողիներու միջամտութիւնը, եւ Անգր-Յորդանանի ուժերու յառաջապան գունդին ժամանումը զայն ի դերել կը հանէին: Աստուծոյ ամենազօր ու պահապան աջը անգամ մը եւս կը տարածուէր իր սիրելի Հաստաութեան եւ իր տառապահար ժողովուրդի վրայ, այս անգամ եւս խորհակելու մեծ չարիքին իրեն կարկառուած ժանիքը: Անգր-Յորդանանի բանակը կը մտնէ հին ֆաղաքի եւ պարիսպներէ ու կարգ մը ամրութիւններ իրեն դիմք բռնած կը հսկէ. հայոց վանքը այդ դիրքերէն մին կը հանդիսանայ եւ Ս. Թադրամանչաց վարժարանն ու Ջամ բաղը այսկերպով կը վերածուէին զօրանցներու:

20 Մայիս, ճեկից ուժակոծութիւնը կը տարունակուի: Վանքաբնակ խուճապահար ժողովուրդը ներքնայարկերը ծուարած՝ անհուն կը սպասէ: Արտաքին յարաբերութիւնները կը մնան անկարելի ու մանաւանդ վերահսկող, տեղացու ռուսներու եւ տակաւին ուրիշ անկասեցնութեանց եւ անապահովութեանց պատճառաւ: Խորհակուած են հին ֆաղաքի բոլոր հեռաձայնի եւ էլեֆոնային լոյսի թելերը, դադրած է կառավարական շուրջը:

Դեռ գիշերին, մեծ ռուսք մը կ'իյնայ Ս. Էջմիածնի տանիքին վրայ եւ կը փլցնէ եղբրի մէկ մասը, հիմնովին ցնցելով նոյնպէս զանգակատունը, որուն ֆաբրը այժմ հազու իշարու վրայ կրնան կենալ: Ռուսքեր կ'իյնան մետէ լուսարարագիտարանի շուրջը, ֆանդուկներ եւ ցնցուկներ ամբուրեմ: Բազմաթիւ հրէքներ կ'իյնան Ջամ բաղի, Բաղշէ բաղի եւ վանքի զանազան մասերուն վրայ, որոնց մեծերը կարծես հրաշիւլ իմ չեն պայթի, զարմանքի մասնելով բոլորը:

Ի Գիշերուան ժամը Գին Անգր-Յորդանանի

զօրաց հրամանատարութեան կողմէն բարձրախօսով, հակահայ արայայտութիւններուն դէմ, երիցս պատճենական հեղինակի յայտարարութիւններ կ'ըլլան, որու միջոցին ընդհանառական զովեսներ կը հիւսուին հայ ժողովուրդի հաւատարմութեան, անկեղծութեան եւ պարկեշտութեան, մանաւանդ բոլոր տարաբան երկիրներու մէջ ամեն ցոյց տուած եղբայրական եւ երախտագիտական զգացումներուն համար:

Մայիս 22-25, ուժակոծութիւնները կը տարունակուին զիտեր ու ցեղեկ, երբեմն ուժգին եւ յանալս բեքեւ եղանակներով: Ռուսքեր կ'իյնան մասնադարանին շուրջ, ֆանդուկ իր հակաթի մասը: Ռուսք մեծ ռուսք մը կ'իյնայ վանքի բակին մէջ, վիրաւորելով Ունեանք ընտանիքին բոլոր անդամները, որոնցմէ մին՝ փոքրիկն Անահիթ, կը վախճանի: Ռուսք երկու տաս խառտ ռուսքեր կ'իյնան վանքի աւագ մուտքին առջեւ եւ փոքր ու կը խորհակեն դիմացի խանութներուն դուռներն ու պատներ: Բազմաթիւ ռուսքեր կ'իյնան վանքին կից եղող ձաւարի գործարանին վրայ եւ յառաջ կը բերեն հրդեհներ, որոնք սակայն շուրջի ժիւ ձեռներու կը տխուրան: Միկու ռուսքեր կ'իյնան նոյնպէս եկեղեցւոյ գաւիթին մէջ եւ կը վիրաւորեն 6 հոգիներ:

Մայիս 27ին Ապսուլա բազմաթիւ զինուորական տարազով ու բազմաթիւ հետեւորդներով Ս. Թադրութեան տանարը կ'այցելէ, յոյն, լուսին եւ հայ պատրիարքութիւններուն ներկայացուցիչները իրենց հետեւորդներով կը դիմաւորեն զինքը, Նորին Վեհափառութեան մատուցանելով իրենց սրտազին յարգանքները:

Մայիս 28ին հին ֆաղաքի մէջ կ'զգիացած հրեական բաղը այլեւս ճարհաս, կը յանձնուի Անգր-Յորդանանի բանակի հրամանատարութեան, որուն պատճառաւ մեր վանքը մասամբ այլեւս կը դադրէր պատերազմական սահմանազուլի ըլլալէ: Յաջորդ տներու ընթացքին, (Մայիս 29-31) հին ֆաղաքի ներքին ու արտաքին խռովքը կը մեղմանաւ, երբեւեկութիւնները տեղեւոր եւ Մուսադէմէն Ամման կը դիւրանային, շուրջին Անգր-Յորդանանի ուժերու դիմադրութեան եւ հսկողութեան: Մեր վանքաբնակ ժողովուրդին ունեւորներու տառար մաս մը գեղեկ Ամման եւ Պէյրութ կը գաղթէր, տար-

սափահար եղածներէն, եւ մտահոգ զայի՛ք օրերու անսոյոգ վիճակէն: Իսկ մնացեալ մասը կը շարունակէր մնալ վանքէն ներս եւ վանքամերձ քաղերու մէջ:

Մայիսի կեսէն սկսեալ չհաւոր դասակարգին կը բաժնուէր հաց եւ կերակուր, Պարենաւորման յանձնախումբի հսկողութեան ներքեւ, նախազանութեամբ Ս. Արուոյս մասակարար Հոգ. Տ. Միւռնի վրդ. կրօնիկեանի, որ ամիսներէ ի վեր սրագին ու ամիսնոց փարսումով կը շարունակէ բազում դժուարութիւններ պահանջող բարիքի այդ գործը, առարկայ բոլոր նպատաւորեալներու օրհնութեան եւ սրագին շնորհակալութեան:

ՅՈՒՆԻՍ

2 Յունիս, հին քաղաք Այն-Ֆարայէն շուր բերելու խոստումով, Սրուսաղէմի քաղաքապետարանը Նորին Ամենապատուութեան դիմեց նուիրատուութեան մը խնդրանքով: Ս. Արուոյս ուրիշ հաստատութիւններու կարգին, Լ. Պ. 100 ոսկի նուիրեց յիշեալ նպատակին:

3 Յունիս, կես գիշերէն մինչեւ լոյս սաստիկ ուժեղանումը սեղի ունեցաւ: Նոյն օրը Պէյրութի Հ. Բ. Ը. Միութեան յանձնաժողովի կարգադրութեամբ, Տոբ. Բիւզանդ Դրիգորեանը Պէյրութէն Սրուսաղէմ հասաւ, վանուցս դարձանասան մէջ ծառայելու համար: Ցարգելի բժիշկը զգբայտաբար միայն երկու տաբարներ մեր մէջ անցուց, սակայն այդ ժամանակաւրջանին բնաւ իր լաւագոյնը՝ օգտակար բլլալու համար վիճաւորներուն եւ հիւանդներուն:

Ցարգելի Տոբ. իր հետք կը բերէր նաեւ Հ. Բ. Ը. Միութեան եւ բազմաւեցորդ ու ազնւական Տոբ. Ճիսէնեանի դէպքերից նուէրը, ինչպէս նաեւ կարգ մը անհրաժեշտ գործիքներ նուիրուած նոյն ազնուամեծար Տոբ. Ճիսէնեանի կողմէն:

Այսօր ընդունեցանք շնորհակալութեամբ նոյնպէս Սփիւսոսի Գեր. Առաջնորդ Մբազանի կողմէն զրկուած գեղարեւոյ մթերք: Բոլոր այս նուիրատուութեանց եւ նուիրուող եւ նուիրող պատուանակ հոգիներուն հոս յանուն Նորին Ամեն. Մբազան Պատրիարք Հօր կը յայնչենք մեր խորին շնորհակալութիւնները եւ մերազն ժողովուրդի ջերմաջեղեմ երախտագիտութիւնը:

Յունիս 6, Իսթի Վան. խնամակալը Ապստոլիկա այսօր Ս. Յարութիւն այցելեց իր

հետեւորդներով, եւ ընդունուեցաւ տանարէն ներս երեք պատրիարքութեանց ներկայացուցիչներու կողմէն:

Ս. Յարութեան մէջ, մեր հետեւորդ զպօքի եղբայրները օգտուելով տրոյղ աննպատակացութենէն, Ս. Յարութեան իրաւանց վերաբերեալ կարգ մը ոսնձգութիւններ փորձեցին, սակայն պատրիարքարանիս կողմէն ձեռք առնուած ազգու միջոցներուն շնորհիւ՝ անոնց ապօրէն մտադրութիւններուն վերջ տրուեցաւ, որոնք անդրադառնալով յետոյ իրենց այս ճգնդ արարքին, եկան ներողութիւն խնդրելու Նորին Ամեն. Մբազան Պատրիարք Հօրմէն:

10 Յունիս, Համբարձման նախասօմեան ու հանգիստութիւնը այս տարի փոխանակ Համբարձման լիւրան վրայ, Ս. Յակոբեանց տանարին մէջ պատուեցաւ: Պատարագի միջոցին վայելելու հանգիստաւորութեամբ կատարուեցաւ նոյնպէս Հայրապետական մուրաբանք Ս. Էջմիածնի, Նորին Ամեն. Մբազան Պատրիարք Հայրը խօսեցաւ տաս սրագին, քաղաք մը, մեկնելով ներկայ կացութենէն վեր առաւ մեր եկեղեցւոյ եւ մեր ժողովուրդին հոգեկան կեցուածքը այս կարգի իրողութեանց դէմ դարեւրու եւ պատահականութեանց ընդմէջէն:

15 Յունիս, կը կարգադրուի միւլ ամսւան զինագլուխ, որու ընթացքին բովանդակ Սրուսաղէմի եւ մեր ճնշուած ու սարսափահար ժողովուրդին պատենդութիւն կը տուի իր մը հանգիստ տունը քաղաքը:

Յունիս 17ին, Ս. Արուոյս միաբաններէն Յովակիմ տեսուչ Հոգ. Տ. Բաբգէն վրդ. Ապասեանը Պէյրութէն Սրուսաղէմ կը վերադառնար, ուր գացած եւ դէպքերէն առաջ իր եղբոր ամուսնութեանը ներկայ գտնուելու համար:

20 Յունիս, տօն Հոգեգալտեան, որուն նախասօմն ու հանգիստ կը կատարուէր նոյնպէս Ս. Յակոբեանց տանարին մէջ, փոխանակ Ս. Փրկչի եկեղեցիին մէջ, որ այժմ իբրեւ դիրք կը ծառայէ հրէից:

Ահա երկու տօնում եւ՝ արխանոս ամիսներու տաս հակիրճ յուշագրութիւնը: Վերջ յիշեցինք այս դէպքերու առիթով մեր վիճաւորներու թիւը եւ անոնց հանգիստ եղած զարմանումն ու հոգատարութիւնը: Հոս խորունկ ցաւով կը յիշատակենք նաեւ մեր մահերը: Ս. Յակոբի միաբաններէն Յարութիւն

Առասուրեան՝ Խարբերողի, 60 օտերկան եւ Աւետիք Բոլաշեան՝ Սողոմոնի, 60 օտերկան: Մայիս 14-31 Սոցալայեմի մեր հասարակութեան զգալաւորութիւնն ունեցանք կորսնցնելու Տիկին Աննա Պետեւեան 40 օտերկան, Սահակ Սահակեան 30 օտերկան, իր կողակիցը Տիկին Տիւմանդ Սահակեան 27 օտերկան, Գեորգ Գեորգեան 15 օտերկան, Զաւար Զաւարեան 22 օտերկան, Արմեն Գովսեփեան 65 օտերկան, Անահիտ Ուննեան 8 օտերկան, Յարութիւն Տարդրեան Առանցի 60 օտերկան, Հայկ Սանրգեան Սրգնկայի 50 օտերկան, Նայի Թումայեան 15 օտերկան, Մարագի Փարամազ 35 օտերկան: Սահայի եւ շրջակայից մեզ ցարդ մեր ունեցած տնտեսութեանց համաձայն մեռած են՝ Յովսէփ Շահինեան 26 օտերկան, Կարապետ Յակոբեան (Ներկարար) 55 օտերկան, Քեաւայի Կարապետ կոչուածը 25 օտերկան եւ Վահրամ Տեր-Սահակեան 55 օտերկան:

Հայֆայի մեզ, սպանուած են հետեւեալները. Նուպար Մոմեան, Մանուիլ Մանուկեան 38 օտերկան, Յակոբ Այնթապեան 24 օտերկան, Պ. Պաղպեան Լանցնի երեսասարդ մը, Պ. Աւագեան Այնթապի երեսասարդ մը: Վերոյիցեալ ճնշեցեալներուն կը մաղթենք հոգիի խաղաղութիւն, իսկ մեր տառապող ժողովուրդին գալիք եւ ճոր օրեւորութիւնները:

ՀԵՌԱԳԻՐ Ս. ԷԶՄԱՍՏԵՆ

Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի Ս. Զատիկի ժողովուրդական հեռագիրը ուղղուած Ամեն. Ս. Պատրիարք Զոր:

«Սրտագին շնորհաւորանքներս Գրիտոսի Յարութեան մեծ տօնի առթիւ Ամենապատուութեանդ եւ Միաբանութեանդ Հոգեւոր Դասին եւ մեր սիրեցեալ հօտին. Հայրապետական օրհնութիւնս եւ բարեմաղթութիւններս»:

ԳԵՌԳ Զ.

Բոլ քարիք եւ այս առանդական վիճակէն ազատութիւն:

Գործող Յանձնախումբեր

Ա. — Տնօրէնը Մարմին
ԱՄԵՆ. Ս. ՊԱՏՐԻԱՐԺ ԶԱՅՐ Նախագահ
ԳԵՐ. Տ. ԵՂԻՇԷ ՎՐԴ. ՏԵՐՏԵՐԵԱՆ Ասեմայե
ՀՈԳ. Տ. ՍՈՐԻՔԷ ՎՐԴ. ՔԷԶԱՅԵԱՆ Անդամ
ՀՈԳ. Տ. ՆՈՐԱՅՐ ՎՐԴ. ՊՕՂԱՐԵԱՆ
ՏՈՔՔ. ԳՐԻԳՐ ՏԱՂԼԵԱՆ Ասեմայե
ՊՐ. ՆԿԻՂՈՍ ԶԱԳՍԱՅԵԱՆ Անդամ
ՊՐ. ՍԱՅԱԿ ՍԱՅԱԿԵԱՆ
ՊՐ. ՎԱՐԳԱՆ ՏԵՐ-ՎԱՐԳԱՆԵԱՆ Քարտուղար

Բ. — Կաղապարական Մարմին
ՀՈԳ. Տ. ԶԱՅՐԻԿ ՎՐԴ. ԱՍԼԱՆԵԱՆ Նախագահ
Անդամ

ՏԻՍՐ ԶՈՎԱՆՆԵՍ ՌԻՃԵԱՆ
» ՍԱՐԳԻՍ ՊԱՆԵԱՆ
» ԼԵՒՈՆ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ
» ՍԻՄՈՆ ԿԻՒԼԷՄԵՐԵԱՆ
» ԳԵՌԳ ԳԱՐԵԱՆԵԱՆ
» ԱԼԵՔՍԱՆԷ ԵՂԱՍԵԱՆ
» ՀՐԱՅՐ ԵՐԱՅԵԱՆ
» ԶԱՎՈՐ ԶԱՅԵԱՆ

Գ. — Պարենաւորման Մարմին
ՀՈԳ. Տ. ՍԻՒՈՒՆ ՎՐԴ. ԿՐԺԻԿԵԱՆ Նախագահ
ՏԻՍՐ ԶՈՎԱՆԷ ՇԷՕՇՄԵԱՆ
» ԳԱՐԻԿ ԳԱՆԶԱՅԵԱՆ
» ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՊԱՐԵԱՆ
» ԱՐԱՅԱՆ ԹՈՒՄԱՅԵԱՆ
» ՏԱՅԱԿ ԳԱՍՊԵԱՆ

(Եւր.)

Նորին Ս. Օծութիւն
Տ. Տ. Դէորդ Զ. Սրբազնագոյն Կաթողիկոս
Ամենայն Հայոց
Ս. Էջմիածին Երեւան

«Զերդ Ս. Օծութեան կը մատուցանենք մեր եւ մեր Միաբանութեան ինչպէս նաեւ հաւատացեալ հօտին սրտագին շնորհաւորութիւններ Ս. Զատիկի առթիւ, մաղթելով Զերդ Սրբութեան երջանիկ արեւշատութիւն եւ Հայց. Եկեղեցւոյ անասանութիւն եւ մեր սիրեցեալ Հայրենիքին ու ժողովուրդին բարգաւաճութիւն»:

ԿԻՐԻՆԴ ՊԱՏՐԻԱՐԺ
Ս. ՍԵՐԱՊԱՅԵԱՆ

Պատմութեան ինչպէս նաեւ իրենց շահեկանութեանը համար հոս կը գետեղենք կարգ մը հայերէն եւ անգլիերէն նամակներ եւ պաշտօնագրեր, որոնք կ'անդրադարձեն Պաղեստինի տրտում օրերը եւ Ս. Աթոռոյս ներքին կեանքի կարգ մը իրադարձութիւնները:

HIS EXCELLENCY
THE HIGH COMMISSIONER FOR PALESTINE,
GOVERNMENT HOUSE,
JERUSALEM.

Your Excellency,

We, the undersigned spiritual Heads of the Christians and Guardians of the Holy Places, request Your Excellency kindly to transmit the following message, resulting from a meeting of representatives of the Orthodox, Latin, and Armenian Churches, assembled at the Orthodox Patriarchate to-day on the Eastern Good Friday in the Holy City of Jerusalem, to His Majesty's Government in London, and the United Nations Organization, for the information and immediate action of the Security and Trusteeship Councils.

2. Perturbed by the present situation in Palestine, and basing our request on incidents, which have already occurred necessitating the withdrawal of our Ecclesiastic guardians and priests from our Institutions and Religious Establishments in Tiberias and Haifa: and the fighting to-day around the Orthodox Monastery and Church of St. Simeon in Katamon, Jerusalem, we emphasize our fears as to the security and respect of the sanctity of the Shrines and Places sacred to all Christians of the world regardless of confession. We appeal to those organizations now deliberating on the future and security of the Holy Land to take very urgent and immediate action to ensure the safety and security of all Christian Sanctuaries in Jerusalem and throughout Palestine.

3. Further, we request that definite steps be taken immediately in order to ensure that on the termination of the British Mandate there shall exist an authority capable of ensuring the practical administration and good government of Jerusalem and its environs including Bethlehem, Mt. of Olives, and Ain Karem.

With best wishes and the assurance of our distinguished consideration,

We remain,

Yours faithfully,

Jerusalem,
30 April, 1948.

Guregh II
Armenian Patriarch
of Jerusalem

P. Alberto Gori
Custos of Terra Sancta

Archbishop Athenagoras
for the Greek Orthodox Patriarch
of Jerusalem

ԱՐՄԵՆԱԿԱՆԱՊՈՍՏՈՆԻԿԱՆ
ՊԱՐԻԱՐԿԱՆ ԳԵՂԱՐԿԱՆ
ԵՐՈՍՈՒԼԵՄ

ARMENIAN PATRIARCHATE
JERUSALEM

No. 5665/17

Երուսաղիմ,
Jerusalem, 10 June 1948

TO

THE SECURITY COUNCIL
UNITED NATIONS ORGANIZATION
NEW YORK

We the undersigned, Armenian Patriarch of Jerusalem have the honour to bring to your notice that since the 15th of May 1948 the Basilica of the Holy Sepulchre of Jesus Christ and other Holy Places within the walls of the Old City of Jerusalem and its environs as well as Cathedrals, Churches, Monasteries, Convents, Educational and Charitable Institutions within the same area have been bombarded with mortar shells and riddled with bullets and grenades seriously damaging several of them.

We therefore appeal to you most earnestly to take urgent steps which would ensure the protection and safety of the Holy Places and sacred Institutions in Jerusalem and throughout Palestine.

Guregh II
Armenian Patriarch
of Jerusalem.

5435/17

16 Մարտ 1948

Ազնուաւումի Տիմր Գ. ԿԻՐԱԿՈՍԵԱՆ

Ազնուաւումի Տեղեկ Զ. Բ. Բ. Մ. Կեդրոնական Վարչութեան
Ի Նիւ-Եորք (Մ. Ն.)

Ազնուաւումի Տիար,

Պապեսինի ներկայ քաղաքական զարգացումը իր համաժամանակեան պայմաններով եւ արհաւիրքներով պատճառած է նաեւ Ս. Աթոռս իր Միաբանութեամբ, իր բնութեամբ, իր կրօնական եւ կրթական բոլոր հաստատութիւններով եւ արժեքներով:

Յետ-պատերազմեան ճնշման հետեւեալ ժողովուրդներու վրայ բարդուած այս անակնկալ ու ծանրակեղծ կացութիւնը լուրջ մտահոգութիւններու մասնաւոր բնութեամբ է բոլորս եւ կը զգանք թէ առանձինս պիտի չկրնանք դիմագրաւել թէ Ս. Աթոռոյս եւ թէ ժողովուրդի պահանջած բացառիկ զոհաբերութիւնները միաժամանակ:

Հետեւաբար լսուած մեր նուիրական հաստատութեան եւ մեր սիրելի ժողովուրդին կը դիմենք Ձեզ եւ Պա. Կեդրոնական Վարչութեանը եւ կը խնդրենք Ձեր աջակցութիւնն ու դրամական անմիջական օգնութիւնը վերահաս պայմաններէ փրկելու Հայութեան պանծալի ժողովուրդները եղող Ս. Յակոբեանց Ս. Աթոռն ու անոր ազգային մեծ արժեքները եւ ապահովելու մեր Միաբանութեան եւ ժողովուրդի սնունդը գալիք մի քանի ամիսներու ստատիստիկայի ընթացքին:

Աւելորդ պիտի ըլլար բոլոր զարգացող պատճառները ինչպէս նաեւ այն հսկայ աւերակները որոնք ցարդ գործուած են: Այդ մասին Ձեր սիրելիութիւնը, Պա. Վարչութեանը իրականաբար տեղեկութիւններ ունիք արդէն եւ կ'ունենաք ամէն օր հայ եւ օտար մամուլի

հեղեղ, ինչպես նաև եւրոպական եւ ամերիկեան ձայնասփիւռի կեդրոններէն: Մեր կողմէ պէժ կը տեսնենք աւելցնել միայն քէ կեանքի եւ ինչի կորուստները շատ աւելի մեծ են, քան ինչ որ մամուլը եւ ձայնասփիւռը կ'ըսէ են ներկայացնել եւ եթէ Տէօ մի արագած մի քանի ամիսներ եւս շարունակենք անոնք հիմնադրական պիտի կործանենք անցեալ 30 տարիներու շինարարական եւ ընդհանուր յառաջդիմութեան աշխատանքներն ու արդիւնները:

Շրջապագեծուած անողորմ ու կասողի պայքարը կեդրոնացած ըլլալով հաղահներու եւ անոնց տարուածանքներու մէջ, ծանրապէս ազդած է մեր ժողովուրդի բոլոր խառնուրդը՝ խորհակելով անոնց պարտասփ բոլոր միջոցները: Անոնցմէ շատեր դժոխային մեկնանքներ, ռուսներու եւ մեծ ու փոքր հրազեններու սարսափներէն խուճապահար լիւծ են իրենց տուներն ու շարժական բոլոր ստացուածքները եւ իրենց գաւակներով ապաստանած են մեր կրօնական հաստատութեանց պարիսպներէն ներս: Բացի նիւթական այս կորուստներէն ցարդ ունեցած են 15 զոհեր:

Նուստիւրի Ս. Յակոբեանց վանքը իր ներքին եւ արտաքին քաղաքով, Հրեշտակապետաց, Բերդեհեմի, Ռեմիլի եւ Յուլիի վանքերը եւ Հայկայի ժամատունը լեցուած են ամեն դասակարգի ապաստանակներով, հաւասարապէս վստահուած եւ յուսովուած:

Ս. Արթուրոս նիւթական վանքները եւ դրամական ծանր պատասխանատուութիւնները արդէն իսկ մեծ համեմատութիւններու հասած են:

Քեֆա սինման, Նուստիւրի արտաքին հաղահամիջի մեր լաւագոյն շէնքերէն մին կործանած է բոլորովին: Այրուած են մեր մեծ պնդողիք ներքին եւ արտաքին խառնուրդները: Պանդոկը որ մեր եկամուտի մեծագոյն աղբիւրներէն էր, պարապ է եւ ներկայիս կարելի չէ վարձու տալ:

Հրկիզուած են մեր Հրեշտակապետաց նկերեցոյ տեսի խառնուրդներէն վեցը եւ կողպատուած խփի տուները: Մեր կալուածոց վարձուց գանձումները դժուարութեանց մատուցած են եւ հետեւաբար մեր ընթացիկ առօրեայ ծախսը համար կը ներդրենք ծանրապէս:

Բացի օրինաւոր տուրներէն որոնք կառավարութեան կողմէ կը գանձուին անխափան, կը ստիպուին վճարել կարգ մը բացառիկ ու արտակարգ տուրներ որոնք ծնունդ առած են եւ կ'առնեն ներկայ կացութենէն:

Մեր պարապ շէնքերն ու խառնուրդները պատշաճօրէն համար կը կառուցանենք առօրեայ պատեր: Վանքի բոլոր քաղաքը լեցուած ըլլալով, նորիկ աղէտահալներու տեղափոխման համար ստիպուած ենք փայտայ սնակներ կանգնել վանքի բակերուն ու անցներուն մէջ: Յարմարագոյն սնակները հետաւոր զինուորական կալաններու մէջ գտնուելով՝ մեծ ծախքերու պիտի ենթարկուինք գանձող իրենց տեղերէն վերցնելու վանք փոխադրելու վերաբերելու եւ վերջէն դարձեալ վերցնելու եւ այլուր փոխադրելու համար:

Ասոնց կարգի եւ անուղղակիօրէն իբրեւ հետեւանք երկրի տագնապին, տարւոյն սկիզբներուն ունեցանք մի շատ ցաւալի աղէտ մը: Գերսեմանի ձորին մէջ գտնուող Ս. Աստուածածնայ գերեզմանի հնազարեան եկեղեցին, որուն արտաքին գաւիթը եւ մուտքը դեռ մի քանի ամիս առաջ վերանորոգուած էին իրենց նախկին շէնքերէն մէջ, Յունաց պատերազմի տարւոյն հետ համագործակցաբար: Յունուար 5-ի զիշերը յանկարծական տեղափոխութեամբ անհերքելի հեղեղներու հեղեղներով լեցուցաւ: Խորհակուցանք նոր մուտքն ու գաւիթի պատը եւ ինչ որ կը գտնուէր ներսը եկեղեցոյ մէջ: Ս. Կոյսի դամբարանը իր անոր առջեւի մեր Հերուստի քաղաքի պատարագամասոյ Ս. Սեղանը, Յունաց եւ մեր միւս բոլոր պատարագամասոյ սեղանները, բոլոր իկոնները, իւզաների պատկերները, կանթիւները, զանիւր, պահաւանքայ սեղանները, բոլոր իկոնները, իւզաների պատկերները, զանիւր, պահաւանքայ սեղանները — նիւթական արժեքով մի քանի հազար ոսկիներու հասնող նուիրական իրերէն:

Ասոնք բոլորը, բոլորը անխափան, պէժ է վերահաստատուին այդ մի քանի հազար ոսկիներու ծախքով: Որոշուած գումարին հիօղ կէսը, ինչ ալ որ ըլլայ, վճարելու պատրաստուր պիտի ըլլանք յառաջիկայ մի քանի ամիսներու ընթացքին: Միայն արտաքին բակի խորհակուած պատեր որ մեր առանձին սեպհակաւորութիւնն է եւ անմիջապէս կառուցանելի՝ կը պահանջէ մօտ 1000 ոսկեւոյ ծախք մը ներկայ զիշերով:

Այս ստիպողական ու անհրաժեշտ ծախքերու տարւոյն մեր նուազած եկամուտներու առջեւ՝ ցոյց կուտայ Ձեր սիրելութեանց՝ քէ ինչու կը դիմենք Ձեր օգնութեան, պաշտօնականապէս կ'անդամաւորուէնք իսկապէս համար: »

Պաշտօնի մի Հայութիւնը անցեալ երեսուն տարիներու ընթացքին օրինակելի եղած է իր աշխատութեան եւ եկեղեցաւորութեան մէջ: Ազգային ընդհանուր եւ մասնակի հանգանակութիւններու մէջ միշտ մասնակցութիւն բերած է առաւելագոյն զոհաբերութեամբ:

Անոնց սերն ու համակարգերը Միությունը հանդես էր լուծելու և ներհանում էր ձեռնարկներ անելու համար:

Ներկայ դժբախտ պարագաներում հակ իսկ այդ ոգիին ընդհանուր կատարած ենք համազանգված և զոյազույցած մոտ 1000 ոսկւոյ գումար մը: Յետոյ կազմած ենք ժառանգական աշխատանքներ և վեց հոգեւորականներէ բաղկացած արժանաւոր համալսարանական Մարմին մը մեր նախագահութեան տակ, յառաջիկայ ամիսներու դժուարութիւնները բաժնաւոր համար: Մարմինը ունի իր վարչական վերին համադրուող ժողովը՝ բաղկացած երեք հոգեւորականներէ եւ երեք աշխատականներէ: յետոյ երեք գործադիր լուծակալութիւններ — Առողջապահական, Կարգապահական եւ Պարենաւորման, բաղկացած մէկ-մէկ հոգեւորական եւ յաջորդաբար երեք, չորս եւ հինգ աշխատական անդամներէ:

Ըստ համաձայնագրական Մարմին մանրամասն լուծակներու յաջորդ հինգ ամիսներու անհիշատակութեան տրամադրութեան (Մայիսէն — Սեպտեմբեր) 500 անձի պարեն պէ՛տ էր ապահովութիւն ծրարողութիւն համար: Այդ պարենը այժմեան գիներով կ'արժէ 7000 պարեն. ոսկի եւ անոր կարեւոր մասը պէ՛տ էր ապահովութիւն մինչեւ Ապրիլի կէսերը, որովհետեւ Մայիս 15ին կը վերջանայ Հոգեւոր Պարենութեան Վարչութիւնը եւ այլեւս անհնար կ'ըլլայ պարեն գտնել յառաջ գալիք քառասունը դրութեան պատճառով:

Բացի ծրարողութիւն այս 500 կարօտակներէն Պաղեստինի միւս քաղաքներու եւ Երւշաղէմի մէջ եւս պիտի ունենանք նոյնչափ երէ ոչ աւելի կարօտակներ, որոնք այդ աւանդութեան պէ՛տ էր պիտի ունենանք մեր օժանդակութեան: Այս հաշուով վերոյիշեալ 7000 ոսկւոյ գումարն ալ պիտի կրկնապատկուի:

Համաձայնագրութիւնը այս հաշուով նկատելի ունի միմիայն իսկական ու բացարձակ կարօտակներ, անոնք որ ցարդ օրավարձով կամ առօրեայ եկամուտով միայն կ'ապրեցնէին իրենց ընտանիքը եւ գործադրութեան եւ այլ կորուստներու պատճառով մնացած են բոլորովին անոնք եւ անօգնական իրենց ընտանեկան պարագաներով միասին: Մնացեալները օրոնց մէջ է նաեւ Ս. Արքուս իր Միաբանութեամբ (110 հոգի) ինչպէս դուք ալ պիտի թելադրէիք սեփական պիտի ըլլան իրենց իւրովը տակաւնութիւն:

Ուրեմն ինչպէս Ձեր նոյնպէս եւ մեր մտահոգութիւնը կ'եղունակած պիտի ըլլայ մեր ժողովուրդի գործաւոր եւ արհեստաւոր դասակարգի կարօտակներու վրայ: Սբ. Պատարժան Վարչութիւնը օժանդակէ անոնց պարենաւորման անհրաժեշտ հոգը բաժնաւոր, օգնած կ'ըլլայ Ս. Արքուս միաբանական եւ արգելի եղած կ'ըլլայ մեր ժամ աշխատանքները որովհետեւ ինչպէս վեր իրական եւ օգտակար փառքերով ցոյց տուինք մեր իւրը պակասած է ժամ եւ կը վախճանք այրուելի: Մեր այրուելի՝ այրուելի է ազգային արժէքներու, ազգային նշանակական իրաւանց եւ շահերու, այրուելի պարտաւոր անգին ժառանգութեան...:

Անցեալ երկու ամիսներու ընթացքին Պաղեստինի կացութեան բարելաւման համար կարեւոր անձնակազմութիւններու կողմէ օրուած լուսաւոր յուսադրութիւնները ցարդ իրականացած չըլլալով՝ ցաւ ի սրտէս վանդի անհազանց իր հնչեցնենք Ձեր ականջներուն Սուրբ Սիոնի մեր բարձունքին: Վստահ թէ Բարեգործականի ոչ միայն մեզին այլեւ արքին մէջ պիտի լսուի ան եւ մենք պիտի ապրինք մեր զաւակներով անվստահ՝ փառաւորելու Աստուծոյ անուրբ եւ օրհնելու մեր սիրելի Բարեգործականը՝ վստահ հայրենաց եւ վստահ Սիոնի իր կատարած բարեգործութեան համար:

Մեր քաջ իրաւունքներ մասին՝ մեր ըսելիքը իր պարզութեան մէջ յայտնելի յետոյ, կը սպասենք Ձեր անմիջական եւ հեռագրական օգնութեան եւ կը վստահանանք թէ անոր ծախսով մանրամասն հաշիւը պիտի ներկայացնենք Պատ. Վարչութեանը ի միամտութիւն:

Ի գիտութիւն Պատ. Վարչութեանը հարկ կը տեսնենք բացորոգապէս յայտնելու թէ Պաղեստինի Հայութիւնը առաւելապէս արհեստաւորներն են ամսականաբար պատօժենալներէ բաղկացած ըլլալով՝ դժբախտաբար ներկայ քաղաքական եւ տնտեսական տիրութեանց եւ գործադրութեանց երեսէն պիտի չկրնայ զգալի չափով բաժնաւոր մեր ծանր բեռը: Արեւելաօրէններ չենք կրնար ունենալ նաեւ մեր երկրի դրացնութեան մէջ գտնուող Հայ համայնութիւններ՝ ծանօթ պատճառներով: Հետեւաբար մեր ամբողջ յոյր Բարեգործականից վրայ է միայն եւ անկողնէ կը սպասենք այդ յոյսի իրականացման:

Կանխայայտ ընդհանրապարտութեամբ եւ Հայրական սիրով ողջունելի եւ օրհնութեամբ

Մնամք ազօրաբար

Կիրիւր Բ.

Պատրիարք Ս. Սրուապետ

5544/17

30 Ապրիլ 1948

Նորին Ս. Օծուրին

Տ. Տ. ԳԱՐԵԳԻՆ Ա.

Վեհափառ. Կաթողիկոս Մեծի Տանն Կիլիկիոյ, Անթիլիաս
Վեհափառ Տէր եւ եղբայր մեր ի Քրիստոս,

Այսօր ընդունեցինք Ձեր Վեհափառութեան 24 Ապրիլ 1948 բուակիր եւ թիւ 35 Սրբառու կոնգրակը որով Ձեր Հայրական գործաւորից սիրտը կոչ կ'ուղղէ Ձեր Կաթողիկոսական թեմի բոլոր Գերազատիւ Առաջնորդներուն, պատուարժան Թեմական իշխանութիւններուն եւ հաւատարմաւ ժողովուրդին եղբայրական օգնութիւն փութացնելու իրենց ալիքեալ հաւաքասներուն Պապեսիին ներկայ բազմաթիւ օգնական ընթացքին:

Մեր եւ մեր Միաբանութեան ինչպէս նաեւ հնամասնաբան Մարմին եւ ժողովուրդեան ամենաշեմ երախտագիտութիւնը կը յայտնենք Ձեր Վեհափառութեան վեհանձն զգացումներուն եւ բարեհաճ կարգադրութիւններուն համար որոնք վստահ ենք պիտի թերեւցենք մեր ալիքեալներուն տառապանքները եւ քաջալերութիւն եւ սփոփանք պիտի ներշնչեն անոնց սիրտներուն եւ հոգիներուն մէջ:

Մեր առաջին նամակի բուակիսնեան առիթն Պապեսիին տալովորք աւելի մեծ համեմատութիւններու հասած ըլլալով բազմապատկուած են մեր ալիքեալներուն թիւը եւ նոյն չափով ալ մեր հնամասնաբան պատասխանատուութեան բեռները եւ մտահոգութիւնները:

Հայրապետի եւ Յովսէփի Հայրութիւնը Սրուսաղէմի Հայրութեան նման տեղահան եղած է գրեթէ ամբողջութեամբ վերջին յարձակումներու ընթացքին կորսնցնելով իր ստացուածներուն մեծ մասը: Հայրապետի մէջ մօտ 300 հոգի ապաստան գտած են տեղուց Անկիլիան կիլիկիոյ ժամասան մէջ Սրուսաղէմի Անկիլիան Նպիսկոպոսի բարեհաճ արտօնութեամբ: Անոնց հետ հաղորդակցութեան մէջ մեծ ենք արդէն բոլոր հնարաւոր միջոցներով օգնութեան հասնելու նպատակով:

Յովսէփիները հաւատուած են մասամբ մեր Ս. Դիւանապետի նախախրատանքի եւ մանկապարտեզի տեղիներուն մէջ ինչպէս նաեւ մեր վանքին եւ ուրիշ ապահով վայրերու մէջ: Կասկած չունինք թէ վստահուած են պաղեստինահայութեան միւս փոքրիկ համայնքներն եւս: Այնպէս որ գրեթէ ամբողջ պաղեստինահայութիւնը արհաւիրքներու սպառնալիքներու մէջ կ'ապրի այսօր:

Սրուսաղէմի մեր ալիքեալներուն թիւը կրկնապատկուած է եւ այժմ վանքի եւ հայոց բաղնիքի մէջ ունինք մօտաւորապէս 3000 ապաստանեալներ: Անոնց մէջ կը գտնուին նաեւ տեղւոյս Հայ Կաթողիկէ եւ Բողոքական համայնքներէն տասներ: Աւելորդ է Ձեր Վեհափառութեան մանրամասնել թէ ինչ կը նշանակէ 10.000 հայութեան տեղահանութիւնը Պաղեստինի ներկայ պայմաններուն մէջ: Գուր ինչպէս նաեւ Ձեր թեմի պատուական հայու թիւը լաւ գիտէք այդ եւ գիտէք նաեւ թէ ինչ միջոցներով կարելի պիտի ըլլայ օգնութեան հասնել:

Մեր զտեղական աւալ տաքարի այս սրբազան օրերուն զրկուած ուխտաւորներու երջանիկ ներկայութեան մեզի կը մնայ դառնալ անգամ մը եւս Ձեր Վեհափառութեան եւ Ձեր սիրտուն զաւակներուն ի Սիւրիա, ի Լիբանան եւ ի Կիպրոս, եւ ուխտաւորութեան նոր հրաւեր մը կարգաւ Ձեզ՝ ուխտի ելեք պիտի քանցէք ի Ս. Սրուսաղէմ Ձեր հոգիներով եւ սիրտերով ի խնդիր փրկագործութեան մեր Տիրոջ օրինակին հետեւելով մեմք ինչպէս մեր նախնորդներու հոգիները պիտի չմոռանանք Ձեր այդ ուխտագնացութիւնը:

Նիւրաբան սիրոյ ողջունիւ

Մնամք աղօթակից

ԿԻՒՐՆԻ, Ռ.

Պատրիարք Ս. Սրուսաղէմի

5569/14

15 Յունիս 1948

Ազնուաւուի ՏԻԱՐ Գ. ԿԻՐԱԿՈՍԵԱՆ

Ընդհանուր Տնօրէն Հ. Բ. Ը. Մ. Կեդրոնական Վարչութեան

Ի Նիւ-Յորք (Մ. Ն.)

Ազնուաւուի Տիար,

Պատիւ ունիմք տեղեկացնելու Ձեր սիրելութեան թէ ընդունած ենք Ձեր սահմանած Լ. Պ. 5000ի նպաստը ամբողջութեամբ: Նրախապարտ ենք սիրելի Բարեգործականին անսահմանօրէն:

Նկատի ունենալով Ձեր նպատակի ընդհանուր գումարը, մինչեւ այսօր մօտաւորապէս Լ. Պ. 4000 ռակիի արժողութեամբ պարեն եւ դեղորայք ապահոված էինք: Այժմ կարելիութիւն պիտի պիտի ունենանք ամբողջացնելու մեր զննումները յառաջիկայ ամիսներու անհրաժեշտ պէտքերուն համար:

Անցնող մէկ ամսուան փորձառութիւնը ցոյց տուաւ որ կարօտեալներու թիւը շատ անշի պիտի ըլլայ քան ինչ որ ինքնամասնութիւնը ենթադրած էր նախապէս եւ հետեւաբար նպատակ գործը անհրաժեշտաբար մեր ենթադրածէն շատ անշի ընդարձակ սահմաններու պիտի հասնի: Ս. Արոտոյս համար ուղղակի ոչ մէկ նպատակ տեսցանք ցարդ այնպէս որ մեր ունեցած պարէնով եւ խիստ խնայողութեամբ միայն կը կառավարուինք մինչեւ հասնին օգնութեան բարեւար ձեռքերը թող չսալու որ պարտքի ներանցներուն մէջ միտնուինք:

Մեր վնասներն ու կորուստները շատ են դժբախտաբար, առաջին առիթը երբ պայմանները ներքին պիտի կատարել ջանք անօրէն քննութեան եւ գնահատութեան աշխատանքները, անմիջապէս վերաբնութեան սկսելու յառաջիկայ ձմեռնային եղանակէն առաջ:

Մայիս 15էն առիթն մեր Միաբանութեան եւ ժողովուրդի դատն փորձառութիւններու մասին գաղափար մը տալու համար Ձեր սիրելութեան կը ներկայացնենք հետեւեալ մանրամասնութիւնները:

Բայց նախորդ ամիսներու ընթացքին Պաղեստինի զանազան մասերու մէջ մեր ունեցած 16 կորուստներէն, Մայիս 15էն ի վեր մեր վաճառքի օժանդակներէն մէկ եւ քանիսը պայքած ռուբլերէն եւ հրազեններու փամփուլներէն ունեցած ենք 111 հայ վերաւորեալներ. անոնցմէ 10 հոգին վախճանած են: Նոյն սահմաններուն մէջ վերաւորուած են նաեւ 68 ուրիշներ որոնցմէ երեքը վախճանած են: Մեր վերաւորեալներէն մէկ մասը ապահովման օժանդակ մէջ կը գտնուին ճակատին, մնացեալները առողջացած են: Այս բուժանեալները ցոյց կուտան թէ որչափ սաստիկ եղած է ռուբլիզմութիւնը մեր օժանդակին մէջ եւ որչափ անհաւուր պիտի ըլլար մեր կրած աղէտը եթէ անշի երկար տեւեր ան: 100էն անշի ռուբլերէն մի քանին միայն չեն պայքած. անոնցմէ չորսը 1 մէք 25 սանդիմներ երկարութիւն ունին:

Մեր այս դժբախտութեան կապակցութեամբ պարտք կը զգանք յաջկապէս յիշատակել թէ անմոռանալի են բարեւար դեր կատարեցին Միաբանութեան եւ ինքնամասնութեան անդամները իրենց աշխրջութեամբ՝ ի զուլս մեր սիրելի երեսասարգներուն որոնք զոհաբերութեան մեծ ոգով գիշեր ու ցերեկ անդապար հսկողութեան պարտականութիւններ կատարեցին եւ փրկեցին ժողովուրդը անշի մեծ դժբախտութիւններէ:

Նոյնչափ գնահատելի են ինքնամասնութեան աշխատանքները բուժարանական, առողջապահական ինչպէս նաեւ պարենաւորման եւ սնունդի պատրաստութեան եւ բաշխման գործին մէջ:

Բուժարանի օրագրութեան արձանագրութիւններէն քանիշով կուտանք հետեւեալ թուանշանները ցոյց տալու համար թէ որչափ օգտակար եղած են ցարդ Հ. Բ. Մ. Միութեան, Պէրլուքի Ամերիկեան Համալսարանի, Պէրլուքի Կարմիր Խաչի, Տոք. Ճիսէնեանի եւ Պր. Մեսնանի եւ Գահիրէի ուրիշներու կողմէ նուիրաբերուած դեղորայքի պատշաճ:

Մայիս 14-ին մինչև Յունիս 7 շեւոյ ժամանակաւորացանքին 17 օրերու մէջ 166 վիրաւորեալներ ընդունուած են մեր բուժարանը, շատերու մարմինը ռումբի կտրուելով պատրասուած: Անհրաժեշտ եղած պարագաներուն շատ խորհրդ չքափանցած ռումբի կտրուելը հանուած են վիրաւորեալներու մարմիններէն եւ անոնց բացուած վրէրներ կարուած են ու այնպէս զրկուած հիւանդանոց, դիրացնելով վիրաբոյժի աշխատանքը:

Յունուալիսի մէջ հաստատուած արաբական նոր հիւանդանոցի վիրաբոյժները շատ մեծ գոհունակութիւն յայտնած են հայոց վանքի բուժարանի բժշկական նախնական աշխատանքներու մասին: Մայիս 14-ին մինչև Յունիս 7-ը 1252 զարմանումներ կատարուած են բուժարանի մէջ եւ տարուակաբար 10-ի չափ հիւանդներ խնամուած են բուժարանին հետ կապուած վանքի ապրիմարանին մէջ:

Տոբ. Բիւզանդ Դիպորեանի գալեն ի վեր (Յունիս 4), բացի քանի մը վիրաբուժական գործողութիւններէն 2130 հոգի քիճոյիսի շիշուկ ընդունած են Տոբ.ի եւ մեր բուժարանի հիւանդապահներու ձեռով: 50 փոքրիկներ եւս ընդունած են ծաղկախի պատուաստ: Տոբ. Դիպորեան արեւաբար աչքի անցուցած է մեր ծանր վիրաւորեալները եւ կարգ մը պարագաներուն մարմին մէջ մնացած ու հիւանդանոցին մէջ անհետնած ռումբի կտրուելը հանձն է, փրկելով ենթակներուն կեանքը: Բացի վիրաւորեալներէն ան քննած են զարմանուի ենթարկած է աւելի քան 250 զանազան հիւանդներ, իր անմիջական խնամքին տակ պահելով անցնցէ մի քանին:

Պարենաւորման Ցանձնախումբը անցնող ամսուայ ընթացքին կարօտեալներուն 1930 բաժին հաց եւ կերակուր մատակարարած է օրական միջին հաւելով 660 բաժին: Միեւնոյն ասեւն իր խնամքին տակ գործող փուլը հաց եւ կերակուր պատրաստած է վանաբնակ մնացեալ 2500 ապաստանեալներուն համար: Նոյն սնունդը մատակարարած է նաեւ 70-ի չափ երիտասարդներու որոնք պահակութեան, հսկողութեան եւայլ կամաւոր ծառայուքիւններ կատարած են յօգուտ ապաստանեալներուն: Ինչպէս ասկէ առաջ յայտնած ենք, մեր աշխատանքը այս մարզին մէջ խիստ խնայողական է ծանօթ պատճառներով:

Մեր եկեղեցիներուն եւ շէնքերուն հասած վնասներն են հետեւեալները.

Մբոց Ցանդբեանց Մայր Տաճարի հիւսիս-արեւելեան անկեան եզերքին դպած ռումբը քափած է երեսի քարերը մէկ մեր երկաթուղեան վրայ: Ուրիշ ռումբ մը Ս. Եշմիաձին մատուռի քանեաց հարաւ-արեւելեան եզերքին դպած է եւ անկէ չորս մեր տեղ փլուզուած, քափելով տակի եւ օղակայի հողի շերտը: Այս ռումբը քանիքի եզերքի երկայնայ վանդակին դպած է եւ վանդակն ալ ուժգնօրէն ճեղքուելով հետք տարած է քանիքի եզերքի քարերը: Մատուռի ճեղքէն յայտնի չէ այս ամէնը. տակի կամարն ալ չէ ազդուած:

Ս. Հրեշտակապետաց եւ Ս. Թեոդորոսի եկեղեցիները չեն վնասուած բարեպախտաբար: Վնասուած են Հրեշտակապետաց եկեղեցւոյ օղակայի տեղեկները եւ տեղադրուած: Մանր կերպով վնասուած է հին Աբեղաքաղի քանեաց սանդուխը իր օղակայով. ճեղքուած են կամարներն ու պատերը մի քանի քառակուսի մեր տարածութեան վրայ: Այս մասը ընդարձակ նորոգութեան պէտք ունի: Ռումբեր ինկած են վանուց արտաքին մուտքի առջեւ եւ վնասած են դիմացի չորս կրակակները եւ անոնց առջեւի օտապատակը: Մեծ բալին մէջ ինկած ռումբերը վնասած են գիւան առաջնորդող ոլորուն քարեայ սանդուխը եւ անոր երկու կողմի երեք տեղեկները: Ուխտաւորաց քաղերուն մէջ ինկած ռումբերը փլուզած են քանեաց եզերքներ. ծանրաւոր վնասուած է Ասանա քաղը արեւոյշտութեամբ՝ քովի փողոցին մէջ պայթած ականի ցնցումէն: Անոր պատերուն եւ տեղեկներուն մէջ լայն ճեղքեր բացուած են: Նոր Աբեղաքաղի մէջ ինկած մի քանի ռումբերէն թեթեւ կերպով վնասուած է քաղի արեւմտեան թեւի քանիքի եզերքը, մեկուկէս մեր երկաթուղեան վրայ: Բակի քարեայ սանդուխը եւ տեղեկները ինչպէս նաեւ Ասանա քաղը ընդարձակ նորոգութեան պէտք կը ներկայացնեն:

Ս. Արուոյս Կիւլպէնկեան Մասնագործանի բալին մէջ ինկած ռումբերէն մէկը վնասած է Մասնագործանի մուտքի աշակղովեան առաջին պատուհանը եւ վրայի քարէ օղանակի փոքր մասը: Ցանիքի ետեւ մասն ալ կրած է փոքր վնաս մը: Ժառանգաւորաց

վարժարանի մէջ խորակուած է մեծ արանի լուսֆի մարմարիոնեայ փոքր վանդակը եւ դեպի արեւելք հայտլ աշակոյ լեւան դասարանի արտաքին պատին մէկ մասը:

Ս. Թարգմանչաց վարժարանը մի քանի տեղէն խոցուած է, բայց փլուզուած չէ ունեցած: Վանքի զանազան մասերու եւ ջանեաց վրայ ինկած են բազմաթիւ ռումբեր առանց վնաս պատճառելու:

Սասնիկ կերպով վնասուած են հայոց քաղի վանագաղական եկեմերէն շատերը: Բոլորովին կործանած է այն եկեմը որ մի քանի տարիներէ ի վեր կը ծառայէր իբրեւ տղուր Սրուսաղէմի Բարեփրաց Միութեան: Թալանուած, այրուած ու փռուած են ջանքերէ տուներ եւ տասը կրակակներ: Անոնց նորոգութեան եւ վերահաստատութեան համար մեծ զուարճութիւն պէտք է ունենանք:

Ս. Փրիչայ վանքին մէջ փլած է արտաքին օդայական մէկ մասը. կողպատուած են եւ կեղեցիկն եւ վանքը:

Նոր քաղաքամասին մէջ մեր ունեցած եկեմերէն ծանրապէս վնասուած է մեծ պանդոկը — ռումբերը փռուած են անոր առջեւի սենեակներէն երկուրը: Որ եւ տեղեկութիւն չունինք մեր միւս եկեմերու վիճակին մասին:

Սրուսաղէմի հին եւ նոր քաղաքամասի ռմբակոծումը ընդհանուր եւ անխնայ ըլլալով, վնասներն ու կորուստներն ալ ընդհանուր եւ անսահման են: Հին քաղաքի հրէից քաղաք կործանած է ամբողջութեամբ: Մանր կերպով վնասուած է Սիւնի գերմանական եւ կեղեցիկն իր բոլոր մասերով. կործանած է նոյն տեղովն անդլիացւոյ դպրոցի մէկ մասը: Վնասուած են ասորոց Ս. Մարկոս եկեղեցւոյ շուրջի տուները. ռմբակոծուած է Ս. Թաւրութիւնը, ռումբերէն մէկը 1.25 մէթր, ինկած է մեր Ս. Լուսաւորչի տանիքին վրայ եւ չէ պայթած: Վնասած է միայն զմէքի քովի տալայասակի մէկ փոքր մասը: Ուրիշ փոքր ռումբ մը դրած է Ս. Գերեզմանի բոլորակի մեծ զմէքիին եւ փոքր ծակ մը բացած է անոր արտաքին կեղեցիկն մէջ, բայց չէ կրցած ծակել ներքին կեղեցիք, այնպէս որ ներսէն յայտնի չէ: Ռումբեր ինկած են նաեւ յունաց պատրիարքարանի եւ վանքի մէջ, փոքր վնասներ պատճառելով:

Նրեք ռումբեր ինկած են հայ կաթողիկոսներու եկեղեցիին վրայ եւ շուրջը. եկեղեցիին ետեւի վերնաստան տանիքը եւ անոր ներքեւի առաստաղը վնասուած են քիչ մը, միւս ռումբերը եկեղեցւոյ բակերուն մէջ պայթած են եւ մէկ երկու հոգի վիրաւորած:

Մանր կերպով վնասուած են Յրանաացւոյ Նօքր Տմիկ հսկայ եկեմը եւ քովի հիւանդանոցը, ինչպէս նաեւ անոր դիմացի մայրապետաց վանքն ու եկեղեցին: Քանի մը ռումբեր ինկած են նաեւ անդլիացւոյ Ս. Գեորգ եկեղեցւոյ վրայ եւ շուրջ: Երկու հասը ծակած են եկեղեցւոյ առաստաղը եւ ներս քափանցելով պայթած եւ խորակած են ազնիւ քարերէ կառուցուած ամպիոնը, քովի մեծ երգեհոնը եւ փայտեայ բոլոր վանդակներն ու փանդակները, արձաններ, եւայլն, եւայլն. անգործածելի դարձնելով եկեղեցին: Միւս ռումբերէն զախշախտուած է մէկ ինքնատեարձ եւ ճնշարանի մը կանկարասիները:

Ռումբեր ինկած են նաեւ հին քաղաքամասի լատինաց պատրիարքարանի եւ օդակայից վրայ, նոյնպէս Յրանչիսկեանց վանքի եւ անոր օդակայ եկեմերու վրայ, անձի եւ եկեմի վնասներ պատճառելով: Մի քանի ռումբեր հասած են նաեւ Սողոմոնի տաճարի բակը եւ պայթած են մզկիթին քովերը: Նոր քաղաքամասի վնասուած եկեղեցիներու տարիքն մէջ կը գտնուի նաեւ հայկեաց բոլորեք եկեղեցիին, ռումբը ծակած է զմէքը եւ եկեղեցւոյ մէջ պայթելով՝ վնասած է ներսի պատերն ու տեղանքը: Այսպէս Բեքլեմի վրայ գտնուող յունաց Ս. Նիկայի հնադարեան վանքին սկսեալ մինչեւ հրէից համալսարանն ու հիւանդանոցները ռմբակոծուած եւ քրտնազարկ եղած են առանց բացառութեան, անոնք ու կեանքի կորուստներ պատճառելով ամեն տեղ: Ուրեմն Ս. Տեղեաց եւ նուիրական հաստատութեանց ինչպէս նաեւ ընդհանրապէս Սրուսաղէմի ազանդութեան մասին եղած պատճառներն իստիքը բոլորն ալ սին ու պատիւ խօսքեր են եղած, եւ ժամանակն է որ սրտիքի բխտոնեայ աշխարհը եւ գործնական միջոցներու դիմէ իր Ս. Տեղեան ու հնադարեան եկեղեցիները հիմնայապէս կործանուած ազատելու համար:

Յունաց Ամենապատիւ Ս. Պատրիարք Հայրը Ս. Թաւրութեան ռմբակոծումին առթիւ

հեռագիր տուած է Միացեալ Ազգեաւ Ապահովութեան Ժողովին: Նոյնը ըրած ենք մենք յիշելով նաեւ ռմբակոծումը քրիստոնեական եկեղեցիներու, վանքերու, կուսանոցներու եւ այլ կրթական ու բարեսիրական հաստատութիւններու: Հասիցներն ալ իրենց կարգին հեռագրած են, ներկայացնելով ցանկը բոլոր այն քրիստոնեական եկեղեցիներուն եւ հաստատութիւններուն՝ որոնք գրաւուած եւ վնասուած են հրէից զինուորներու կողմէ: Այս հեռագիրներէն առաջ Մայիս 16, 17, 18ին երբ ռմբակոծումները սկսած մեր շուրջ, մենք անձամբ եւ ուղղակի հեռախօսի միջոցաւ բոլոր ներկայացուցիւնք հետեւեալներուն. «Թրուս Փոմիսիոն»ի անդամներուն, Միջազգային Կարմիր խաչի Պաղեստինի պետին, տեղւոյս Արաբական Ազգային Ժողովի անդամներուն, Հրէից Ընդհ. Գործակալութեան պետներուն, Սրուստղեմի ոստիկանութեան պետներուն եւ Բաղափա զանազան հոգեւոր իւստանութեանց եւ անձներուն, խնդրելով որ արգելք հանդիսանան Ս. Տեղեաց եւ եկեղեցեաց ռմբակոծումին: Նոյնը ըրինք մեր կողմէ մեր Միաբանութեան Հոլիւեմորի անդամներէն մի քանին երբ կտուեցան մեր քաղի հեռախօսի քելերը եւ անջատուեցանք Բաղափ միւս մասերէն: Այս բոլոր ջանքերը ոչ մէկ բարեբար արդիւնք ունեցան եւ մենք մեր ժողովուրդով Ասուծոյ ապաւինեցանք բազմապատկելով մեր ինքնապաշտպանութեան ջանքերը:

Փառք Ասուծոյ եւ փառք իր ողորմութեան. ծանրպէս վիրաւոր ենք բայց կ'ապրինք տակաւին փառաւորելու իր Անուան եւ կատարելու մեր նուիրական պարտականութիւնները ժինչեւ մեր վերջին տունը:

Ս. Յարութեան մէջ եւ Ս. Բեթլեհեմի մէջ մեր հոգեւոր պաշտամունքներն ու պարտականութիւնները շարունակուած են ու կը շարունակուին ըստ առաջնոյն: Յունաց եւ մեր փոխադարձ համաձայնութեամբ Ս. Ասուածածնայ գերեզմանի եկեղեցւոյ ամենօրեայ Ս. Պատարագները դադրած են առժամաբար մինչեւ որ պատարագամատոյց Ս. Սեղանները պատրաստուին:

Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարի ամենօրեայ պաշտամունքները որոնք զաւրած էին Մայիս 17ին յետոյ, վերսկսած են արդէն: Համբարձման տօնը փոխանակ Համբարձման լեւրան՝ Համբարձման եկեղեցւոյ մէջ կատարելու, Ս. Յակոբի մէջ կատարեցինք. նոյնը պիտի ընենք կ'երեւի Հոգեպալուստի տօնին առթիւ, քանի որ Ս. Փրկիչ երբայր անկարելի է առայժմ:

Ժառանգաւորաց սաները իրենց տեղը վերադարձած են, Հրեականպետաց վանքը մաքրուած է եւ հետզհետէ իր բնականոն վիճակին վերածուելու վրայ է: Այս բոլորը շնորհիւ այն զինադաւարին որ երկուստեք համաձայնութեամբ կնքուած է:

Աղօթեցէք որ տարունակուի այն եւ Ս. Երկրին բերէ բաղձալի խաղաղութիւնը:

Հայրական սիրոյ ողջունքի

Աղօթարար

ԿԻԻՐԵՂ Բ.

Պատրիարք Ս. Սրուստղեմի

ԱՐՔԱՅԱԿԱՆ ՆՈՒԻՐԱՏՈՒԹԻՒՆ Ս. ԱԹՈՌՈՅՍ

Մեծն Բրիտանիոյ Վեհափառ Թագաւոր Ճորճ Զ. քարեհանութիւնը ունեցած է Ս. Աթոռոյս նուիրելու իր եւ իր Շնորհափայլ Թագուհւոյն ստորագրուած կենդանագիրները:

Բրիտանական կայսրութեան վեհապետական զեահատակի եւ շնորհաց այս զեղեցիկ ապացոյցը անենախորտակ երախագիտութեամբ ընդունուեցաւ Ս. Պատրիարք Զօր եւ Ս. Յակոբանց Միաբանութեան կողմէ:

Ս. Աթոռոյս Բրիտանական կայսրութեան նախորդ երեք օգոստոսափայլ վեհապետներու կենդանագիրներու կողմէն անոնք սխիւ բարձրացնեն հիւսկն ու շփոյանքը այն քանկազին հաւակրանքին որուն արժանացած է Ս. Աթոռս Բրիտանական վեհապետն զանուն առջեւ Վիկտորիա կայսրուհւոյ օրերէն սկսեալ:

Հու կը դնենք Պաղեստինի Բարձր Գովիսի հրաւիրագիրը ուղղեալ Ս. Պատրիարք Զօր եւ Նորին Անճնապատուութեան պատասխանը:

Ոյն զեղեցիկ կենդանագիրները որոնք 1948 թուականը կը կրեն յանձնուեցան Ս. Պատրիարք Զօր, Նորին Վսեմութիւն Բարձր Գովիսի Sir Alan Cunninghamի ձեռքով իր ապստանակին վէջ արհապական շնորհաբաշխութեան մասնաւոր հանդիպի վր վէջ:

OFFICE OF THE
HIGH COMMISSIONER FOR PALESTINE,
JERUSALEM.

29 March 1948

Sir,

I have the honour to inform Your Beatitude that His Majesty has graciously consented to present you with photographs of himself and of Her Majesty.

His Excellency the High Commissioner is holding an informal investiture at Government House on Tuesday, 6th April at 11.30 a.m. and I am directed to invite you to be present on this occasion in order to receive the photographs.

I have the honour to be,

Your Beatitude's
obedient servant,

(Signature)

Private Secretary

HIS BEATITUDE
ARCHBISHOP GUREGH II ISRAELIAN,
ARMENIAN PATRIARCH,
JERUSALEM.

5500/23

9 April 1948

His Excellency

General Sir Alan Gordon Cunningham K. C. B., D. S. O., M. C.,
High Commissioner for Palestine
Government House
Jerusalem

Your Excellency,

We have the honour to request Your Excellency to kindly convey to their Majesties, the King and the Queen, our profound gratitude and loyal homage for their most gracious favour towards us in granting us their signed photographs. We shall always preserve them with loving and prayerful remembrance among the most precious Royal gifts and treasures of our ancient Patriarchal Holy See of Jerusalem.

May God Almighty the Giver of all Heavenly gifts bless their Majesties, the King and the Queen, Her Royal Highness Princess Elizabeth and Her beloved Husband His Royal Highness the Duke of Edinburgh and all the Members of the Royal Family, enriching them with long and happy life, endowed with Heavenly Graces. May His Majesty long reign upon the glorious Throne of His Fathers in peace and prosperity and enjoy the loyalty of all the peoples of His Kingdom and Dominions.

It will be interesting to their majestys to know that Her Majesty Queen Victoria and His Majesty King George V have had the good pleasure to make similar gifts to our Holy See.

The first of these memorable events took place in 1869. The gift consisted of signed photographs of Her Imperial Majesty Queen Victoria, the Royal Consort H. R. H. Prince Albert and H. R. H. Edward Prince of Wales and was granted to Patriarch Isaiah, as a mark of Royal appreciation for services rendered by His Beatitude to Her Majesty's Government.

The second took place in 1930. The gift consisted of the signed photographs of their Imperial Majesties George V and Queen Mary and was granted to Patriarch Elisee, when His Majesty most graciously conferred the Order of K. B. E. upon His Beatitude.

These seven precious Royal gifts of their Britannic Majesties head the Royal photographs of our Patriarchal Reception Hall and shall always bear witness to the loyal feelings of our Holy See to the British Throne.

We thank Your Excellency most sincerely for your kind recommendations to His Majesty the King and Your Kind presentation of His Royal favour in the Government House.

With the assurances of our highest and lasting esteem.

We remain,
Your Excellency's
most sincere friend,

Guregh II
Armenian Patriarch
of Jerusalem.

GOVERNMENT HOUSE
JERUSALEM

12 May 1948

Your Beatitude

Before leaving Jerusalem I would wish to send to Your Beatitude an expression of farewell.

I would thank you with all sincerity for the constant co-operation which you have shown to us during the period of your office. It is with the very greatest regret that I have to accept the termination of our pleasant personal association.

I trust that it may not be too long before you again enjoy the blessings of peace in Palestine, and I am sure that you will as heretofore bend all your energies towards that end.

All good fortune to you in the future.

Yours sincerely
A. G. Cunningham

HIS BEATITUDE
GUREGH II ISRAELIAN,
ARMENIAN PATRIARCH,
JERUSALEM.

Ա Մ Ս Օ Ր Ե Ա Յ Լ Ո Ւ Ր Ե Ր

* 3 Ապրիլ Եր. — Ս. Գառարազ մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխադիր, ժամարարն էր Լոգ. Տ. Գարգի Վրդ.:

* 4 Ապրիլ Կիր. — Տնտես. տիրոջ քաղաքական տաղանդի պատճառաւ Լամբարձման լեռերի վրայ վտանգաւոր ըլլալով՝ մեր տեղւոյն իրաւանց պաշտպանութեան նման պէտք եղած կարագորութիւնը ի դորձ զնեղով կառավարութեան քով, Ս. Գառարազը մատուցուեցաւ ի Ս. Յակոբ. ժամարարն էր Լոգ. Տ. Սերոբէ Վրդ., քարոզեց Ս. Գառարազը Լայրը, բնաւուն ունեւնալով Սեւ գոգնայ տէրն զտնտեսն անիրաւութեան, զի իմաստութեամբ արար:

* 10 Ապրիլ Եր. — Բաղասուն մանուկ. Ս. Գառարազ մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխադիր, ժամարարն էր Լոգ. Տ. Լայկահեր Վրդ.: Վերաբերմամբ կատարուեցաւ Բաղասուն Մանկանց պատկերին տակ կազմուած շարժական սեղանէն որուն առջև կը շարժողար աւանդական շրայից կաթնան սառույցիայ լիւր խորհրդանշող, Ջուրին մէջ ծխացող 40 կանթեղները աւելի քան երեք լուսնաշող էին ներկայ գտնուող ուխտաւորներու արտակարգ բազմութեան շնորհիւ, կանթեղներու մէջ իւր գնելու պարտականութիւնը անտեղ արտուած ըլլալով: Երեկոյեան Ս. Գառարազը Լոր նախագահութեամբ կատարուեցաւ շնորհափառի մուտքը ի Ս. Յարութիւն վաղուան առթիւ: Նորին Ամենապատուութիւնը Ս. Գերեզմանէն առաջնորդուեցաւ Ս. Լուսաւորիչ ուր և տեղի ունեցաւ երեկոյեան պաշտամունքը:

* 11 Ապրիլ Կիր. — Գառարազ, Գիշերային և առաւօտեան ժամերգութիւնները կատարուեցան ի Ս. Լուսաւորիչ իսկ Ս. Գառարազը Ս. Գերեզմանի վրայ. ժամարարն էր Ս. Գառարազը Լայրը, Ջկի Ս. Գառարազի սեղի ունեցաւ մեծանդէս երրորդը թափօրը Ս. Գերեզմանին շուրջ և Գառանտեղիին, նախագահութեամբ Ս. Գառարազը Լոր, Թափօրէն յետոյ սովորական պաշտանական գնացքով Նորին Ամենապատուութիւն վերադարձաւ պատրիարքարան:

* 16 Ապրիլ Ուր. — Ս. Գառարազը Լայրը նախագահեց երեկոյեան պաշտամունքին և վաղուան նախատեսակին:

* 17 Ապրիլ Եր. — Մանսի վիշապ Ս. Լորմ մեղոյ Գրիգորի Լուսաւորի. Ս. Գառարազը Լայրը նախագահեց առաւօտեան պաշտամունքին և ներկայ գտնուեցաւ Ս. Գառարազին որ մատուցուեցաւ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչի սեղանին վրայ ի Ս. Ստեփանոս. ժամարարն էր Լոգ. Տ. Միւռնի Վրդ.:

* 18 Ապրիլ Կիր. — Գալսեման. Ս. Գառարազը մատուցուեցաւ ի Ս. Լեւնտակապետ. ներկայ էր Ս. Գառարազը Լայրը. ժամարարն էր Լոգ. Տ. Լայկահեր Վրդ., քարոզեց Ս. Գառարազը Լայրը, բնաւուն ունեւնալով Օկրթուն կացէ՛ք այսուհետեւ, յամենայն ժամ աղօթաւ արարէ՛ք, զի արժանի լինի՞լք զերծանել յայնմ ամենայնէ՛ որ լինելոց է, և կալ առաջի Որդւոյ մարդոյ (Ղուգ. ԻԱ. 36):

* 19 Ապրիլ Բչ. — Ս. Գառարազը Լայրը նախագահեց երեկոյեան պաշտամունքին և վաղուան նախատեսակին:

№ 20 Ապրիլ Գշ.— Անեսուհի Ս. Ասետաժանյանի Ս. Ասետաժանյանի ճակատը ի Դեկտեմբերի չլըր-նեղեղման պատճառաւ ցոյ ըլլալով, Ս. Գատարաբէր ճակատը ցոյցեցաւ ի Ս. Բակորը. ժամադրան էր չող. Տ. Յակոբ Վրդ.:

№ 24 Ապրիլ Եր.— Յիսասկ յարութեան Ղազարի. Ս. Գատարաբէր ճակատը ցոյցեցաւ ի Ս. Գրդ-իսկարի. ժամադրան էր չող. Տ. Նորայր Վրդ. երկոյնեան Ս. Գատարաբէր չալըր շարժափառով մուտք գործեց ի Ս. Թարութիւն վաղուտի տունի առթիւ. ժամադրութիւնը տեղի ունեցաւ մեր Գողգոթայի մատարան մէջ. զկնի ժամադրութեան Ս. Գատարաբէր չալըր վերադարձաւ պատրիարքարան պաշտօնական գնացքով հանդերձ միաբանութեամբ:

№ 25 Ապրիլ Կիր.— Եղիկազարդ. Գիշերայինի և առաւօտեան ժամերը իրենները և Ս. Գատարաբէր տեղի ունեցան մեր Գողգոթայի մատարան մէջ. ժամադրան էր չող. Տ. Սեդուլք Վրդ. Զկնի Ս. Գատարաբէր տեղի ունեցաւ օրուան մեծահանդէս թափօրով. Ս. Գերեզմանի շուրջ հեռուաղութեամբ Ղազարի և Ասորուց. Նախագահութեամբ Ս. Գատարաբէր չալըր երկոյնեան Ս. Բակորեանի Մայր Տանգարին մէջ կատարուեցան Դանբազեքի արարողութիւնը ի ներկայութեան խառն բազմութեան: Լիբանանի Ազգ. Բաժնարանի համար երեկոյցի գաւթի մէջ զրուած էր սամանաւած պիւսկը:

№ 26 Ապրիլ Բշ.— Աւագ Երկուաբքի. Ս. Գատարաբէր չալըր ներկայ գտնուեցաւ առաւօտեան և երեկոյնեան պաշտամունքին:

№ 27 Ապրիլ Գշ.— Աւագ Երեքաբքի. Ս. Գատարաբէր չալըր ներկայ գտնուեցաւ առաւօտեան և երեկոյնեան պաշտամունքներուն: Ս. Գատարաբէր մատուցուեցաւ ի Ս. Յովհաննէս, Ս. Բարսեղեանի գաւթի մէջ. ժամադրան էր չող. Տ. Եւսաբէր Վրդ.:

№ 28 Ապրիլ Դշ.— Աւագ Երեքաբքի. Ս. Գատարաբէր չալըր ներկայ գտնուեցաւ առաւօտեան և երեկոյնեան պաշտամունքներուն:

№ 29 Ապրիլ Եշ.— Աւագ Զինգաբքի. Ս. Ս. Գատարաբէր չալըր նախագահեց առաւօտեան պաշտամունքին և ներկայ գտնուեցաւ Ս. Գատարաբէրին. ժամադրան էր չող. Տ. Նալբիրի Վրդ. երկոյնեան Ս. Գատարաբէր չալըր նախագահեց Ոսկուլայի արարողութեան: Ներկայ էր Երուսաղէմի Անտ. Կառավարիչ Գ. Գուլբէր Կի հետեւորդներով և անդիմացող Գեր. Եղիկազարդը: Գիշերուան պաշտամունքին նախագահեց Ս. Գատարաբէր չալըր. քարոզիչն էր չող. Տ. Նալկազուն Վրդ.:

№ 30 Ապրիլ Ուր.— Աւագ Ուրաբք. Ս. Գատարաբէր չալըր նախագահեց առաւօտեան և երեկոյնեան թաղման պաշտամունքներուն:

№ 1 Մայիս Եր.— Աւագ Երաբք. Առաւօտուան Ս. Թաղման պաշտամունքն ու արարողութիւնը կատարուեցաւ ի Ս. Բակոր Ս. Գատարաբէր չալըր նախագահութեամբ: Ժամը 8.30ին փողք թափօր մը մեկնեցաւ Ս. Թարութիւն գլխաւորութեամբ աւագ թարգման չալըրի Վրդ. ի որ կատարեց Ս.

Թարութեան Տանգարի զբան բացումը ըստ շաշոց իրաւանց հինաւուրց սովորութեանց. Ժամը 10.30ին Ս. Գատարաբէր չալըր մեկնեցաւ Ս. Թարութիւն հանդերձ Միաբանութեամբ, և իր ուխտը Ս. Գերեզմանին առջև կատարելով ընդհանրական մէջէն առաջնորդուեցաւ տեսարան ուր շաշոց, Ղազարի և Ասորուց հոգեբանական ու աշխարհական Լոյս հրդեհները օրնիկ վերջ բարձրացաւ շաշոց Գողգոթայի մատարան Ս. Գերեզմանի վրայ նալոյ առաջին պատշգամբ ուր և բազմեցաւ իր աթոռին վրայ. Յետոյ կատարուեցան Ս. Գերեզմանի կնքման արարողութիւնը մեր և Յունաց կողմէ: Ժամը 1ին Յունաց թափօրէն վերջ տեղի ունեցաւ լուսահանութեան արարողութիւնը: Յունաց լուսահանն էր Գեր. Գատարաբէրական Փախարըր, իսկ շաշոցը՝ չող. Տ. Սուրեն Վրդ. Գեմանանը, որուն ձեռքէն Ս. Գերեզմանի մէջէն Ս. Լոյսը փոխանցուեցաւ Ս. Գատարաբէր չալըր և, ինչպէս միշտ իր սրբական նախորդներու օրով՝ այս տարի ևս Ս. Գերեզմանի չալըր և վերադառնալու մէջ կնքած ուխտաւորները նախարկան Լոյսը առաջին անգամ շաշոց Գատարաբէրի ձեռքերուն մէջ տեսան իրենց գլխուն վերև: Քիչ վրջ երբ լուսահանները Ս. Գերեզմանի դռանէն դուրս եկան տեղի ունեցաւ մեր հանդիսաւոր թափօրը Ղազարի և Ասորուց հետեւորդութեամբ. թափօրին զը գլխաւորէր չող. Լուսահանը խոյր ի գլուխ և վարդ. Գաւաղան ի ձեռքին: Մեր Լուսահանայի թափօրէն վերջ Ս. Գատարաբէր չալըր պատրիարքարան վերադարձաւ հանդերձ Միաբանութեամբ: Ճրագալոյցի Ս. Գատարաբէր մատուցուեցան ի Ս. Թարութիւն մեր Գողգոթայի մատարան մէջ և ի Ս. Բակոր: Ժամադրան էր չող. Տ. Միւսուր Վրդ. Կրեկեան: Զկնի Ս. Գատարաբէր Միաբանութիւնը սեղանատուէ ելաւ Ս. Գատարաբէր գլխաւորութեամբ. ժամադրան Ս. Գատարաբէր զգետով կ'առաջնորդուէր զպրաց Գաւթի կողմէ: Ճաշարանի արարողութենէն յետոյ Ս. Գատարաբէր չալըր օրնիկ սեղանը և մեկնեցաւ պատրիարքարան:

№ 2 Մայիս Կիր.— ԶԱՏԻԿ. Կէս Գիշերէն յետոյ, առաւօտեան ժամը 2.30ին Յունաց Ս. Գատարաբէր վերջ սեղանեցաւ Գիշերային ժամերգութիւնը մեր Գողգոթայի մատարան մէջ, իսկ աւեր յալըրդը առաւօտեան ժամերգութիւնը ամբողջ կատարուեցաւ Ս. Գերեզմանի առջև ու շուրջ հանդիսաւոր թափօրով, գլխաւորութեամբ Գեր. Տ. Եղիշէ Վրդ. ի ժամը 6.30ին սկսաւ մեր Զատիկական Ս. Գատարաբէր Ս. Գերեզմանի մէջ. ժամադրան էր Ս. Գատարաբէր չալըր. շալըր մերուն առաջ քարոզեց, ընարան ունեւալով՝ Ձէ առաջ քանիչ յարեաւ աւետարանական խօսքը: Բացարաբէր Գրիգորիս Թարութեան անասման օրնութիւնները մարդուն նամար և անդրադառալով անոր հրաշալի արդիւններուն մեր ազգային հոգեւոր կեանքին մէջ, կոչ ըրաւ ներկա ներուն որ Ս. Թարութեան հրաշալիքաւ տունին աթոռէ վերանորոգեն իրենց ջրիտանէական հաւատարմութիւնը: Կարգաւով մեկնալ շաշոց վեհ. Նալբարեան շնորհաւորութեան և օրնու-

թեան հեռագիրը մաղթանքներ բերաւ Ն. Ս. Օժառ-
թեան արեւշատութեան և երջանկութեան հա-
մար. նոյնպէս Կիլիկիոյ Ներսիսազարդ պաթարի-
կոսի և Հայաստանեայց Նեկեղեցւոյ նախարապե-
տութեան բոլոր միւս ներկայացուցիչներուն
համար և բովանդակ հայտութեան և օրհնեց բոլոր
ներկաները: Ս. Պատարագին վերջ Նորին Ամե-
նապատանութիւնը պատրիարքարան վերադար-
ձաւ թափօրով հանդերձ Միաբանութեամբ և ժա-
ղովորդով ուր և դարձեալ սրտաբուր մաղ-
թանքներով իր զատկական շնորհաւորութիւն-
ները նուիրեց բոլորին: Տիրող տեսպահումու-
թեան պատճառաւ երեկոյեան հանդիսաւոր պաշ-
տամունքն ու անդառառը որ բակին մէջ զը
կատարուէր Ս. Յակոբի Տաճարին մէջ կատար-
ուեցաւ նախազանութեամբ Ս. Պատարագը Հօր

Յ Մայիս Բշ.— Զատիկի մունկից, այսօրուան
Ս. Պատարագը մատուց Հոգ. Տ. Յակոբ Վրդ. Վար-
դանեան Աւագ Սեղանի վրայ. զկնի Ս. Պատա-
րագին տեղի ունեցաւ ընդհանուր Հոգեմեղսա-
եան պաշտօն: Քարոզեց Ս. Պատրիարք Հայրը,
բնաբան ունենալով Վեր Է մահ յազմութիւն
քո և ուր Է դժբաժն խայթոց քո: Օրուան պատ-
րիարքական հանդիսաւոր պատարագն ու թա-
փօրը զանց առնուեցան զարմեալ տիրող անա-
պահութեան և ուխտաւորներու բացակայու-
թեան պատճառաւ:

Յ 4 Մայիս Դշ.— Պապեանիկի Բարձր Գովի-
միւնէրի կողմէ Նորին Վեպմութեան թիկնապահը
և Երեսնադէմի Վեպմ. Կառավարիչը Գ. Գոլլօք
զատրի առթիւ շնորհաւորութեան այցելութիւն
տուին Ս. Պատրիարք Հօր:

Յ 8 Մայիս Եր.— Ս. Պատարագը մատուց-
ուեցաւ ի Ս. Գլխաղիր. ժամարան էր Հոգ. Տ.
Նորայր Վրդ.:

Յ 9 Մայիս Կիր.— Ս. Պատարագ ի Ս. Փրկիչ
կատարելու տեղ ի Ս. Յակոբ կատարուեցաւ:
զկնի Ս. Պատարագի ազգային ընդհանուր նահա-
տակաց յիշատակին Հոգեմեղսութեան պաշտօն
կատարուեցաւ. ժամարան էր Հոգ. Տ. Հայկա-
զուն Վրդ. Աբրահամեան: Քարոզեց Ս. Պատրի-
արք Հայրը, բնաբան ունենալով Յովհ. Է. 1.
համարը:

Յ 15 Մայիս Եր.— Ս. Պատարագ մատուց-
ուեցաւ ի Ս. Գլխաղիր. ժամարան էր Հոգ. Տ.
Պարգե Վրդ.:

Յ 16 Մայիս Կիր.— Աւխարհամարտի Կիւսիկի,
անապահութեան պատճառաւ Ս. Յարութիւն
երթալը անկարելի ըլլալով, Ս. Պատարագը մա-
տուցուեցաւ ի Ս. Յակոբ. ժամարան էր Հոգ.
Սեդրակ Վրդ.:

Յ 17 Մայիս Բշ.— Ս. Էլմիստին և Ս. Ստե-
փանոս մատուները ապաստանելներով լեց-
ւած ըլլալով Ս. Պատրիարք Հօր հրահանգով Ս.

Յակոբեանց Մայր Տաճարի ամենօրեայ պաշտա-
մունքները առժամայեւ զաղերցան ցնոր տնօ-
րինաւ ինքն:

Յ 9 Յունիս Դշ.— Ս. Պատրիարք Հայրը նա-
խագանեց երեկոյեան պաշտամունքին և վաղ-
ուան տօնի նախատունակին: Ս. Յակոբեանց Տա-
ճարի ամենօրեայ պաշտամունքները օրոնց հար-
կադարար զարգած էին Մայիս 17ին, այսօր
վերակուեցան ըստ առաջնեան:

Յ 10 Յունիս Եշ.— Համբարձում, Ս. Պատրի-
արք Հայրը նախագանեց առաւօտեան պաշտա-
մունքին և երեկոյ ցտեղեցաւ Ս. Պատարագին:
Ժամարան էր Հոգ. Տ. Հայրիկ Վրդ. Հայր մերէն
առաջ կատարուեցաւ Ս. Էլմիստին մաղթանքը
նախազանութեամբ Ս. Պատրիարք Հօր որ քարո-
ղեց բնաբան ունենալով Լուսի. ԻԴ. 52 համարը:

Յ 13 Յունիս Կիր.— Հերշտակապետաց եկե-
ղեցւոյ շուրջ առմերթ ինկած ըլլալով այսօր-
ուան Ս. Պատարագը որ ըստ սովորութեան հոն
կը մատուցուէր մատուցուեցաւ ի Ս. Յարութիւն
մեր Գողգթայի մատարան մէջ. ժամարան էր
Հոգ. Տ. Միւռնի Վրդ.: Հանդիսապետութիւնը
կատարեց Գեր. Խորէն Եպ. Բարդեան որ Երու-
սաղէմ եկած էր մասնաւոր առաքելութեամբ,
Կիլիկիոյ Վեպ. Կաթողիկոսի կողմէ: Նորին Սըր-
բազում թիւն իր յուզիչ քարոզով միխթարեց ու
քաջակերեց ժողովուրդը տալով վեհափառ Կա-
թողիկոսին օրհնութիւններն ու բարեմաղթու-
թիւնները:

Յ 19 Յունիս Եր.— Ս. Պատրիարք Հայրը
նախագանեց երեկոյեան պաշտամունքին և վաղ-
ուան տօնի նախատունակին:

Յ 20 Յունիս Կիր.— Հոգեգալուստ, Ս. Պատ-
րիարք Հայրը նախագանեց առաւօտեան պաշ-
տամունքին և հանդիսաւոր պատարագ մատուց
Աւագ Սեղանի վրայ: Հայր մերէն առաջ քարո-
ղեց բնաբան ունենալով Վեր Է կատարելու օրոնց
Պենտեկոստէից էին ամենեքեան միաբան ի
միասին:

Յ 27 Յունիս Կիր.— Ս. Պատարագը մա-
տուցուեցաւ ի Ս. Յարութիւն մեր Գողգթայի
մատարան մէջ. ժամարան էր Հոգ. Տ. Հայկաբեր
Վրդ.:

Յ 28 Յունիս Բշ.— Տօճ Ս. Հնիփսիմեանց Կու-
ռանց. առաւօտեան պաշտամունքն և Ս. Պա-
տարագը մատուցուեցան ի Ս. Հերշտակապետ Ս.
Պատրիարքի նախազանութեամբ որ երեկոյ քրե-
նուեցաւ Ս. Պատարագին: Ժամարան էր Հոգ.
Տ. Բարդէ Վրդ.: Զկնի Ս. Պատարագի Հերշտա-
կապետաց վանեց տեսուչ Հոգ. Տ. Սուրէն Վրդ.
Քէմանեան և Ս. Պատարագի ապաստարարութիւնը
կատարեց Ս. Պատրիարք Հօր և Միաբանութեան
իր տեսչարանին մէջ:

Ա. Զ. Դ

Կիլիկիոյ Կաթողիկոսարանի Հայց. Նկեղեցւոյ Կիրակնօրեայ Դպրոցներու կողմէ բացուած է մրցում մը 150 լիբ. ոսկիի կամ 50 տուրքի պարգեւատուութեամբ լատազոյն յօրինողին ՄԱՂԹԱՆՔ-ՔԱՅԼԵՐԳ մը՝ 3 տունէ բաղկացեալ, որ արտայայտէ զլիսաւորաբար հեռեւեալ կեանքը.

— Հայց. Նկեղեցւոյ Կիր. Դպրոցներու նպասակը (նոթաբարոյական Դաստիարակութիւն):

բ. — Ներսէնչե հայ երկսեռ առակերներուն նուիրուիլ իրենց Մայրենի Նկեղեցւոյն եւ Կիր. Դպրոցին:

գ. — Փառաբանութիւն (Աստուծոյ) եւ (հիմնադիրներուն)՝ մեր ցեղին հոգեւոր եւ դարաւոր ժառանգութեանց համար:

Մասնակցողներէն կը խնդրուի որչեւ իրենց ձեռագիրները Կաթողիկոսարան ամենեւնեւ ուշը մինչեւ 31 Դեկտ. 1948: Իսկ անոնք որոնք կ'ուզեն լաւելեալ տեղեկութիւններ, բոլ հանին գրել Տնօրէնութեան հասցէին:

Մասնակցողներ կրնան եղանակի ընտրութիւններ եւս ընել, պայմանաւ որ այս վերջինը չկապեն մրցումի պարգեւատուութեան:

Հասցե. —

Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան
Կիրակնօրեայ Դպրոցներու
Տնօրէնութիւն
Անթիլիս — Լիբանոն

Office of the Executive Director
Church of Armenia Sunday Schools
Armenian Catholicosate
Antelias, Lebanon

ՀՈՅՍ ՏԵՍԵՒ

ՀԱՏՐՆՏԻՐ ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐ

ՀԱՅԱՑՈՒՑ՝ Մ. Ե. Ն.

Բ. ՏԵՂԵԱՐՈՒԹԻՒՆ

Էջ 247

Գին 15 Պաղեստ. Դանէկան

Մամուլի տակ է եւ շուտով լոյս կը տեսնեն
ԵՂԻՎԱՐԻԻ ՂՈՂ զՈՐԺԵՐԸ՝

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

ԵՐԷԿ ԵՒ ԱՅՍՈՐ

Եւ

Բանաստեղծական հասորը՝

ԱԿԵՂԴԱՄԱ

Armenian Montaluy of Religion, Literature and Philology

Printed in

JERUSALEM — PALESTINE